

**Relasjonell eiendom:
En analyse av eiendomsrettighetene i Gulatingsloven**

Markus Aasen Heide

**Masteroppgave i Historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie
Universitetet i Oslo
Høst 2020**

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	4
Forord.....	5
Innledning	6
Teori: Det relasjonelle eiendomsbegrepet	7
Om Gulatingsloven.....	10
Metode: Lover som kilder	11
Historiografi om eiendomsrett i middelalderen.....	13
Oppgaven videre.....	20
1. Relasjoner mellom slekt – Arv, odel, og eiendomsrettigheter	22
Slektningers rettigheter gjennom arv.....	24
Utvidelse av slekten	36
Hva som blir arvet.....	43
Konklusjon.....	48
2. Relasjoner i avhengighetsforhold – Leilendinger, løysinger og treller	51
Treller.....	53
Løysinger.....	58
Leilendinger.....	61
Konklusjon.....	67
3. Relasjoner til det øvrige samfunn – Kongen, kirken, og lokalsamfunnet	69
Kirken.....	69
Kongen.....	74
Lokalsamfunnet, allmenningen og naboer	82
Konklusjon.....	89
Konklusjon.....	91
Slekt, arv og ekteskap	93
Avhengighetsforhold	95
Kongen, kirken og lokalsamfunnet.....	97
Avslutning	100
Bibliografi	102

Forkortelser:

G = Gulatingsloven

Sammendrag

Hovedfokuset for denne oppgaven er å legge fram en helhetlig teoretisk forståelse av eiendomsretten i Norge i middelalderen. Dette blir gjort gjennom en dyptgående analyse av eiendomsrettighetene slik de fremkommer i Gulatingsloven. For å konstruere en mer helhetlig teoretisk forståelse av eiendomsretten bygger jeg mye på antropologisk teori, hovedsakelig fra David W. Sabeau, hvor eiendom blir behandlet som et relasjonelt konsept. Det er relasjonene mellom folk som skaper og sier noe om eiendommens natur. Eiendom er da ikke noe annet en de rettighetene, kravene, pliktene og forpliktelsene som finnes mellom folk i relasjon til ting. Denne teoretiske tilnæringsmetoden kan dermed også brukes til å undersøke de relasjonene som oppstår som følge av en persons eiendomsrettigheter, hva personer kunne eie og hvordan de eide.

Eiendomsrettighetene i middelalderen har blitt analysert før, men denne teoretiske tilnærmingen har ikke blitt anvendt på andre områder enn å analysere slektskapsrelasjoner og omstendighetene rundt arv. Denne måten å se og analysere eiendom på kan også brukes til å undersøke alle de andre arenaene for eiendomsrett i samfunnet. Som i avhengighetsforhold, i lokalsamfunnet, og rettene til kongen og kirken. Den relasjonelle eiendomsforståelsen retter blikket mot de relasjonene som oppstår i disse eiendomsforholdene og viser hvordan personer ble knyttet sammen i et stort og komplisert sosialt nettverk. Mye av den tidligere forskningen har inkludert noe av denne sosiale dimensjonen, men har ikke fokusert på hvordan eiendomsrettigheter virkelig var med på å skape bånd og relasjoner i samfunnet. Den har også i stor grad fokusert på enkelte temaer, uten å konstruere en mer helhetlig teoretisk forståelse. Dette blir dermed en mer helhetlig teoretisk måte å systematisere og forstå eiendomsrettighetene på sent 1100-1200 tallet i Norge, nærmere bestemt Vestlandet ettersom oppgaven tar utgangspunkt i Gulatingsloven.

Forord

Til å begynne med ønsker jeg å gi en stor takk til Hans Jacob Orning som har vært veilederen min for denne oppgaven. Når jeg begynte på mastergraden var jeg litt usikker på hva jeg ønsket å skrive om, men etter at Hans Jacob introduserte meg for dette temaet ble jeg med en gang fengnet, og dette har vært en uendelig gøy oppgave å få skrive. Jeg kan ikke gjøre annet enn å takke for alle de gode veiledningstimene opp gjennom de siste to årene, alle de gode rådene, ordene, og tilbakemeldingene.

Jeg ønsker også å gi en stor takk til Jenny Benham som var bi-veileder for oppgaven under utvekslingsoppholdet til Cardiff University høsten 2019. Tiden min i Cardiff var veldig lærerik og jeg ble godt tatt imot, og jeg lærte mye fra Jenny om god akademisk skriving og jeg sitter igjen med en mye bedre master som følge av dette.

I tillegg vil jeg gi en stor takk til alle venner, familie, og medstudenter som har gitt innspill, gode tilbakemeldinger og oppmuntrende ord, eller bare generelt hørt på meg forkynne om eiendomsrett eller middelalder lover opp gjennom disse to årene. Takk til Torstein Bredal Jenssen for alle tips jeg fikk til å sette meg inn i Gulatingsloven. Takk til Adrian Harald Meyn for all oppmuntring og hjelp i oppstartsfasen av master arbeidet. Og en stor takk til Teodor Barholt, Hege Eirin Lysnes, Heidi Aasen Heide, og Christine Tvedt Havik for at dere hjalp meg med rettskrivningen av oppgaven.

Oslo, november 2020

Markus Aasen Heide

Innledning

Et godt utgangspunkt for å undersøke og forstå et samfunn er å se på eiendomsrettighetene til det gitte samfunnet. Eiendomsrettighetene vil gi en god forståelse og innsikt inn i mange ulike aspekter av det samfunnet, ettersom eiendom berører veldig mye og kan være mye forskjellig. Å legge eiendom til grunn for en analyse åpner opp for å se på et vidt spekter av temaer, alt fra familier og slekt til store formelle institusjoner som berører hele samfunnet. Middelalderen er ikke et unntak til dette. Tvert imot, så viser lovtekster fra den tiden hvor viktig disse rettighetene var, og lovtekster kan være en god kilde til å belyse nettopp dette temaet.

Det har vært skrevet flere tekster om eiendomsrettigheter i middelalderen, som har dekket Norge og Norden, samt Europa mer generelt. Men det som karakteriserer mye av den forskningen som har blitt gjort på temaer som berører eiendomsretten har vært at den er gjort oppdelt på enkelte temaer, uten å si noe om eiendomsretten eller samfunnet som helhet. Mye av forskningen har også handlet om eiendomsforholdene, og ikke eiendomsretten i seg selv. De fleste av disse historikerne har dermed ikke lent seg på eller konstruert en mer helhetlig forståelse av hva eiendom egentlig er. Dette har ført til at mye av det som har vært skrevet er noe manglende eller upresist for bygge opp en god helhetlig forståelse av hvordan eiendomsretten var og hvordan den påvirket samfunnet i middelalderen. På grunn av dette så er det dermed et stort arbeid igjen å gjøre for å dette feltet.

Hovedfokuset for denne oppgaven blir derfor legge fram en mer helhetlig teoretisk forståelse av eiendomsretten i Norge i middelalderen. Dette kommer jeg til å gjøre gjennom en analyse av hvordan eiendomsretten fremkommer i Gulatingsloven. Gjennom å studere lovene kan man bygge opp en forståelse av de ulike rettighetene og pliktene ulike aktører hadde, og sammen med en teoretisk forståelse av hva eiendomsrett og eiendom er bygge opp en helhetlig forståelse av hvordan eiendomsretten var og hvordan den påvirket samfunnet. Det blir derfor viktig å kunne svare på spørsmålet om hva eiendomsrett og eiendom er. Den teoretiske forståelsen av eiendom kommer til å bli en viktig del av denne masteroppgaven, da den vil danne det teoretiske rammeverket for hvordan vi kan forstå eiendom og eiendomsrett i middelalderen, og hvordan det var med på å skape og oppholde relasjoner i hele samfunnet.

Teori: Det relasjonelle eiendomsbegrepet

For å kunne snakke om eiendomsrett er det viktig å først ha på plass hva eiendom egentlig er. Hovedsakelig kommer jeg til lene meg på den relasjonelle forståelsen av eiendom, som jeg henter fra antropologisk teori.¹ Mye av denne teorien henter jeg fra arbeidet til David W. Sabean. I boken *Property, production, and family in Neckarhausen, 1700-1870* kom han med en definisjon som har blitt vidt referert til som en måte å se eiendom relasjonelt:

*Property is nothing apart from the set of relations of which it is composed. That is to say, it is the complex totality of rights, claims, duties, and obligations between people with regard to things. Although we loosely speak of things or objects as property, what makes them so is not the relationship between themselves and persons but that between persons.*²

Eiendom er noe som kommer ut av relasjoner mellom mennesker. Det blir ikke kun noe fysisk som et stykke land eller en gjenstand, men en del og et produkt av et totalt sett med sosiale relasjoner som omhandler eiendelen. Med andre ord er det noe som ligger mellom mennesker, og sier noe om dette mellommenneskelige forholdet. Og ikke forholdet mellom mennesker og ting. Denne forståelsen av eiendom som noe relasjonelt kan hjelpe oss med å forstå at rettigheter og plikter er like mye noe som eies som fysiske objekter.

Samtidig er ikke eiendom noe som kun eksisterer i relasjoner mellom mennesker, men også noe som er med på å skape relasjoner. Personer blir bundet sammen i et sosialt nettverk ved at flere personer har krav og rettigheter knyttet til samme ting. F.eks kan dette skje ved at flere har arverett på samme ting eller at folk har overlappende bruksretter. Og personer kan tre inn i nye sosiale nettverk som følge av at en person f.eks kan bli en annens nabo, leilending eller trell.

Sabean er ikke den første til å se eiendom på denne relasjonelle måten. John Davis er en annen som har uttrykt at eiendom nettopp må forstås på denne måten. Han illustrerer dette ved å si: *“A hectare cannot be sued at law, nor is a boundary dispute a quarrel with a boundary.”*³ I en disput over eiendom er det ikke en sak mellom en person og «tingen», men

---

¹ Det har vært en stor debatt om bruken av antropologisk teori i historieforskningen. For å få en god oversikt over hva debatten handler om så se debatten som har vært mellom Knut Helle (som er mot antropologisk teori i historieforskningen) og Hans Jacob Orning (som er for å bruke antropologisk teori). Debatten er noe som fortsatt går i de akademiske sirkler, men jeg ser det som lite interessant å ta opp denne debatten her. Helle, Knut, «Den primitivistiske vendingen i norsk historisk middelalderforskning»; Orning, Hans Jacob, «Norsk middelalder i et antropologisk perspektiv. Svar til Knut Helle».

² Sabean, David W. *Property, production, and family in Neckarhausen, 1700-1870* s.184.

³ Ibid. s.18.

en sak mellom to folk om deres relasjon til «tingen». Rettsteoretikeren David Lametti har også kommet med en lignende definisjon av eiendom som Sabien har gjort. Han sier at privat eiendom er en sosial institusjon som sammenfatter kontekstuelle forhold som er ment til å tilfredsstille en stor variasjon av individuelle og kollektive formål.⁴ Historikeren Lars Ivar Hansen, som har jobbet ut fra dette synet, har sagt at dette synet ser eiendom som et ledd i et system av sosiale normer, og at det ikke fungerer i isolasjon.⁵ Dette er hvordan denne forståelsen har blitt brukt i historiografien til nå. Å se disse strukturene og hvordan de blir brukt, men da har i stor grad andre kilder enn lover vært tatt i bruk.

Den relasjonelle eiendomsforståelsen åpner opp for en mye bredere forståelse av eiendomsbegrepet, og dermed at et bredt spekter av lovene i Gulatingsloven kan tas i bruk for å belyse eiendomsrettighetene i middelalderen. Arvelovgivning vil for eksempel bli en viktig del av denne oppgaven, fordi den sier noe om hvilke krav ulike individer har på jord og løsøre.⁶ Samtidig har arvinger ulike rettigheter ovenfor den personen de skal arve fra. Samt en rekke plikter og ansvar som blir lagt på arvingen. Å se på alle disse aspektene gir et mer helhetlig bilde av eiendomsrettighetene.

Vi kan se dette som et motstykke mot hvordan eiendom vanligvis blir sett på. Hvor en ting har en eier. Dette kommer fra den romerrettslige synet på eiendom, som er hva som er gjeldende for vår moderne eiendomsforståelse.⁷ Allment har eiendom også tendensen til å bli sett på som kun ting, at tingen i seg selv er eiendom.⁸ Men ved å forstå eiendom ut fra det relasjonelle eiendomsbegrepet så kan vi løfte blikket til å kunne se på mye mer som eiendom, som mer abstrakte konsepter som rettigheter og krav på ulike ting. Samt analysere hvordan eiendom eksisterer i forhold mellom folk og hva det sier om disse forholdene. Dette blir en forståelse som retter fokuset mer mot menneskene enn mot tingene.

Å se eiendom på denne måte åpner også opp for å se på de strukturelle rammene for eiendom som Sabien sier.⁹ For det er disse strukturelle rammene som former utgangspunktet for strategier individer og familier bruker for å erverve ny eiendom og utnytte det de har

---

⁴ Hansen, Lars Ivar. «Arkaiske bønder eller alternativ sosial logikk? Om telemarksbøndenes forhold til stat, eiendom, kirke og helvete i middelalderen.» s.141

⁵ Ibid. s.142

⁶ Løsøre: Rørlige eiendeler. Eiendeler, gjenstander, som kan flyttes på. Til forskjell fra fast eiendom som f.eks. jord og bygninger. *Norsk Akademisk Ordbok*. «Løsøre.» - <https://www.naob.no/ordbok/1%C3%B8s%C3%B8re> (hentet 05.06.2019)

⁷ Robberstad, Knut. «Kløyvd eieomsrett». s.163-164.

⁸ Munzer, Stephen R. *A Theory of Property*. s.17.

⁹ Sabeian. *Property, production, and family in Neckarhausen*. s.184-185.

mulighet til. Dette er i stor grad hva sosiologen Pierre Bourdieu har gjort. I en undersøkelse av ekteskap blant bøndene i Béarn så han nettopp hvilke strategier de brukte når de inngikk ekteskap.¹⁰ Ved å se hvordan disse strukturelle rammene lager reglene som aktørene må handle innenfor, sammenligner han det hele med et kortspill:

Dersom vi ser at ekteskapsinngåelsen til hvert enkelt av barna representerer det samme for familien som et stikk i et kortspill, så ser vi at verdien av dette sticket (målt i forhold til systemets kriteier) er avhengig av hvor gode kort man har fått, og kortenes styrke er definert gjennom spillets regler og av måten man spiller sine kort på, som kan være mer eller mindre kløktig.¹¹

Alltid ved en inngåelse av et ekteskap, i hvert fall for privilegerte familier sier Bourdieu, sikter familien etter å søke gevinst, gjøre et godt parti i kortspillet, eller å minimere kostnadene av ekteskapet i form av sosiale og materielle verdier.

Derfor styres disse strategiene i hvert enkelt tilfelle av verdien av den materielle og symbolske eiendommen som kan settes inn som innsats i transaksjonen, og av den måten arven overføres på, som definerer interessesystemene til hver enkelt av dem som gjør krav på eiendommen, ved å tilkjenne dem forskjellige rettigheter til arven alt etter deres kjønn og nummer i søskenflokket.¹²

Strategiene som blir brukt til å spille dette spillet avgjøres av de ulike normene og reglene rundt ekteskap og arv, hvordan ekteskap inngås og hvordan arv og arverekkefølgen ser ut.

Bourdieus analyse ble gjort for en annen tid enn hvor Gulatingsloven er gjeldende, men hvordan det er mulig å se at de strukturelle rammene danner rammeverket for et felt er noe som er relevant for denne undersøkelsen av eiendomsrettighetene i Gulatingsloven. Ved å se på lovene rundt eiendom vil det kunne belyse de strukturelle rammene som var gjeldende for datidens mennesker.

Helhetlig kan dette ses som eiendommens sosiale natur. Og det er hva som kommer til å bli fokuset for denne oppgaven. Vise hvordan eiendom fungerer sosialt. Den relasjonelle forståelsen av eiendom gir dermed et godt teoretisk rammeverk for hvordan eiendom kommer til å bli utforsket i denne oppgaven. Ved å rette blikket mot hvordan det er med på å forme de strukturelle rammer som folk må handle innenfor og hvordan det binder folk sammen.

---

¹⁰ Bourdieu, Pierre. *Ungkarsballet. Krise I bondesamfunnet.*

¹¹ Ibid. s.162.

¹² Ibid. s.162.

Eiendom blir gjennom dette synet noe mer løst, men det er den beste måten å se eiendom på. For “*rights, claims, duties, and obligations*” delen av definisjonen burde ikke ses separat, men som noe som er en del av hverandre og går inn i hverandre.

Om Gulatingsloven

Gulatingsloven var en av de fire landskapslovene i Norge før Landsloven kom i kraft, som skapte en felles lov for hele kongeriket. Hver av landskapslovene svarte til sin egen provins, som hadde sitt eget ting, hvor loven var gjeldende. De fire provinsielle tingene var Gulatinget, Frostatinget, Eidsivatinget, og Borgartinget.¹³ Vi vet med sikkerhet at Gulatinget stammer fra så langt tilbake i tid som 900-tallet, men som Jørn Øyrehagen Sunde sier så er den nok mest sannsynlig mye eldre.¹⁴ Den eldre Gulatingsloven var gjeldende rett opprinnelig for det som i dag utgjør Hordaland og Sogn og Fjordane, men fra midten av 900-tallet så strakte det seg fra Sunnmøre til Aust-Agder.¹⁵ Den eldre loven var i kraft fram til 1267, når Magnus Lagabøte fikk godkjent en ny lov på Gulatinget. Men denne nye utgaven var bare i bruk fram til 1274 når den ble avløst av Landsloven.¹⁶ Når man snakker om Gulatingsloven er det vanlig at man referer til Den Eldre Gulatingsloven, og det er hva jeg kommer til å gjøre i denne oppgaven også.

Kildene vi nå i dag sitter igjen med til Gulatingsloven er et nesten fullt bevart manuskript som stammer fra ca. 1250 i to redaksjoner kjent som Olavstekst og Magnustekst.¹⁷ Sammen med Frostatingsloven utgjør den de eldste lovtekstene vi har i Norge. Det er vanskelig å kunne gi en nøyaktig dato for når noen av lovene ble innført. Gulating og Frostating loven er ikke så mye en lov, men en samling av lover som ble til på ulike tidspunkt, man kan derfor ikke si denne loven fra det året. Å etablere den kronologiske rekkefølgen for implementeringen av lovene er veldig vanskelig.¹⁸ På grunn av dette er det vanskelig å kunne si noe om når lovene i Gulatingsloven er gjeldende. Ole-Albert Rønning Nordby sier i sin doktoravhandling at Gulatingsloven er best å lese som en kilde for rundt inngangen til 1200-tallet.¹⁹ Dette er fordi det med rimelighet er en sikker antagelse. Av denne grunn vil jeg i min

---

¹³ Esmark, Kim og Vogt, Helle. «Introduction to part two». s.147-148.

¹⁴ Sunde, Jørn Øyrehagen. *Speculum legale: rettspegele : ein introduksjon til den norske rettskulturen si historie i eit europeisk perspektiv*. s.48.

¹⁵ Ibid s.47.

¹⁶ Helle, Knut. *Gulatinget og gulatingslova*. s.11

¹⁷ Iversen. «Jordeie og jordleie – Eiendomsbegrepet i norske middelalderlover.». s.83

¹⁸ Nordby, Ole-Albert Rønning. *The judicial oath in medieval Norway*. s.29.

¹⁹ Ibid. s.33.

oppgave regne de funnene som kommer ut fra kilden som gjeldende for denne perioden. Det fantes heller ingen diplomer nedskrevet før år 1300, og rettssystemet endret seg mye i løpet av høymiddelalderen.²⁰ Det er derfor vanskelig å kunne ha en ordentlig diskusjon om hva som var forskjellen mellom hva loven sa mot hva som var den rettslige praksisen. Gulatingsloven blir derfor en viktig kilde for lov i Norge før Landsloven, og en undersøkelse av den vil kunne gi verdifulle innsikter i samfunnet i høymiddelalderen.

Hvordan rettskulturen i middelalderen var hadde mye innspill på lovenes karakter, og er derfor en viktig del av å forstå hvordan lovene fungerte. Jørn Øyrehagen Sunde definerer rettskultur som: «[...] *dei førestillingar og idear som formar lovgjeving, rettspraksis, rettsvitskap og rettssubjekta sine handlingar, samstundes som ein rettskultur vert påverka av eigne aktørar sin praksis.*»²¹ Sunde beskriver den middelalderske rettskulturen i Norge som grunnleggende kasuistisk. Det vil si at de vurderte den enkelte handling.²² Han sier at i et samfunn uten skriftkultur, profesjonell dommerstand, eller lover å holde et sakssamfunn opp mot så vil rettskulturen føre til at hver sak vil bli forstått individuelt. Intensjoner vil da ikke ha så mye å si, det som gjelder er det som skjedde der og da. Hvorfor et lovbrudd ble begått og hva som intensjonen bak det for eksempel var av lite betydning, om det var begått et lovbrudd var alt som telte. Og man blir også dømt for hvert enkelt straffebrudd, forstått med sine egne lover. Saker ble tatt hånd om når det oppstod noe. Og et ting ble kalt når det var noe å ta opp.²³ Eiendomsrettighetenes karakter vil derfor også være preget av å komme ut av denne rettskulturen, og ved å se dem i lys av rettskulturen vil gjøre at de kan forstås ut fra konteksten i sin samtid.

Metode: Lover som kilder

Historikere har generelt sett tatt lite interesse av å bruke lovtekster som kilder til å skrive historie. Og når de har tatt lover i bruk har dette vært begrenset og selektivt utfra hva en ønsker å belyse. Ole-Albert Rønning Nordby har oppsummert denne generelle tendensen historikere har hatt, og hvordan rettshistorikere har arbeidet med lover:

Historians have generally only been interested in law when specific legal rules can be used to construct a political narrative or throw light on certain political and institutional

---

²⁰ Nordby. *The judicial oath in medieval Norway*. s.41.

²¹ Sunde. *Speculum legale*. s.18.

²² Ibid. s.15.

²³ Ibid. s.23.

*developments. Rules restricting the right to personal vengeance, for example, are interpreted primarily as expressions of a growing and more assertive state. Legal historians, on the other hand, tend to study the laws in a genealogical search for the origin or precedents of modern legal systems and institutions. This involves a more holistic approach to the law books as sources, but it is often of limited value to scholars who are interested not only in the legal system as such but also in the society which used it.*²⁴

Historikere har i liten grad tatt i bruk lover, og hvor de har gjort det har det primært vært ved å kun trekke frem enkelte lover for å belyse et tema. Rettshistorikere har heller ikke tatt lovene til full bruk ettersom de primært har fokusert på å spore utviklingen til lover og rettstradisjonen, men ikke til å si så mye ellers om samfunnet. Nordbys doktoravhandling bryter derfor et nytt territorium, som han sier selv, ved å befinne seg mellom tradisjonell historie og rettshistorie. Dette ved å ha lovbøkene som hans primære kilder, og bruke dem til å få fram sosiale og kulturelle innsikter i samfunnet.²⁵

Lover kan ikke si oss noe om hvorvidt de blir fulgt av folk i det daglige liv. Dette er årsaken til hvorfor de tidligere ikke har blitt brukt av historikere som kilder til å si noe om fortidens samfunn. Jens Arup Seip utrykte i 1934 at det var gammel lære at historikere ikke bruker lover som kilder, og at dette gjaldt særdeles for middelalderen.²⁶ Synet holder fortsatt en viss stand den dag i dag hos historikere.²⁷ Men ved å holde på denne måten å se lovlige kilder på begrenser man seg veldig som historiker. For lover sier noe om normer. Nordby har stilt seg sterkt mot dette synet. Ved å se lovene som noe som sier oss noe om normer så kan vi få verdifulle innsikter om den sosiale og kulturelle konteksten: «*These norms are the products of a social and cultural context, and, as such, we can study them as expressions of this social and cultural context.*»²⁸ Lovene må forstås som et produkt av sin sosiale og kulturelle kontekst, og kan derfor bli studert som uttrykk for nettopp dette. Nordby er ikke alene om denne nye måten å forholde seg til lovlige kilder på. Tom Lambert har også argumentert for en lignende måte å bruke lover til å skrive historie i hans bok *Law and Order in Anglo-Saxon England*.²⁹ Tore Iversen har også uttrykt at det er mulig å bruke lovlige kilder til å si noe om fortidens samfunn. «*Til sist vil jeg her fremholde at mitt grunnleggende*

---

²⁴ Nordby. *The judicial oath in medieval Norway*. s.9-10.

²⁵ Ibid. s.10.

²⁶ Seip, Jens Arup. *Lagmann og lagting i senmiddelalderen og det 16de århundre*. s.6.

²⁷ Dette synet er å se godt uttrykt i: Wicham, Chris. *Courts and Conflicts in Twelfth-Century Tuscany*.; Wickham, Chris. *Framing the Early Middle Ages: Europe and the Mediterranean, 400-800*.

²⁸ Nordby. *The judicial oath in medieval Norway*. s.43.

²⁹ Lambert, Tom B. *Law and Order in Anglo-Saxon England*. s.16.

standpunkt til det intrikate forhold mellom lov og samfunnsvirkelighet er at lovmaterialet kan fortelle samfunnshistorie.»³⁰

Å ikke bruke lovene som kilder er også å gå glipp av et stort og bredt kildemateriale. Norby sier derfor det også er et sterkt pragmatisk element ved å ta i bruk lovene som kilder:

In the end, the best argument for using the law books to write cultural history is a pragmatic one. By ignoring the laws as valid historical sources, and by not looking for a rigorous methodology which might make them accessible to historians, we are simply not writing history as well as we could be.³¹

Å ikke bruke lover som kilder er å gå glipp av et stort kildeomfang. For en tidsperiode som allerede lider av et lite kildeomfang er det desto viktigere å bruke alle de kildene vi sitter med. Min oppgave vil derfor bruke Gulatingsloven til å si noe om eiendomsrettighetene i middelalderen, og ved å gjøre dette vil det bidra til å kaste lys over mange av de sosiale og kulturelle forholdene som påvirket livene til menneskene som levde på datidens samfunn. Ved å se på de ulike rettighetene og kravene ulike personer hadde på eiendom, og hvilke forpliktelser og hva slags ansvar som fulgte med er det mulig å se det totale bildet av hvordan eiendom fungerte i middelalderen.

Oppgaven vil dermed ikke å se på hvordan eiendomsrettene fungerte i praksis, som Hansen gjør, men å utrede det normative rammeverket til eiendomsrettighetene. Samtidig som oppgaven bidrar i debatten om hvordan lover kan bli brukt som kilde til å skrive samfunnshistorie. Hovedvekten av oppgaven kommer til å gå grundig inn i lovene og vise hva det kan fortelle om samfunnet på sent 1100-1200-tallet.

Historiografi om eiendomsrett i middelalderen

Eiendomsforhold i middelalderen er noe som allerede har vært tatt opp og blitt godt dekket av en del historikere, og har en lang historiografisk tradisjon. Tematikken rundt eiendomsforhold er delt opp i mange ulike temaer, men mye av dette har fokusert på kun enkelte temaer og ikke sett mye på helheten. Men ved å sette den tidligere forskningen opp mot hverandre, og se den i lys av teorien som har blitt lagt fram om eiendom og en analyse av Gulatingsloven, er det mulig å skape et mer helhetlig bilde av eiendomsretten i middelalderen.

---

³⁰ Iversen. «Jordeie og jordleie – Eiendomsbegrepet i norske middelalderlover.» s.84.

³¹ Nordby. *The judicial oath in medieval Norway.* s.45.

Avhengighetsforhold mot selveie

Et av disse temaene rundt eiendom er debatten om hvor mye en person egentlig eide og hadde kontroll over sin egen eiendom. Det har vært motstridende syn om hvor selvstendige den alminnelige norske bonde har vært. Hovedlinjene rundt dette kommer godt fram gjennom debatten som gikk i Heimen fra 1995 til 1999, i hovedsak mellom Tore Iversen og Knut Dørum. Debatten dreide seg hovedsakelig om samfunnet i Norge før 1100-tallet var karakterisert av nokså likestilte og frie bønder, som i stor grad eide relativt like store gårder. Eller om samfunnet var mye mer hierarkisk, hvor bønder som eide mye jord hadde en viss kontroll over frie og ufrie gårdsenheter lagt under seg.³² Vi kan da se det som en motsetning mellom et avhengighetsforhold som representert av Iversen, og et selveie samfunn representert av Dørum.

Iversen sier det er to måter å se på leilendingsforholdene som utviklet seg i høy- og senmiddelalderen. «*Vi kan nærmere skille mellom to syn: At flertallet av bøndene ble degradert fra selveiere til leilendinger før høymiddelalderen eller at bøndene ble leilendinger i løpet av middelalderen.*»³³ Iversen er da representant for synet om at det var avhengighetsforhold som var det gjeldende, og Dørum blir stående for synet om at det var en stor grad av selveiere.

Det tradisjonelle bilde på 1800 og 1900-tallet av dette var kalt «Gemeinfreie»-doktrinen. Teorien går ut på at «folket» i de germanske områdene lenge besto av frie selveiende mindre bønder, som dannet hær og var det statsbærende elementet i forbund med kongen. Men utviklingen gikk i retning av at «folket» mistet mer og mer makt til adelskapet som vokste frem. De skal ha vært frie fram til rundt år 1100.³⁴ Dette er da en retning Iversen beskylder Dørum å falle innenfor. Dørum påstår at de fleste bønder var selveiere i Norge før 1100, men legger frem flere beviser for disse holdepunktene og viser ikke til «Gemeinfreie»-doktrinen.³⁵ Mye av bevisene som begge legger fram bygger for det meste på arkeologiske kilder.

Ut ifra dette så har vi to forskjellige syn om tiden før 1100 i forhold til eiendomsforholdene. Iversen sier at vi må jobbe ut fra hypotesen om at samfunnet var

---

³² Skre, Dagfinn. «Eiendom og hierarki i det før- og tidligstatlige norske samfunnet» s.123.

³³ Iversen, Tore. «Fremveksten av det norske leilendingsvesenet i middelalderen – en forklaringsskisse». 1995. s.169.

³⁴ Ibid. s.170

³⁵ Dørum, Knut. «Leilendingsvesenet i Norge i eldre tid» s.271 og s.272.

grunnleggende ulikt, og at det eksisterte et avhengighetssystem. Mens Dørum som sier at bøndene i Norge var stort sett frie og uavhengige. Denne debatten kan hjelpe med å sette lovene i Gulatingsloven i kontekst. Spesielt vil akkurat disse spørsmålene være relevante for lover som omhandler leilendinger og løysinger.³⁶ Samtidig kan den relasjonelle eiendomsforståelsen være med å vise hvordan eiendom er med på å skape avhengighetsforhold mellom personer, siden enkeltes krav og rett på eiendom alltid må ses i relasjon til noen andre.

Arv og ekteskap

En annen måte å se på eiendomsforholdene på er eiendom som blir overført via arv. Et godt eksempel på dette er Lars Ivar Hansen sitt arbeid om telemarksbønder og sosial logikk, *«Arkaiske bønder eller alternativ sosial logikk? Om telemarksbøndenes forhold til stat, eiendom, kirke og helvete i middelalderen.»*, brukte arv for å illustrere hvordan det går an å se det relasjonelle aspektet av eiendom i hvordan gårder ble delt opp og eid i Øvre Telemark i senmiddelalderen. Han viser hvordan via arv og odelsretten så kan gårdsbruket kommet til å bli delt opp i flere skylddel, samt at andre kan komme inn med enten gifting, kjøpsmål eller pant og kreve inn ytterligere skyldsdel. Derfor kaller Hansen disse gårdene, eller eiendomsobjektene, for møteplasser og knutepunkter for ulike aktører og slektninger som i større eller mindre grad er relatert til hverandre.³⁷ Men dette var i konstant endring, og disse skylddelene og eierskapene ble fordelt annerledes ved hvert nye arveoppgjør, giftemål, salg og maktskifter.³⁸ Alt dette var med på å gi eiendomsforholdene som var karakteristisk for det samfunnet.

Mekanismene bak omfordeling og oppstyking av eiendomsparter ved arveoppgjør og de forskjellige tiltakene som ble satt i verk for å kompensere dette, førte til at en ofte kunne komme i den situasjonen at en og samme jordbruker både skulle innkassere jordleie fra eiendomsparter som vedkommende hadde arvet eller kjøpt/maktskiftet til seg i gårder drevet av andre, men samtidig også måtte betale jordleie fra egen gård til medarvinger som var flyttet ut, men som satt igjen med egne arveparter i opphavsgården.³⁹

---

³⁶ Leilending – En som leier jord fra en annen. Løysing – En frigitt trell.

³⁷ Hansen. «Arkaiske bønder eller alternativ sosial logikk? Om telemarksbøndenes forhold til stat, eiendom, kirke og helvete i middelalderen.» s.144.

³⁸ Ibid. s.145.

³⁹ Ibid. s.145-146.

Denne situasjonen kunne føre til gårdene ble så oppdelt at en person kunne samtidig få leieinntekter fra andre gårder han var medeier i, samtidig som personen måtte betale leie til andre som eide en del av gården han selv bodde på.

Hansen sier at dette synet viser til at vi må se eiendom som et ledd i et system av sosiale normer, og at det ikke fungerer i isolasjon.⁴⁰ Arv blir et viktig uttrykk for eiendommens karakter. Lover som omhandler arv (i Gulatingsloven er de hovedsakelig samlet i Arvebolken, men det er lover i flere bolker, deriblant Kvende-burtgiftnings og Odelsløyingsbolken, som er relevante for dette temaet) vil derfor bli en essensiell del av enhver undersøkelse av eiendomsrettigheter. Ekteskap vil også bli en viktig del av det komplette bilde av eiendomsrettighetene, ettersom det spiller en viktig rolle for å legitimere barn sånn at de blir rettkomne på arv etter foreldrene.

Arv kan også fungere som noe som lar arvinger influere eiendom før de selv sitter med eiendelen i egne hender. Amy Livingstone har gjennom en undersøkelse av Loir området fra år 1050-1200 vist hvordan selv uten formelle regler for hvordan arv skulle deles ut, så fantes det sterke normer for hvem som skulle arve, men også hvordan arvinger kan være med å ha noe å si over det de kom til å arve en gang i fremtiden. Selv om det ikke enda fantes faste lover om arvgiving i høymiddelalder Loire, så var det sterke normer i praksis som dikterte hvem som hadde krav og rett på hva. Noe som førte til at når land skulle gis i gave til kirken så måtte disse være med å signere på «charters» for dette.

Although not necessarily fixed, the custom or ethos of recognizing that immediate and extended kin had right, or potential right, to family property and of providing support for family members is apparent in the charters. Donors and ecclesiastical beneficiaries actively sought out the consent of a plethora of relatives to ecclesiastical benefactors. Siblings, children, cousins, aunts, uncles, grandchildren, and even illegitimate children were consulted – and their consent secured – to the alienation of property. Contestations brought by these kin also demonstrate their right – or perceived right – to the donated holdings.⁴¹

Selv om det ikke var noen skriftlig lover om det, så var det en sterk ide om personers «antatte rettigheter» i eiendom de hadde arverett i. Denne uformelle retten ser også ut, ifølge Livingstone, til å ha gjeldt adelige kvinners rett på medgift. Hun hevder at den fleksible

---

⁴⁰ Hansen. «Arkaiske bønder eller alternativ sosial logikk? Om telemarksbøndenes forhold til stat, eiendom, kirke og helvete i middelalderen.» s.142.

⁴¹ Livingstone, Amy. “4 Inheritance in the lands of the Loire, 1050-1200: a contrast to Nordic and Roman practice.” s.116.

arveretten hadde som formål å sørge for at flest mulig i familien hadde livsgrunnlag og støtte. Arv ble derfor et spill om å best utnytte de ressursene familien hadde.⁴²

Det finnes også et annet fenomen for at slektninger gir sin godkjennelse for at land skal bli gitt til en kirke. Dette blir av moderne historikere kalt for *laudatio parentum*. Dette kommer fra at en persons slektninger, «*parentes*», ga dere godkjennelse, «*laudation*», skulle bli donert til kirken.⁴³ Dette fenomenet er ikke å finne med stor hyppighet i franske dokumenter før år 1000, og det ser ut til å ha begynt å dø ut etter år 1200.⁴⁴

I Gulatingsloven finner vi, i motsetning til hvordan det var i Loir området, formelle regler for arv, men vi kan fortsatt se hvordan arvinger får via sin status som arving visse rettigheter ovenfor personen den skal arve fra. For eksempel kan dette ses når en mann ønsker å bringe et barn han har fått med en trelkvinne inn i ætten sin. Da må nærmeste arving samtykke.⁴⁵ Men dette viser fortsatt hvilke rettigheter en arving har, og ved å se lignende mønstre som det Livingstone har gjort vil det være med på å gi en forståelse for alle rettighetene som var knyttet til eiendom.

Romerrett mot sedvane

Det er ikke bare eiendomsforholdene i middelalderen som er dekket, men også eiendomsrettighetene. Dette er noe som Tore Iversen også legger frem. Det ligger en forståelse i lovene fra middelalderen om hvordan eiendomsretten utspilte seg. Det går an å se et skille mellom den totale romerske herredomsforståelsen og den oppdelte sedvaneretten som hadde utviklet seg i Vest-Europa.⁴⁶ Iversen sier at eldre tids historikere har tidligere operert med et fast og ahistorisk eiendomsbegrep. Bakgrunnen for dette sier han ligger i romerrettens totale begrep om eiendomsforståelse. Det som går inn under denne absolutte forståelsen er konseptene om *Ususfructus* og *Absusus*, å kunne nyte og bruke den opp. I lov materialet ser vi at de norske lovene ble påvirket sterkt av romerretten men også sedvanerett. Dette gjorde at den norske loven fikk inn forståelse om både den totale, udelelige eiendomsretten og lensforhold. Resultatet ble, som Iversen sier, en todeling av den totale eiendomsretten

---

⁴² Livingstone. "4 Inheritance in the lands of the Loire, 1050-1200: a contrast to Nordic and Roman practice." s.117.

⁴³ White, Stephen D. *Custom, Kinship, and Gifts to Saints. The Laudatio Parentum in Western France, 1050-1150.* s.1.

⁴⁴ *Ibid.* s.2.

⁴⁵ G 58. Dette er noe jeg kommer til å skrive mer grundigere om i et senere kapittel.

⁴⁶ Sedvanerett er å forstå som når et handlingsmønster eller en oppfattelse av rettigheter og plikter blir fulgt over lang tid, og derfor blir rettslig forpliktende. *Jusleksikon.no*. Sedvanerett - <https://jusleksikon.no/wiki/Sedvanerett> (hentet 06.06.2019).

mellom romerrett og sedvane. *Dominium directum* og *dominium utile*, eller direkte eiendom og bruks eiendom.⁴⁷

Vi kan alt se at denne forståelsen av eiendom kan bli godt anvendt i debatten om selveie mot avhengighetsforhold, men også i datidens lovlige forståelse. Ut ifra *dominium utile* begrepet kan vi trekke en linje til og se at den ligger nærmere forståelsen av den relasjonelle eiendomsforståelsen. Tore Iversen trekker fram det norrøne ordet «eiga» som blir brukt i de norrøne lovtekstene, og som i dens forståelse sikter til et syn på eiendom som ligger nærmere den relasjonelle forståelsen. I lovene så blir det siktet til at jord og gjenstander tilhører en person, men også at myndighet, rettigheter og krav også tilhører personer. I de tre lovverkene Gulatingsloven, Frostatingsloven og Landsloven så opererer de med et mindre skille mellom disse to kategoriene.⁴⁸

I samstemme med dette har Damian Hecker lagt fram at det var en grunnleggende enhet i forståelsen av eiendom og herredømme, at det var det ene og det samme. Dette gikk ut over konkrete rettigheter og fullmaktsområder. Og herredømme ble oppfattet relasjonelt. Altså i forhold til noe, enten om dette var kongens, kirkens eller herrens makt f.eks. Det er da vanskelig å skille det ene fra det andre. Et aspekt ved middelalderens eiendomsforhold var det konkrete bruks- og nytteforhold som sto i fokus. Men dette er ikke å forstå dem i snever forstand som rent totalt tingherredømme, men som å omfatte rettigheter og herredømme som domsrett, grevskaps- og fogderettigheter, regaliabøter blant annet. Alt dette kunne da eies. Det gir uttrykk for rett på inntekter, ulike fordeler eller å ta nytte av noe.⁴⁹ Ut fra dette kan vi se at det alt i middelalderen lå til grunn en eiendomsforståelse som noe av en mer oppdelt natur, og ikke kun i den romerrettslige forstanden. Her åpner det alt opp for anvendelse av den relasjonelle måten å se eiendom på.

Kløyvd eiendomsrett

Konseptet om *kløyvd eiendomsrett* viser til en grunnleggende annerledes måte å tilnærme seg eiendomsforhold på enn hva som er normalen i vår tid. Definisjonen av kløyvd eiendomsrett er, som Knut Robberstad har sagt det, at «[...]det tilhøvet at det kan vera to eller fleire egedomsrettar til same stykket.»⁵⁰ Robberstad fremstiller det i denne sammenhengen at eiendomsrett er noe forskjellig fra bruksrett, som f.eks. leie, lån eller servitutt. Heller er det

---

⁴⁷ Iversen. «Jordeie og jordleie – Eiendomsbegrepet i norske middelalderlover.» s.87-88.

⁴⁸ Ibid. s.97.

⁴⁹ Ibid. s.98.

⁵⁰ Robberstad. «Kløyvd egedomsrett». s.162-163.

ikke en form for sameierskap. I dette sammenhengen blir eiendomsrett brukt for å si noe om utnyttelsesrett. Noe Robberstad mener er en saklig god måte å bruke ordet i denne sammenhengen. For å illustrere dette sier han at f.eks «*Ein finn eigedomsretten uppkløyvd, so ein eig beitet, ein annen skogen, ein tridje jaktretten eller dyregravene, og so er det serskild eigedomsrett til fiskeretten, gruveretten åt grunneigaren osv.*»⁵¹ De ulike rettene de forskjellige partene har blir likestilt ved å kalle dem eiendomsrett. Dermed blir det en mer formålsbunden eiendomsrett, eller en relativ eiendomsrett. Kløyvd eiendomsrett har også blitt omtalt som «blandede eiendomsforhold» av denne grunn. Disse begrepene kan også brukes i lik grad som kløyvd eiendomsrett, men ettersom det er hva Robberstad kaller det kommer jeg også til å benytte meg av denne formuleringen. Vi kan også se en sammenheng mellom kløyvd eiendomsrett og dominium utile

Motsetningen til den kløyvde, relative, eiendomsretten er den totale, eller hele, eiendomsretten. Robberstad sier at konseptet om kløyvd eiendomsrett har finnes i mange land til alle tider. Men den var ikke i *Corpus juris civilis*, samlingen av romersk rett under Keiser Justinian. I den eksisterte kun den fulle herredømme over en ting, den totale eiendomsretten. Hvor det bare er en eiendomsrett til en ting. Når den moderne rettsvitenskapen ble grunnlagt på universitetet i Nord-Italia i middelalderen, som Robberstad sier, bygde de mye på Justinians lovsamling, men de tok med kløyvd eiendomsrett. Det er dermed mulig å se en motsetning mellom den romerrettslige innflytelsen og den rettslige praksisen som eksisterte i (hvert fall) Norge fra gammelt av. Og det er nettopp med det kløyvde eiendomssynet Robberstad sier vi ser bli brukt i middelalderen.⁵²

Kløyvd eiendomsrett blir godt illustrert av Gudmund Sandvik i hans bok *Prestegård og prestelønn*. For som han sier så eide en jorddrott og en kirke på to forskjellige måter. Hvor en jorddrott er mye mer fri til å disponere eiendommen som han vil, har hierarkiet mye innvirkning og bestemmelse i eierforhold i kirken. Sandvik sier vi kan se det som en oppdeling av de ulike «jorddrottsfunksjonene» hos kirken.⁵³ I eiendomsretten knyttet opp mot kirken eide ulike parter ulike fordeler. Sandvik illustrerer hvordan det kan ha sett ut:

Gjevarar av gods til N kyrkje åtte sjelemesser. Landskyldytarane åtte åsetet eller retten til å bruka jorda og til avlinga i vederlag for landskylda. Soknebondene åtte godset til delvis dekking av utgiftene deira til soknekyrkja og soknepresten. Soknekyrkja (via sin ombudsmann)

---

⁵¹ Robberstad. «Kløyvd eigedomsrett». s.163

⁵² Ibid. s.164.

⁵³ Sandvik, Gudmund. *Prestegård og prestelønn*. s.91

og soknepresten åtte landskyld og andre jorddrotteittar av godset. Ved å «råða kirkium» åtte bispen veitsler, natteleger, cathedraticum, prestetiend og brevløysing av godset via ombudsmann og prest. I meir spesielle tilfelle åtte han «godvilje», sakøre, annatar, tilskot til servitium commune. Erkebispem åtte kanskje rett på tilskot til subventio pallii. Når paven kravde det, åtte han prestetiend og annatar. Kongen åtte den leidangen som gjekk av prestegardene.⁵⁴

Sandvik sier derfor at vi får en sterkt oppsplittet eiendomsrett. Det blir derfor mer å snakke om eieren av den skyldparten, den fordelen, eller fordelene av godset, og ikke en helhetlig eier.⁵⁵

Oppgaven videre

Eiendom er et fenomen med mange forskjellige sider. Men via den relasjonelle eiendomsforståelsen som forklart av Sabean, og videre utdypet av de andre jeg har referert til, står vi bedre rustet til å kunne si noe om alle aspektene rundt eiendom og presentere et mer komplett bilde. Historiografien rundt både lover og eiendomsforhold i middelalderen setter Gulatingsloven i kontekst som gjør at jeg kan si noe reelt om hvordan eiendomsrettighetene var i middelalderen. Selv om det er både mulig og gunstig å bruke lover til å skrive samfunnshistorie, så har det noen begrensinger. Ved å trekke inn sekundærlitteratur som lener seg på andre kilder så vil funnene fra Gulatingsloven kunne gis sin fulle betydning.

Målet med oppgaven er å vise hvordan eiendom fungerer sosialt. Dens sosiale natur. Hvordan flere folk har krav og rett på samme ting. Både hvordan eiendom er bare noe som eksisterer i sosiale relasjoner, men også hvordan det er med på å skape sosiale relasjoner. Og vise de strukturene som eksisterer rundt eiendom. Eiendom blir her noe mer løst, men det er fordi den blir gitt en mer videre definisjon som åpner for å forstå eiendom i sin helhet. De ulike aspektene av eiendom som “rights, claims, duties, and obligations” som vi har hentet fra Sabeans definisjon blir ikke sett på separat, men som noe som er en del av hverandre og går inn i hverandre.

Med de verktøyene jeg har forklart her vil jeg gå løs på Gulatingsloven ut ifra de ulike aspektene og temaene som hver illustrerer en side av eiendomsrett. Jeg kommer til å se hva de ulike rettighetene, og hva de forskjellige kravene personer hadde. Og hvilke forpliktelser som

---

⁵⁴ Sandvik. *Prestegård og prestelønn*. s.98

⁵⁵ *Ibid.* s.99

var krevd, og hva slags ansvar som fulgte med. Oppgaven kommer jeg til å dele inn i kapitler som hver tar for seg ulike temaer rundt eiendomsrettighetene.

I første kapittel kommer jeg til å gå inn på hvordan eiendomsrettigheter tar form i slektskapsrelasjoner. Mye av det kapittelet kommer til å gå ut på å vise hvordan det Lars Ivar Hansen og David W. Sabean pekte på i sin forskning, hvor denne teoretiske forståelsen av eiendom kan ses ut av slektskapsrelasjoner og brukes til å forstå hvordan aktører opererte innenfor dem, også egner seg godt til å analysere slekt, ekteskap og arv i Gulatingsloven. Samt vise hvordan den kan vise eiendommens relasjonelle natur. I kapittel 2 kommer jeg til å ta denne tematikken videre til andre arenaer hvor denne teoretiske forståelsen ikke har blitt anvendt før, da på avhengighetsforhold. Jeg kommer der til å se på de lovene som omhandler treller, løysinger og leilendinger, og vise hvordan også disse relasjonene også kan forstås ut ifra en relasjonell eiendomsforståelse. Der kommer jeg også til å ta opp allerede eksisterende forskning på det temaet, som har analysert disse forholdene ut fra eiendomsrettigheter, og vise hvordan en analyse av dette kan gjøres bedre ved å inkludere den relasjonelle eiendomsforståelsen. I kapittel tre kommer jeg til løfte blikket og se på det øvrige samfunnet, og vise hvordan også i dette tilfellet så kan den relasjonelle eiendomsforståelsen brukes til se hvordan eiendomsrettigheter skaper relasjoner, til folk i lokalsamfunnet og til større formelle institusjoner som kongen og kirken.

Kapittel 1

Relasjoner mellom slekt – Arv, odel, og eiendomsrettigheter

En slekt deler ikke bare familiære bånd og blod mellom seg, de er også knyttet sammen gjennom eiendomsinteresser. Dette kan være interesser i land, gårder, hus, eller annet løsøre som en i familien er i besittelse av, f.eks. gjennom en far eller bestemor. Deres barn, barnebarn, søsken, søskenbarn eller andre slektninger blir knyttet til denne eiendommen ved å være eierens arving. Under eierens levetid kan det mer eller mindre være en forståelse om at arvingen en dag kommer til å overta, og at arvingen har noe bruk av den. Uansett så kommer den som arver til å overta eiendommen det er snakk om når eieren til slutt dør. Det kan også være flere arvinger etter en person. Muligens også noen som krever tilbakebetaling av gjeld som den avdøde skyldte. Kanskje det også oppstår uenigheter mellom arvingen og eieren over styringen av f.eks. gården, ettersom arvingen har forventningen at den en dag skal ta over. Dermed er det ikke bare familiære bånd som binder slekten sammen og skaper relasjoner mellom dem, men også den eiendommen de besitter.

Det har seg også slikt at når eiendomsrettigheter har blitt undersøkt så har en vanlig fremgangsmåte for dette vært å analysere arv, normene rundt det og hvordan et arveoppgjør endte opp med å se ut. Og det var arv som var hovedfokuset for de som jeg lener meg på for det teoretiske grunnlaget til denne oppgaven, Lars Ivar Hansen og David W. Sabean. I boken *Property, production, and family in Neckarhausen, 1700-1870* undersøkte og viste Sabean hvordan eiendom kunne forstås som et relasjonelt konsept. I den forstand at det er et fenomen som kun eksisterer i relasjoner mellom personer, og ikke mellom personer og objekter eller ting. Dette er også med på å danne relasjoner mellom folk på mange ulike måter. Eiendom får dermed en dualitet i sin natur hvor den både kun eksisterer i sosiale relasjoner samtidig som den er med på å skape de samme relasjonene. Grunnlaget for dette hentet Sabean gjennom å undersøke arvepraksisen og de ulike resultatene fra arveoppgjør i Neckarhausen i Tyskland på 1700- til 1800-tallet. Hansen brukte denne teoretiske forståelsen for å vise hvordan den kunne bli brukt til å danne basisen til en form for sosial strategi for å i essens «spille arvespillet». Her hadde aktørene som mål å erverve mer rikdom eller for eliten å beholde sitt økonomiske og makt grunnlag gjennom arv.

Arv viser ikke bare på en god måte eiendommens relasjonelle karakter, men den viser også hvordan personer i slekt eksisterer i relasjon med hverandre via den eiendommen de har arverett i.

I dette kapitlet vil jeg se på hvordan eiendom kommer til uttrykk og tar form i relasjoner mellom personer i slekt. Hvordan relasjoner mellom personer i slekt former eiendom. I hovedsak så er dette noe som blir sett gjennom å undersøke arv og hvordan det går for seg. Arv binder personer i slekt sammen gjennom eiendom ettersom det fastsetter hvilke personer som kan få rettigheter på en persons eiendeler og hvilke plikter som blir lagt på dem. Arv kan også bli brukt til å se hvem som regnes å være i slekt. Et viktig poeng for dette kapitlet blir da å vise alle de ulike og overlappende kravene og rettene som oppstår som følge av arveretten, hvilken plass disse arvingene får i det store kompliserte nettverket som utgjør eiendommens relasjonelle natur, og hvilken plass disse arvingene får i det store nettverket som er arv. Hvordan arv sikrer slektninger og barns eiendomsrettigheter. Og hvordan utvidelse av slekten, som gjennom ekteskap og fostring av barn, er med på å sikre så vel som gi nye personer plass i dette systemet. Men også hvordan, gjennom arv og gjennom å være en persons arving, så blir personer bundet sammen og det blir dannet relasjoner som følge av dette. Ved å se på hva som blir arvet er det også mulig å se at det er mulig å eie og arve immaterielle ting.

Det sentrale spørsmålet her er hvem det er som har et krav til å eie, og hva er det en person eier. Ved å få en klar forståelse av hvordan arv fungerte så gir det et godt svar på disse to spørsmålene. Lovene som sier noe om hvem som kunne arve sier noe om hvem som hadde krav og rettigheter til en annens eiendom, og under hvilke forutsetninger en person fikk rett til å arve. I tillegg til dette kan arvelovgivningen vise hva en person kunne arve og hvilke personer som kunne arve hva. Samt hvilke begrensinger som ble plassert på hva en person kunne arve.

Et viktig aspekt er også eiendomsoverførsel. Med eiendom i form av land blir dette en viktig dimensjon, ettersom det gir enda en arena hvor personer kan tre inn i nye relasjoner og sette rammeverket for å danne strategier i «arvespillet», slik som Sabean og Hansen så på det i sitt arbeid. Gjennom arv og odelsrett ble gårdene i Telemark på 1600 tallet delt opp i ulike skyldenheter besatt av ulike personer. Og disse personene kunne besitte skylddeler i flere gårder. Derfor sier Hansen at gårdene, eller eiendomsobjektene som han kaller det, fungerte

som møteplasser og knutepunkter for slektninger og ulike aktører som i større eller mindre grad var relatert til hverandre.⁵⁶ Arv var da med på å skape den arenaen.

Alt dette er viktige aspekter av eiendomsrettigheter. Selv om man ser på eiendomsrettigheter slik som Munzer fremstiller det, som “only advantageous incidents”,⁵⁷ som bare fordelaktige hendelser, så viser fortsatt arv hvilke rettigheter en person har til å legge krav på eiendom. Ettersom en av de viktigste måtene en person kunne erverve eiendom på, hvert fall hvis det er snakk om fast eiendom, var gjennom arv.

Den mest sentrale delen av eiendomsrettigheter er hvilke krav en person har. Men som jeg kommer til å vise så kan arv kaste lys over mange av de ulike karakteristikkene til eiendom. Dette relaterer til hva personer eide, men også hva som kunne bli overført mellom personer av en mer abstrakt natur. Arv viser derfor de kravene og rettighetene som ulike personer hadde. Samtidig så viser det også godt det relasjonelle aspektet ved eiendom, siden gjennom arveoppgjør så kan vi se hvilke personer som var knyttet sammen.

Slektningers rettigheter gjennom arv

Arvingene i Gulatingsloven

Til å begynne med skal jeg først ta for meg hva som var arverekkefølgen i Gulatingsloven. Videre i dette kapitlet, med de temaet og lovene som skal dekkes, er det viktig å ha på plass nøyaktig hvem disse arvingene var. For det første er dette viktig ettersom arverekkefølgen konkret viser hvem disse relasjonene angår. For det andre er det viktig å vite hvem arvingene til en person var fordi flere lover i stor grad refererer til den gjeldene personen det er snakk om som «arvingen». Derfor skal jeg starte med å gå igjennom arverekkefølgen, før jeg kan gå videre til å dekke andre temaer.

Nedenfor blir arverekkefølgen opplistet, nummerert etter den gitte personens plass i arverekkefølgen. Lovene som lister opp denne arverekkefølgen blir funnet i kapittel 103 til 105 i Gulatingsloven. Men selv om det kan virke som loven etablerer en klar og rigid arverekkefølge, anerkjenner den at det kan være vanskelig å følge ettersom: «...men på so mange vis kann folks skyldskap bera i hop at ingen mann kann skipa arveklassone til fullnads,

---

⁵⁶ Hansen. «Arkaiske bønder eller alternativ sosial logikk? Om telemarksbøndenes forhold til stat, eiendom, kirke og helvete i middelalderen.» s.144.

⁵⁷ Munzer. *A Theory of Property*. s.24.

utan dei som treng til, gjer som dei tykkjer rimelegast.»⁵⁸ Arverekkefølgen kunne være vanskelig å regne opp og finne ut av ettersom slekt er et vanskelig tema i seg selv, så derfor kunne de gjøre det de fant rimeligst. Selv om dette er et klart hierarki av hvem som skal arve, så åpner loven opp for å være fleksibel. Så selv om dette er den arverekkefølgen som loven legger fram, kan det i praksis ha vært annerledes i noen tilfeller.

Arverekkefølgen i Gulatingsloven:

1. Sønn og far arver fra hverandre.
2. Datter og sønnesønn. De skal arve halvparten hver. Her får farfar også rett på arv om ikke det står barn av den avdøde i veien. Hun (loven sikter nok til døtre) skal bli arving til løsøren og han (sikter nok til sønnesønner, eller farfar) til odelen.
3. Brødre arver etter brødre, om de har samme far. Men loven sier at dette kun gjelder hvis moren var kjøpt med medgift.
4. Mor arver etter sønnen sin.
5. Farbror og brorsønn arver etter hverandre.
6. Farbrorsønner arver etter hverandre, og brødre med samme mor. Farbrorsønner får odelen og brødre med samme mor får løsøren.
7. Barn født utenfor legitimt ekteskap.
8. De som er nærmest etter farbrorsønner, sikter her til agnatiske tremenninger, arver etter hverandre.
9. Morfar og sønnen av datter.
10. Morbror og søstersønn.
11. Farssøster-sønner og morbror-sønner arver etter hverandre.
12. Morsøster-sønner arver etter hverandre.
13. Ufødte barn.

Dette var den offisielle arverekkefølgen i Gulatingsloven. Etter denne listen følger også en liste over personer som ikke var talt opp i arverekkefølgen, men som fikk arverett om de i listen over ikke var gjeldende under det gitte arveoppgjøret.

14. Finnes det ikke noen i de overnevnte arveklassene så skal sønne-datter og farmor arve.
15. Fars-søster og brors-datter.

---

⁵⁸ G 105.

16. Farbrors døtre.
17. Døtre av en fars elskerinne.
18. Døtre av farbrors-sønner.
19. Mormor og døtre av døtre.
20. Mors søster og søstre av døtre.
21. Døtre av fars søster og døtre av mors bror.
22. Døtre av mors søster.

Oppsetningen i dette skjemat krever litt utdypning på noen punkter, særlig det syvende leddet av arven som går til de ungene som er født utenfor legitimt ekteskap. Gulatingsloven lister opp tre forskjellige måter å regne barn født utenfor ekteskap, hornunge, risunge, og tyboren barn. Hornunge er de som er sønn av en fri kvinne som det ikke hadde blitt gitt giftningsskive for, men hvor farskapet til barnet er likevel klart. Risunge er en sønn av en fri kvinne men «avla i løynd» (vil regne med at det betyr at farskapet er uavklart eller holdt skjult. Norsk Akademisk Ordbok sier det sikter til en som er lagd med en annen mann når kvinnen er gift med en annen).⁵⁹ Tyboren sønn er en sønn av en trellkvinne som ble gitt friheten før han hadde levd tre år (eller julenetter, Robberstad bruker ordet jolenæter i oversettelsen), etter de er gitt friheten sin så får de rett på arv.

Det trettende leddet er når et ufødt barn arver. For at dette skal tre i kraft må konen være med et levende barn før hun dør, og to koner må være med på å vite dette med sikkerhet. Da arver barnet motgaven moren fikk, men medgiften skal morens arvinger ha krav på. Robberstad sier i en fotnote at det betyr at faren får motgaven, ettersom han arver fra det ufødte barnet.⁶⁰ I realitet kan det tyde på at det trettende leddet er en måte for mannen å få tilbake motgaven sin under dette spesifikke tilfellet.

Fosterbarn har etter loven også rett på arv, men dette blir først nevnt etter den offisielle arverekkefølgen og etter de som ikke er talt opp. Derfor har de ikke blitt lagt med i skjemaet, ettersom det er litt uklart hvor de passer inn. Loven fastslår uansett at det er en mulighet for at fosterbarn kan få rett på arv. Kap.104 fastslår at dette er alle slektskapsarveklassene i Gulatingsloven. De som blir nevnt i de overnevnte klassene skal ha arven sin først, før noe av

---

⁵⁹ Norsk Akademisk Ordbok. «Risunge» - <https://naob.no/ordbok/risunge> (hentet 11.11.2020).

⁶⁰ Robberstad, Knut. *Gulatingslovi*. s.338.

arven evt. måtte gå til kongen. Vi ser et klart definert hierarki av hvem som etter loven skal arve, hevet fall i første ledd.

Selv om det er muligheter for unntak og slektskapslinjen kan bli innviklet, etablerer arverekkefølgen i Gulatingsloven en klart hierarkisk rekkefølge. Vi ser at de første til å arve er sønnen eller faren til den avdøde. Deretter døtre og sønnesønner, etterfulgt av brødre med samme far, etter det kan mor arve. Slik går det lengre og lengre utover i slekta. Det blir etablert hvem som er den første som får lov til å arve, hvem som følger om de før i rekken ikke kan arve eller eksisterer, og hvordan arven skal deles opp mellom de ulike arvingen.

Tildelingen og oppdelingen av arven skal etter loven finne sted på «*sjaund*», eller også kjent som «*arveølet*».

No er ein mann avliden; arvingen skal setja seg i andveget, han skal gjæra kravsmennene stemne, at dei alle skal koma der til sjaund (på den sjuande dagen) og kvar få med seg det han har til gode, so som det vert prova med vitne.⁶¹

Arvingen fikk ansvaret for å kalle inn alle som hadde krav på noe av den avdødes eiendom. I arveoppgjøret, før arvingene kunne dele opp og få det de hadde krav på, skulle de den avdøde skyldte gjeld til få tilbake det de hadde krav på. Kravsmennene skulle presentere kravene med vitne. Om det ikke var nok gods etterlatt fra den avdøde til å kunne betale tilbake alt hva den avdøde skyldte, skulle den som var skyldt mest få den største reduksjonen i hva han fikk. Dette gjaldt både for kravsmennene og for den avdødes kone. Men om noen hadde pant i noe den avdøde eide skulle han få det først. Og hva kravsmennene hadde rett til å kreve fra et ektepars felles eiendom skulle tilsvare hvor stor del mannen og kona hver eide av den. Med andre ord, kravsmennene kunne ikke kreve noe av konens rettmessige eiendom for å dekke hva mannen hennes skyldte i gjeld.

Om en person som er skyldt noe ikke møtte opp på arveølet, kunne han siden oppsøke arvingen til den avdøde med vitne i et forsøk på å få det han skal ha krav på. Men om det ikke var noe mer gods igjen fra når de andre kravsmennene tokk sitt, så fikk denne personen ingenting. Men om sønnene eller døtrene til den avdøde hadde nok gods til å kunne dekke det resterende av hva den avdøde skyldte, så måtte de etter loven betale kravsmennene dette. Men det er kun disse som kravsmennene kunne kreve å betale resten av den avdødes gjeld. De

---

⁶¹ G 115.

kunne ikke kreve at noen andre slektninger enn sønner og døtre skulle dekke det resterende av deres foreldres (loven sier far) gjeld.⁶²

Kapittel 103 til 105 fastsetter en klar arverekkefølge av ulike slektninger, men det var fortsatt flere ulike omstendigheter som ga andre enn avdødes slektninger rett på arv. De fleste av disse omstendighetene ble gjeldende når en person døde langt borte fra hjemmet sitt.

Den første måten dette kunne skje på, kalt *huskarlsarven*, var om en mann etterlot eiendelene sine hos en husbonde om våren, men døde før han kunne komme tilbake for å hente det. Da kunne bonden beholde disse eiendelene om ingen dukket opp for å hente dem.⁶³ Den andre måten var om en mann bodde på annenmanns jord, og døde der. Da hadde jordeieren rett til å beholde eiendelene til den avdøde om de ikke ble hentet av arvingen.⁶⁴ Den tredje måten var om en man var gjest i en annens hus, og han endte opp med å dø der. Da kunne husbonden beholde eiendelene om de ikke ble hentet av arvingen til den avdøde.⁶⁵ Den fjerde måten var om to menn delte pengepung, og den ene av dem døde, da fikk den andre rett til å beholde hele summen som var i pungen, om den ikke ble hentet av arvingen.⁶⁶ Den femte måten var om noen døde på et skip, for da fikk styrmannen eiendelene til den avdøde. Men om den avdødes *felage* var om bord skulle han få eiendommen.⁶⁷ Men om han døde når han var i leir på land, da var det jordeieren som fikk beholde de eiendelene som ikke lo i skipslasten.⁶⁸

Alle de tilfellene nevnt ovenfor hvor en utenfor arverekkefølgen kunne få rett på arven etter en person kom med forutsetningen at den faktiske arvingen ikke kom og hentet det som den etter loven hadde krav på. I disse lovene står det at arvingen hadde tre vintre på å oppsøke og hente eiendelene til den avdøde. Om arvingen ikke gjorde det, fikk den respektive personen retten til å beholde eiendelene. Men det var fortsatt en til begrensning. For om det den avdøde etterlot seg har en større verdi enn tre merker, så hadde kongen krav på å få halvparten av hva den avdøde etterlot seg. Det eneste unntaket til dette var hvis en person døde på den andre siden av midten av havet (midhavet – vrien måte å si det på, men det er hva som står i loven). Så ikke bare åpner disse lovene opp for at noen utenfor arverekkefølgen

---

⁶² G 115.

⁶³ G 109.

⁶⁴ G 110.

⁶⁵ G 113.

⁶⁶ G 112.

⁶⁷ *Felage* – Felle, handelsfelle, foretagsfelle. Kan også bety kamerat. *Norsk Akademisk Ordbok*.

«Felage» - <https://www.naob.no/ordbok/felage> (Hentet 01.11.2020.)

⁶⁸ G 111.

kunne beholde de eiendelene som kunne komme i deres besittelse, men også at kongen kunne få rett til noens arvegods.

Det er i tillegg flere andre situasjoner hvor andre en de i arverekkefølgen kunne få rett på ens arvegods. Hvis en løysing ikke hadde noen som kunne arve fra seg, da arvet den tidligere eieren av løysingen.⁶⁹ Loven sier også at arven heller skal gå så langt ut som ni ledd i slekten før arven kunne gå til kongen. Det var også mulig for en, som ut i fra arverekkefølgen skulle vært den rettmessige arvingen, å bli nektet å arve. Dette var hvis den som skulle vært arvingen har blitt lyst fredløs. Om dette var tilfelle falt arven til den neste i arverekkefølgen.⁷⁰

I utgangspunktet kan et arveoppgjør se veldig klart og rett fram ut, med en veldig tydelig arverekkefølge. Men som det overfor viser, var det i blant langt fra realiteten, og ut i fra de ulike omstendighetene rundt livet og døden til den avdøde så kan det ende opp med å bli en ganske komplisert affære.

Arverekkefølgen i Gulatingsloven har alt blitt analysert og forsket på av historikere med mål om å danne et bilde av hvordan slektskap ble regnet i middelalderens Norge.⁷¹ Gjennom analyse har de påpekt at arverekkefølgen følger gradual prinsippet, i motsetning til parental-prinsippet, i hvilke slektninger som kommer hvor i rekkefølgen. Med gradual prinsippet så blir slektskap regnet ut fra hvor nær du er en person på slektstreet istedenfor å regne ut fra om en person er etterkommer av noen. Som Hansen sier det:

*Ved gradualprinsippet er det i første rekke snakk om beregning av slektskapsmessig avstand uttrykt i grader av slektskap regnet fra avdøde. Man opererer med ulike arveklasser som primært er beregnet etter genealogisk avstand fra den avdøde.*⁷²

Ifølge denne måten å strukturere arverekkefølgen på arver foreldre og barn av den avdøde før søsken og barnebarn, ettersom de er nærmere på slektskapstreet. I motsetning til dette har vi parental prinsippet, hvor arvingene blir regnet ut fra den avdødes etterkommere før det

---

⁶⁹ G 106.

⁷⁰ G 148.

⁷¹ Se: Hansen, Lars Ivar. "The Concept of Kinship According to the West Nordic Medieval Laws". *How Nordic are the Nordic Medieval Laws? Proceedings from the first Carlsberg Conference on Medieval Legal History. Second edition.* Edt: Per Andersen, Ditlev Tamm, Helle Vogt. Copenhagen: DJØF Publishing 2011; Hansen, Lars Ivar. "Slektskap, eiendom og sosiale strategier i nordisk middelalder". *Collegium Medivale 1994/2*. Hansen refererer til flere historikere i disse to artiklene som har gjort mye av den forskningen som han baserer seg på. Disse inkluderer: Kristen Hastrup, Christer Winberg, Birgit Sawyer, Elsa Sjöholm, Agnes S. Arnórsdóttir, og flere. Her jobber jeg ut ifra Hansens artikler og det han har sagt.

⁷² Hansen. "Slektskap, eiendom og sosiale strategier i nordisk middelalder". s.119-120.

eventuelt faller til andre slektninger. Det følger da en nedanstigende linje istedenfor å flyte gradvis ut fra den avdøde. Ut ifra det prinsippet vil barn og barnebarn av den avdøde arve før foreldrene og deres etterkommere.⁷³

Ved å se på Gulatingsloven og arverekkefølgen i den følger den klart gradual-prinsippet. Sønner og fedre er de første som kan mota arv, etterfulgt av døtre og sønnesønner, deretter søsken, osv.⁷⁴ Men i arverekkefølgen kan vi også se at mannlige arvinger hadde forrang fremfor kvinnelige arvinger. En sønn arver et steg før en datter, en mor ligger på fjerde plass i rekkefølgen i motsetning til en far som deler førsteplass med sønnen. Hansen har i sitt arbeid sagt at dette ikke nødvendigvis er motsigende til gradual-prinsippet. Arverekkefølgen flyter fortsatt ut fra den avdøde, heller enn å følge en nedanstigende linje med etterkommere. Så det er fortsatt gyldig og gunstig å se arverekkefølgen i Gulatingsloven ut fra gradualprinsippet. Men dette viser også hvordan slektskap og arv ikke alltid er det samme. Arv inneholder flere forbehold i hva det innebærer å regne en persons slektskap. Denne mannlige forrang er et vanlig tilfelle i Vest-Nordisk lov, så det burde ikke ses som noe uvanlig i denne sammenhengen.

Ut ifra flere historikers analyse av arverekkefølgen og mannebøtene i middelalder lovene har Hansen sagt at det utover en hver rimelig tvil har blitt fastslått at slektskap blir definert ut fra følgende:

*...on the basis of ego-centered, bilateral kindred. In such a system, all individuals will have separate kindred, only slightly overlapping with each other in the case of relatives. Only in the case of genuine (real) siblings will two persons have exactly the same bilaterally-defined kinship group.*⁷⁵

Ut fra en slik måte å regne slektskap på vil alle ha noe forskjellige slektskapsgrupper, ettersom det alltid blir regnet ut fra den gitte personen. Dette er det mulig å trekke ut fra arverekkefølgen. Strengt tatt så handler dette kanskje ikke om rettigheter, men det viser at hvordan man regner slektskap på informerer hvordan arvepraksisen blir seende ut. I forlengelse blir det en avgjørende faktor i hvem det er som ender opp med å få eiendomsrettigheter eller ikke.

---

⁷³ Hansen. "Slektskap, eiendom og sosiale strategier i nordisk middelalder". s.119-120.

⁷⁴ G 103.

⁷⁵ Hansen. "The Concept of Kinship According to the West Nordic Medieval Laws". s.180.

Hva dette har å si kommer inn i en diskusjon om hvilke strategier en slekt kan bruke til sikre sin posisjon og øke sine ressurser. Hansen, inspirert av Pierre Bourdieu, kaller dette for sosial reproduksjon.⁷⁶ Han sier da at arvesystemet kan betraktes som et «sosialt felt» hvor ulike aktører strides om å få gjennom sine ønskede arveprinsipper.⁷⁷ En av de viktigste strategiene for sosial reproduksjon i Norge blir da ifølge Hansen å bygge opp slektskapsallianser via giftemål, og hvor jordeiendom sto sentralt som middel og mål.⁷⁸

Odelsretten

Arv blir videre komplisert når man tar odelsretten med i betraktningen. Dette er rettigheter som er knyttet til land, eller fast eiendom, og ikke løsøre. I lovene står det ofte formulert at land har odelsrett på seg. En mann med odelsrett har det bare på de spesifikke eiendommene som har det tilknyttet til seg, og ikke nødvendigvis på alt av fast eiendom som han eier. Hovedfunksjonen til odelsretten er å holde land og eiendom innenfor slektskapsgruppen.

Odelsrett er ikke noe som er unikt for Norge. Det finnes flere tilfeller av lignende typer retter rundt om i Europa. På engelsk blir de kalt *allodial rights*. I Italia for eksempel finner vi paralleller til odelsretten i hva som blir kaldt *ritratto*, som gir personer en rett til å kjøpe tilbake eiendom som har falt ut av hendene til slekten.⁷⁹ I Frankrike fantes det i tillegg også et konsept om *retrait lignager*, som var en lignende praksis til odelsretten.⁸⁰ Odelsrett var dermed ikke noe særnorsk eller skandinavisk fenomen, men en praksis med lignende paralleller andre steder i Europa.

Ifølge hva som står i Gulatingsloven er det sju ulike måter for hvordan land kan få odel på seg.⁸¹ Jord får odel på seg om det er:

1. Jord som har gått fra far til sønn i arv i fem led.⁸²
2. Jord en person har fått som betaling i bot for drap på en slektning, mannebot.⁸³
3. *Brandarv*, som betyr arv fra fosterbarn.⁸⁴

---

⁷⁶ Hansen. "Slektskap, eiendom og sosiale strategier i nordisk middelalder". s.106.

⁷⁷ Ibid. s.105-106.

⁷⁸ Ibid. s.139.

⁷⁹ Kuehn, Thomas. "Intestate Inheritance as a Family Matter: *Ius Cimmune*, Statutes and Cases from Florence" s.67.

⁸⁰ Norseng, Per G. "Odelsrett – the Norwegian *retrait lignager*". s.209.

⁸¹ Dette kan bli funnet i G 270.

⁸² Har blitt arvet fem ganger.

⁸³ Norsk Akademisk Ordbok, «Mannebot» - <https://www.naob.no/ordbok/mannebot> (30.04.2019)

⁸⁴ Som forklart i G 108.

4. *Hederslønn*, som er hva en konge eller høvding har gitt i lønn for tjeneste.
5. *Drikkelønn*, som vil tilsi en gave for å holde et gilde, om det gis av kongen.
6. Lønn for å fostre opp barn.
7. Odelsjord som blir byttet mot annen odelsjord.

I henhold til loven vil alle disse typer eiendom bli klassifisert som odelsjord. Alle andre typer eiendom skal da følge med de flyttbare eiendelene i arven, men som bevist ved denne listen er det flere måter eiendom kan tilknyttes odelsrett. Det siste opplistede punktet, som virker som et veldig praktisk hensyn, hvor du bytter odelsjord for odelsjord så vil ikke dette føre til noe tap av odels status for noen av partene. I alle andre saker er det veldig spesifikke kriterier som må oppfylles. Det andre punktet styrker kompensasjonen som en familie vil få etter et drap av en slektning. Nummer tre til seks høyner belønningen for disse aktivitetene enda mer, og blir da en mer attraktiv handling å gjøre.

Hvis man ønsker å selge ens odelsjord, så må man først tilby jorden til alle andre som kvalifiserer for odelsrett på jorden, til samme pris som noen uten odelsrett på jorden ville tilbudt.⁸⁵ Selgerens sønn bør være den første til å få tilbud om å kjøpe odelsjorden, som det er for situasjoner hvor noen selger odelsjord til noen som ønsker å ekspandere sin eksisterende eiendom alt dette må finne sted i den tingkretsen som odelsjorden er lokalisert i.⁸⁶ Hvis partene er uenige om prisen på transaksjonen, må selgeren sverge på at det er den prisen selgeren selv ville kjøpt jorden for. Så, på disse betingelsene kan de andre med odelsrett kjøpe odelsjorden. Hvis de andre partene velger å ikke kjøpe jorden, står selgeren fri til å selge jorden til den han selv ønsker. Hvis selgeren ikke møter opp på tinget, men kjøperen gjør det, så kan kjøperen kjøpe jorden til den prisen en gruppe upartiske menn mener den er verdt. Hvis verken av partene møter til tinget, regner man med at jorden ikke ble tilbudt til de andre med odelsrett.⁸⁷ Den siste delen er viktig fordi hvis noen kjøper odelsjord som ikke har blitt tilbudt til alle med odelsrett, så har personer med odelsrett retten til å innløse odelsjorden. Tidsfristen for å innløse ens odelsrett på solgt odelsjord er 12 måneder hvis personen med odelsrett befinner seg i samme fylke som solgt fant sted, eventuelt 12 måneder etter han kom tilbake til nevnt fylke. Hvis en ikke kan forholde seg til tidsfristen, vil en aldri kunne søke restitusjon for sin odelsrett igjen.⁸⁸ Men hvis noen ønsker å innløse sin odelsrett, må han kompensere

---

⁸⁵ G 276.

⁸⁶ G 278.

⁸⁷ G 287.

⁸⁸ G 289.

kjøperen og betale hva kjøperen betalte for jorden.⁸⁹ Selgeren har også en viss angrerett på salget, men dette må gjøres hvert fall en halv måned før påske, på denne måten kan kjøperen bruke pengene på noe annet den sommeren.⁹⁰

Hvis to brødre står med odelsrett, skal odelsjorden deles mellom dem, dette ved å kaste lodd. Odelsjorden faller da til vinneren av loddkastingen og hans del av familien, og vil bare bli overført til den delen av familien som ikke vant loddkastingen hvis vinnerens familie blir fattige eller dør ut. Denne andre delen av familien beholder odelsretten til begge deler av familien kan gifte deg, det vil si etter syv generasjoner.⁹¹ Samtidig så kan odelsretten stå sterkt i fremtidige generasjoner. Hvis en far har to sønner, men sønnen som skulle arvet odelsretten dør før faren, kan den døde sønnens sønn innløse odelsretten som hans far skulle ha arvet fra hans onkel. Prisen for dette vil da synke med en femtedel.⁹²

Fra denne presentasjonen i loven vil odelsretten ha samme funksjon som en type forkjøpsrett. Som Knut Robberstad poengterer har odelsretten i Gulatingsloven mange grunnleggende likheter med odelsretten i Frostatingsloven.⁹³ Man kan se på det som om slekten har en tilknytning til jorden, og må derfor få sjansen til å innløse sine rettigheter på jorden før den går ut av slektens eie. Dette tar odelsretten tilbake til det relasjonelle synet på eiendom, ettersom omstendighetene rundt eierskapet av den gitte jorden gir ikke bare eieren, men også slekten, et sett med rettigheter og krav som i essens bandt dem sammen og skapte denne relasjonen. Alt dette på grunn av den relasjonen slekten hadde hatt til den gitte jorden opp gjennom generasjonene eller til hvordan den ble ervervet.

Det er flere forskjellige teorier for hvor gammel odelsretten er. Per G. Norseng har hevdet at at det er mulig at odelsretten hadde eksistert i Norge lenge før 1100-tallet i en eller annen form. Men dette gjør ikke at en må ha som forbehold at det hadde eksistert noen form for ættesamfunn i den grad de gamle germanistene teoretiserte for. Men det kan reflektere, som Norseng skriver, rettighetene til slekten.⁹⁴

I tillegg kan slektens eiendomsrettigheter i odelsjorden fungere som et hinder for eieren av den. Han kan ikke gjøre hva enn han vil med den eller selge den til hvem enn han

---

⁸⁹ G 277.

⁹⁰ G 280.

⁹¹ G 282.

⁹² G 294.

⁹³ Robberstad, Knut. «Odelsrett» s.495.

⁹⁴ Norseng. "Odelsrett – the Norwegian reitrait lignager". s.210.

ønsker. Andres eiendomsretter blir dermed noens hinder. Arverekkefølgen blir enda viktigere her ettersom en persons arvtakere også blir de som får rettigheter og krav i odelsjorden.

Dette kunne i praksis bli en vanskelig og intrikat ting å forholde seg til. Som Norseng beskriver det:

*In the Middle Ages, the “odelsrett” and the right of redemption was, at the time, hard to acquire for a new owner, possible to retain for a very long time for the seller’s next of kin, if the proper legal steps were taken – but very quickly and easily lost if the right of the pre-emption or redemption was not exercised immediately upon sale, or the alternative procedures of claiming “lack of money” were not carefully observed.*⁹⁵

Odelsretten kunne være vanskelig å anskaffe, og lett og miste om man ikke tok de rette stegene for å utøve retten.

En av de viktigste aspektene til odelsretten kan ha vært den statusen som den brakte med seg. Robberstad har lagt fram at i både Frostatingsloven og Gulatingsloven så var det en rettslig distinksjon mellom vanlige bønder og odelsbønder.⁹⁶ I Gulatingsloven kan vi se dette i kap.200, som omhandler skadebøter. En vanlig bonde har krav på 12 øre i bot, mens en odelsbonde hadde krav på 3 merker. Odelsbøndene hadde også et annet egent navn som refererte til dem som en gruppe, som blir brukt flere steder i Gulatingsloven, *hauld*. Ved å trekke in elementet av den statusen som odelsretten gir får den en helt ny karakteristikk. Så vel som at den er et uttrykk for personers eiendomsrettigheter i en annens eiendom, blir den også et betydningsfylt uttrykk for den sosiale statusen som eiendom kan gi. Og her en mer spesifikk form for eiendom som gir mer status enn hva å kun være en fri bonde kan gi.

Robberstad sier at dette kan ses i sammenheng med at det blir vanskeligere i Gulatingsloven å erverve odelsrett på land. Hvis en gård må gå i arv 5 ganger før den får odelsrett på seg, og hvis vi tenker oss at hver generasjon i gjennomsnitt varer 30 år, så vil det ta 150 år fra gården ble anskaffet til den får tilknyttet odelsrett.⁹⁷ Siden det var status knyttet til det så ble det mer beskyttet og avlukket. Men denne 5 generasjons regelen er ikke unik for Gulatingsloven. På to svenske runesteiner fra 1000-tallet er det nedtegnet en lignende 5 generasjons regel for odelsrett.⁹⁸ Men denne 5 generasjons regelen i Norge ble dratt noe

---

⁹⁵ Norseng. “Odelsrett – the Norwegian reitrait lignager”. s.214.

⁹⁶ Robberstad, Knut. *Frå gamal og ny rett: 1*. s.20.

⁹⁷ Ibid. s.21.

⁹⁸ Iversen, Frode. “Royal manors and estates in Western Norway in the late Iron Age and Middle Ages” s.136.

tilbake i Landsloven i 1274. Da ble det lovfestet at en gård bare måtte ha tilhørt en familie i 60 år for den fikk odelsrett til seg.⁹⁹ Kravene for å få odelsrett ble dermed løsnet opp, som kan indikere endringer i syn og prioriteringer rundt retten.

Det kan bli stilt spørsmål om hvorvidt odelsretten hadde en stor påvirkning på samfunnet. En ting som kan tale for dette er som Norseng har tatt opp at selv om odelsretten eksisterte gjennom både 1000- og 1100-tallet så hindret ikke det at mesteparten av jorden kom under kontroll av kongen, aristokratiet, eller kirken.¹⁰⁰ Via diverse midler så ervervet disse gruppene seg store landområder, selv med odelsretten som en faktor. En grunn til at odelsretten muligens ikke så mye bruk i middelalderen kan finnes i realiteten i eierskapsforholdene i Norge under denne tidsperioden. Jordeierforholdene i denne perioden har blitt omtalt som et skyldesystem.¹⁰¹ Under denne perioden så manifesterte jordeierskap seg mest gjennom en årlig leieavgift – landskyld – betalt av en leilending eller en deleier av en gård til en jordeier.

*The possessions of great ecclesiastical and private landowners were often geographically scattered. Multiple co-ownership of one single farm or holding was very common. Not infrequently the farmer would own one part of the farm, big or small, and pay land rent to one or more landlords for the rest. Or a farmer might be a tenant on the farm he cultivated himself, and still be a partial or sole owner of one or more other farms elsewhere. Even aristocratic residences were sometimes subject to such multiple ownership.*¹⁰²

Eierskapet av en gård var veldig ofte delt opp mellom flere deleiere. Norseng skriver at dette kan være med på å forklare hvorfor det fremkommer så få tilfeller som omhandler odelsrett i diplomaterialet før inn på 1400-tallet.¹⁰³ Dette fordi gårder var delt opp mellom flere deleiere, og disse delene ble ofte byttet og handlet med, så fikk sjelden jord odelsrett ettersom

---

⁹⁹ Landsloven VI k.2. Her gikk odelsloven gjennom en forandring, ettersom før måtte Jorden arves en vis mengde ganger, ble det i Landsloven gjort om til at jorden kun måtte beholdes innenfor en familie i 60 år, og uten kavet om at jorden måtte arves et sett ganger.

¹⁰⁰ Norseng. "Odelsrett – the Norwegian reitrait lignager". s.211.

¹⁰¹ Ibid. s.217.

¹⁰² Ibid. s.215.

¹⁰³ Ibid. s.217. Lars Ivar Hansen har også påpekt dette, men har i sin fremstilling av temaet sagt at odelsretten ble sjeldent påkalt, som sett I diplomaterialet fra før 1600-tallet. Men de forskjellige datoene stammer nok mer fra de forskjellige emnene til artiklene enn en uenighet om hvilke datoer som er korrekt å bruke. Hansen. «Arkaiske bønder eller alternativ sosial logikk? Om telemarksbøndenes forhold til stat, eiendom, kirke og helvete i middelalderen.» s.156.

så få oppfylte kravene til å få det. Odelsretten kan dermed virke mye sterkere ut ifra lovene enn hva den egentlig var.

Men selv om odelsretter ikke så mye bruk i praksis var de fortsatt en viktig del av hva som utgjorde eiendomsrettighetene i middelalderen. Både i den form av at den sier noe om rettighetene til slekten, men også om den statusen som det kunne bringe med seg. Alt dette er med på å vise at krav og rettigheter ikke er enkle temaer. På ethvert gitt tidspunkt, og under en hver omstendighet en person kan befinne seg i, er det flere personer som har rettigheter i den eiendommen personen har i sin besittelse. Alt dette er med på å danne et intrikat og sammenkoblet nett av ulike, overlappende, og motsigende rettigheter.

Utvidelse av slekten

Ekteskap

Slekten er ikke noe helt statisk, med et sett antall medlemmer som forblir det samme. Slekten blir utvidet og kan få nye medlemmer gjennom ekteskap. Dette skjer ikke bare gjennom at en ektefelle kommer inn i en ny relasjon med sin ektefelle, men deres slektninger blir også knyttet sammen gjennom deres ekteskap. Samtidig så medfører et ekteskap at nye personer blir tilført slekten gjennom at ekteparet får legitime barn.

Ekteskap som det fremstår i Gulatingsloven omhandler primært eiendoms forhold. Alt fra å sikre at barn født av ekteparet er legitime og dermed får retten til å være de første som kan arve fra foreldrene sine, til gavene som må bli gitt for at ekteskapet skal være ansett som gyldig, og hvordan parets felles eiendom skal styres. Gjennom lovene som omhandler ekteskap kan vi derfor se hvordan den relasjonen som ekteparet trer inn i tilsier hvilke eiendomsrettigheter som ekteparet får på sin eiendom, samt hva slags retter andre slektninger får på deres eiendom.

I den større tematikken om arv utgjør ekteskap en viktig del på tre måter. For det første fungerer ekteskap som en måte å produsere legitime barn, som blir de første som får rett til å arve i arverekkefølgen. For det andre så etablerer det eiendomsrelasjonen mellom kone og ektemann. Mens ekteskapet er gjeldende har det muligens ikke så mye å si, men når ekteskapet kommer til en slutt, mest sannsynlig som følge av dødsfallet til en av ektefellene,

får det en stor betydning når ekteparets gods skal deles opp. For de tredje så danner den basis for strategier rundt arv. Som Bourdieu beskriver det, du “spiller spillet” gjennom arv.¹⁰⁴

Ekteskapet selv relasjoner og bånd gjennom en overførsel av eiendom. Kvendeburgifting bolken, hvor disse lovene står skrevet, inneholder flere lover hvor personer blir knyttet sammen gjennom eiendoms overførsler. Den første loven i bolken gjør dette helt klart hvor et ekteskap først blir helt gyldig etter at en eiendomsoverførsel har tatt sted:

Det er no dinæst at me skal vita korlais me skal kjøpa konor med giftingsgåve (mundr), so barn vært rettkome til arv (arfgengt). Då skal mannen festa den kvinna med 12 øyrar (som er) fatigmanns giftingsgåve, og hava vitne på det; og han skal hava brudesveinar, men ho brudkonor; og um morgonen, når dei har vore saman um natti, skal han gjeva henne slik gåve som han lova henne. Då er det barn, som sidan vert født, rettkome til arv.¹⁰⁵

En giftingsgave blir gitt for at barn født av ekteparet skulle bli rettkomme til arv. Dette forsterker påstanden om at ekteskap først og fremst handler om eiendom. Samtidig så passer dette også godt inn med den relasjonelle eiendomsforståelsen hvor eiendom blir et viktig ledd i hvordan relasjoner mellom personer kommer til. Som i dette tilfellet hvor det blir en nødvendighet for å danne denne relasjonen.

Videre tar loven for seg eiendomsrelasjonen som oppstår mellom mannen og kona. I kapittel 52 blir det lovfestet hva en ektemann kan og ikke kan gjøre med konas eiendom. Det blir satt flere begrensinger på han. Ut i fra loven blir det ikke fastslått at ektemannen har disposisjon og kontroll over konas eiendom, men ut i fra ordlyden i lovteksten ser det ut som dette var tilfellet. Tittelen på loven er «Korleis mannen skal styra godset til kona si.»¹⁰⁶, og lenger ned i loven er det en setning som lyder «Han skal styra alt godset deira, til nytte for begge.»¹⁰⁷ Ut fra disse setningene er dette noe som er rimelig å anta.

I tiden etter har Agnes S. Arnórsdóttir vist at dette var tilfelle. For separat eiendom på den tiden fungerte ikke på samme måte som hvordan vi forestiller oss det i dag. Selv om kona tok med seg sin egen separate eiendom med inn i ekteskapet i form av medgift og *giftingsgåve* så var det ektemannen som i praksis tok over det og det ble tatt sammen med resten av

---

¹⁰⁴ Bourdieu. *Ungkarballet*. s.162.

¹⁰⁵ G 51.

¹⁰⁶ G 52.

¹⁰⁷ G 52.

husholdningen. Så lenge de forble gift sto konas gods fritt til å bli brukt av ektemannen, men med forbehold om hennes godkjennelse til det. Funksjonen til denne separate eiendommen var ikke at konen skulle ha noe eget når de var gift, men at hun var beskyttet fra fattigdom om ekteskapet skulle ta slutt. Om dette så måtte skje gjennom skilsmisse eller mannens død. En annen funksjon dette separate godset også hadde var å sørge for at familieeiendommen fra konas slekt skulle gå videre til hennes barn, eller om så tilbake til slekten hennes om hun døde barnløs.¹⁰⁸ I denne sammenhengen er det eneste problemet at kildene Arnórsdóttir benytter seg av stammer fra en senere tid enn når Gulatingsloven var gjellende. Men uansett så kaster dette lys over hvordan forholdene kan ha vært på 1200-tallet i Gulatingets lovkrets.

Kap.52 er kort og alt som står i den er at en ektemann ikke kan føre sin kones eiendom ut av landet med mindre han har hennes samtykke, og at verken av dem kan gjøre noe som fører til tap av eiendommen til den andre ektefellen. Disse lovene som nå er nevnt fungerer da som garantister for at konas arvinger skal kunne motta den fulle verdien av hennes gods og eiendom. Og at ektemannen hennes ikke skal kunne gjøre noe for å hindre dette. De relasjonene som paret befinner seg i er da til hinder for hva de kan gjøre med sin egen eiendom. Begrensinger som følge av relasjoner.

Loven kan også bli sett i lys av eiendomsrett og bruksrett. Selv om eiendommen det er snakk om eies av kvinnen, står den fortsatt under ektemannen hennes og er hans til å disponere. Men han blir pålagt av loven at «Han skal styra alt godset deira, til nytte for begge.»¹⁰⁹ Han kan altså ikke gjøre hva som helst med godset. Han har plikt til å gjøre det han kan for at det skal gå bra med konas eiendom.

Ellers kan dette også ses som eiendomsrett i en mer abstrakt form, noe som ikke spiller en stor rolle i folks dagligdagse liv. Begge i ekteparet har dermed deres egne og separate retter til ulike deler av godset, men under den normale dagligdagse driften og forvaltningen så faller alt under ektemannens jurisdiksjon.

Kapittel 53 etablerer lover for selveierskap og sameierskap. I loven står det at ektepar ikke kan slå sammen eiendommen deres til en felles enhet, *felag*, uten samtykke fra deres nærmeste arvinger. Men om de får barn sammen som kan arve fra dem, så kan de slå eiendommen deres sammen i *felag* om de så måtte ønske det. Har derimot ikke ekteparet

---

¹⁰⁸ Arnórsdóttir, Agnes S. *Property and Virginty. The Christianization of Marriage in Medieval Iceland 1200-1600* s.355.

¹⁰⁹ G 52.

produsert et legitimt barn, og i den forstand en arving, så må de ha samtykke fra deres nærmeste arvinger for å slå sammen eiendommen deres. Dette blir et veldig klart eksempel på arvingers eiendomsrettigheter, som i dette tilfelle kan bli sett på som deres potensielle eiendom.

At ekteparets arvtagere ønsket å sikre deres potensielle eiendom vil gi mening. Derfor kan det ses som i deres egeninteresse å hindre ekteparet fra å slå eiendommen sin sammen, som kunne ført til at noen av arvtageren kunne risikert å miste noe av arven sin. Men så snart parets får et barn som kan arve så blir ikke de andre arvtagernes krav like viktige lenger, ettersom barnet (vil anta en sønn, men loven spesifiserer ikke dette) ville bli det første i rekken som fikk arve. Da kunne parets slå sammen eiendommen sin som de ønsket, ettersom barnet ville arvet fra begge to uansett.

Dette fenomenet med arvingers potensielle eiendom er ikke noe unikt for Gulatingsloven. Amy Livingstone har i hennes arbeid på arvepraksisen i Loire området vist at det fantes sammenlignbare trekk der. Hun poengterer også hva som var en arvtagers rett til deres potensielle eiendom. Selv om det ikke fantes noen skriftlige lover som regulerte arv i Loire området i høymiddelalderen så var det sterke normer og skikker på plass som i praksis bestemte hvem som hadde rett og krav på hva. Som ledet til at når land skulle gis bort til kirken, måtte arvtagerne gi samtykke til det og signere diplomer for å bekrefte det.

“Although not necessarily fixed, the custom or ethos of recognizing that immediate and extended kin had right, or potential right, to family property and of providing support for family members is apparent in the charters. Donors and ecclesiastical beneficiaries actively sought out the consent of a plethora of relatives to ecclesiastical benefactors. Siblings, children, cousins, aunts, uncles, grandchildren, and even illegitimate children were consulted – and their consent secured – to the alienation of property. Contestations brought by these kin also demonstrate their right – or perceived right – to the donated holdings.”¹¹⁰

En persons «perceived right» - antatte rettigheter – til et stykke eiendom ble sett på som sterke og gjeldende, selv om de ikke var kodifisert i lovtekst, og for å kunne donere bort et stykke land måtte alle med en antatt rett til det gi sin godkjennelse. I vårt tilfelle med Gulatingsloven kan det være disse antatte rettighetene som er beskyttet av denne loven. Problemet som gjør at

---

¹¹⁰ Livingstone. “4 Inheritance in the lands of the Loire, 1050-1200: a contrast to Nordic and Roman practice.” s.116.

det er vanskelig å si noe om dette fra hvordan det var i ting-kretsen til Gulatinget er at det ikke har overlevd noen diplomer fra perioden før 1300. Og ettersom rettssystemet gjennomgikk store forandringer under høymiddelalderen er de diplomene som eksisterer fra tiden etter 1300 dårlig egnet til å si noe brukbart om perioden hvor Gulatingsloven var gjeldende.¹¹¹

Selv om vi ikke har noen diplomer fra denne tiden er det ett gaverettsstatutt fra Borgartinget som stammer fra antagelig år 1224 som omhandler noe av den tematikken vi ser her. Dette lovvedtaket fastslo at det skulle være lov å gi bort til hellige stiftelser, frender, og ubeslektede inntil en tiende del av land og løsøre av hva en person har fått via arv, og en fjerdedel av selververvet gods.¹¹² I dette gaverettsstatuttet ble det da satt en begrensning på hvor mye en person kunne gi bort i gave. Det interessante her er at det var en større begrensning på gods som var arvet enn det godset en person hadde ervervet seg på egenhånd gjennom sitt liv. Dermed blir dette statuttet ikke noe som kun var der for å beskytte det godset en arving en dag kunne arve, men også der for å hindre at en person ga vekk alt for mye av slektens gods og det godset en person arvet som en dag kunne overføres til en ny arving. Dette blir ikke helt det samme som de antatte rettighetene som Livingstone viste i Loire, ettersom der kom de til uttrykk ved at en person trengte samtykke for å gi bort jord, likevel kom det fra det samme konseptet. Det er visse antatte rettigheter en arving har som hindrer en person fra å gi fra seg gods. Dermed kan den generelle framstillingen Livingstone viser fra Loire området, og dette konseptet med antatte rettigheter, være med på å forklare og gi et godt perspektiv på hva vi ser i kapittel 53.

I tillegg til disse antatte rettighetene må kap.53 også bli sett som en form for beskyttelse for kvinner og deres familie, og mer spesifikt for deres eiendom. Selv om ordlyden gjør at denne loven kunne være gjeldende for begge kjønn. Den kunne fungere som en beskyttelse for mannen også, ettersom hvis ekteparet slo eiendommen sin sammen så ville kona ha rett til 1/3. Men ved å ta i betraktning at mannen hadde disposisjonsrett over ekteparets felles eiendom, og at han ville eid mesteparten av den, så gir det mer mening å se dette som noe konens familie ønsket å ha på plass. Dette ville sørge for at konens eiendom ville falle til hennes egne arvinger, enten det måtte være hennes egne barn som hun fikk som følge av ekteskapet, eller andre slektninger som hadde vært med på å bidra med å gi eiendom

---

¹¹¹ Nordby. *The judicial oath in medieval Norway*. s.41.

¹¹² «Lovtak av Kardinal Nicolaus Brekespears Gaverettsstatutt». Bagge, Sverre. Helle, Knut. Smedsdal, Synnøve Holstad. *Norske Middelalder Dokumenter* s.80-82.

når hun først gikk inn i ekteskapet. Denne eiendommen skulle dermed ikke falle til ektemannen eller hans slekt.

Men disse provisjonene varte ikke for evig. Etter at et par hadde vært gift i 20 vintre ville eiendommen deres bli slått sammen om den ikke var det allerede. Da ville kona eie 1/3 og ektemannen 2/3 av eiendommen.¹¹³ Men ut fra kap.53 så ser det ut som at det største hindret i praksis til at et ektepar kan slå eiendommen sin sammen i *felag* er hvis de ikke får et barn som kan arve fra dem.

Fra lovene i Gulatingsloven som regulerer og omhandler ekteskap, så vel som mye som er å finne i arvebolken, er det ikke et urimelig syn å ha at ekteskap spilte en viktig rolle i å bestemme hvem det var som endte opp med å bli noens arving. Men en liten lov i arvebolken kan være med på å undergrave noe av viktigheten til dette. I kap.125 så blir det i realiteten åpnet opp for samboerskap som en legitim måte for et par å leve sammen på. loven sier at hvis en mann og en kvinne (i loven står det frille – som kan forstås som elskerinne)¹¹⁴ lever sammen i 20 vintre eller mer, og dette ikke er holdt skult og alle vet at de er sammen, de separerer seg ikke og det ikke dukker opp noen utsagn som sier noe mot dem, da blir alle barn de har fått sammen regnet som legitime og får rett til å arve.¹¹⁵ Det viktige her er lengden på forholdet og at det var offentlig kjent. Så, fra denne loven, var det en måte for hvordan et par kunne komme seg rundt kravet om ekteskap for at barna deres skulle bli regnet som legitime. Og ettersom dette var en av de store fordelene som var låst bak ekteskap som en institusjon, eller skulle være det, kan denne loven få det til å virke som mye av denne viktigheten forsvinner. Men i praksis er det legitimt å stille seg kritisk til hvor mye dette egentlig spilte inn i folks liv. På grunn av det høye kravet til lengden av forholdet, 20 vintre, så levde kanskje ikke mange par lenge nok, eller varte lenge nok for den sagts skyld, til at de fikk oppfylt tidskravet. Et ekteskap blir derfor fortsatt en viktig sikkerhetsgaranti mot samlivsbrudd og tidlig dødsfall. Men fra et teoretisk standpunkt blir det fortsatt et interessant aspekt av hvordan arv, og ved forlengelse eiendomsrettigheter, fungerte.

Noe lignede finnes også i *Jyske Lov*. I følge bok 1 kap.27 i den står det at om en man bor med en konkubine på gården sin for mer en tre vintre, er åpen om at de har et seksuelt forhold, at hun «rules over locks and keys», og de spiser sammen - med andre ord så oppfører

---

¹¹³ G 53.

¹¹⁴ Dette er ikke det vanlige ordet som blir brukt for dette i Gulatingsloven, som gjør at det er verdt å bemerke.

¹¹⁵ Norsk Akademisk Ordbok, «Frille» - <https://www.naob.no/ordbok/frille> (24.02.2019)

hun seg som kona hans – da er de å betrakte som gift.¹¹⁶ Som Inger Dübeck poengterer så gjør dette det mulig å bli gift uten de normale kravene. Dette er veldig lignende kap.125 i Gulatingsloven, men i Gulatingslovens tilfelle så fører det ikke til at paret blir å regne som gift. Loven sier bare at barna deres fikk rett til å arve fra foreldrene sine. Dübeck hevder i sin bok at i Gulatingsloven så fører det også til at paret blir gift, men ved å se på ordlyden til loven så blir det klart at dette ikke blir en riktig framstilling.¹¹⁷ Det er en stor forskjell på å være gift og ikke være det. Uansett så viser dette at det var lignende praksis andre steder, og at dette ikke er unikt for Gulatingsloven.

Det er mange ulike aspekter av arv og eiendomsrettigheter som ekteskap kan vise oss. I tillegg er det flere ting som viser folks, arvingers, rettigheter over andres eiendom. «Potential property» som Livingstone definerer det. Familiene til paret hadde noe å si over deres potensielle eiendom. Og innenfor ekteskapet, hadde ektemannen retten til å disponere over konas eiendom, juridisk sett.

Ekteskap er også en viktig måte til å sikre arv, ettersom det var den sikreste måten å produsere et barn som var først i arverekka. Selv om det fantes en måte utenom det, som gjør at det ikke blir så svart hvitt som det kan se ut som ved første øyekast.

Hvis vi skal se på dette som en helhet, blir ekteskap et bindeledd i det store nettet som er eiendom og eiendomsrett. Hvordan personer får deres rettigheter, og hvordan nye relasjoner blir dannet. Derfor blir dette en stor del av det relasjonelle synet på eiendom. Ettersom det binder familier sammen, og individuelle personer i ekteskap, og produserer arvingene til det gitte paret.

Oppfostring av barn

I tillegg til ekteskap kunne oppfostring av andres barn fungere som en måte å utvide slekten på og skape nye relasjonelle bånd. Fostring var en utbredt og vanlig del av samfunnet. Det var ulike former for fostring som kunne komme av ulike grunner. Som å forsørge for barn som hadde falt i nød eller å fostre opp andres barn som måte å knytte relasjoner på. Men i for eksempel fristats Island kan det se ut til at det var veldig vanlig at barn ble fostret opp av noen

---

¹¹⁶ Dübeck, Inger. “Concubinage and marriage in Denmark between the Viking age and the reformation. A comparison between Danish and European law” s.111

¹¹⁷ Dübeck skriver i hennes artikkel at i Gulatingsloven så var det likt som i Jyske Lov, hvor et par som har levd sammen i 20 år blir gift. Dette blir ikke helt korrekt ettersom ordlyden i Gulatingsloven ikke nevner noe om at paret blir gift. Dübeck. “Concubinage and marriage in Denmark between the Viking age and the reformation. A comparison between Danish and European law”. s.113.

andre enn foreldrene deres. Fostring kunne til og med skje i samme hushold som foreldrene bodde i.¹¹⁸ Else Mundal har hevdet at fostringsinstitusjonen hadde som formål å knytte bånd mellom ulike slektskapsgrupper og knytte sammen samfunnet.¹¹⁹ Og vi kan se at i realiteten så var dette effekten, ettersom det ofte ble dannet sterke lojalitets bånd og relasjoner mellom fosterbarn og fosterforeldre.¹²⁰

I Gulatingsloven kommer denne sterke relasjonen til uttrykk gjennom at en som blir oppfostret av noen kan få rett på arv, men fosterbarnet blir plassert langt ned i arverekkefølgen. Fortsatt blir dette et uttrykk på denne sterke relasjonen som blir dannet. Som sett i odelslovgivningen så fikk også land som ble gitt som belønning for å fostre opp barn automatisk odelsrett på seg. Dette gjorde at verdien av å fostre opp barn ble større enn bare den relasjonen som ble skapt mellom dem, ved at det også kunne føre med seg de godene som odels jord hadde, som vist tidligere i kapittelet. Og senere i dette kapittelet kommer jeg til å ta opp hvordan i ulike situasjoner en person kan ende opp med å ikke ha noe annet valg enn å fostre opp et barn om det ansvaret faller til han. Plikten og ansvaret til dette ble overført gjennom arverekkefølgen.

Det største problemet med fosterbarn og oppfostring er at det er gjort veldig lite forskning på det. I Gulatingsloven dukker også fosterbarn svert lite opp. Det er egentlig bare i de tre tilfellene som har blitt nevnt, fosterbarn kan få rett på arv, belønning i form av land for fostring får automatisk odel på seg, og plikten til å ta vare på barn som faller i nød. Alle disse tre temaene har og vil bli tatt opp andre steder i oppgaven, så jeg kommer ikke til å gå mer inn på fostring som tema her.

Hva som blir arvet

Hva en person kunne arve

I denne analysen er det også viktig å ta i betraktning hvem som kan arve hva. Ettersom det er en viss kjønnsdynamikk i gulatingsloven når det kommer til arv som bestemmer hva du kan arve basert på kjønn. I kapittel 103 står det at i arverekkefølgen når døtre og sønnesønner arver, og når en farbror-sønn arver og brødre som deler en mor, men ikke en far, arver fra hverandre, så skal døtrene og brødrene med samme mor arve løsøren, men

---

¹¹⁸ Nygård, Berit Marie. «Ok óksu allir upp heima þar». *Fostringsinstitusjonens form, innhald og funksjon på Island i fristatstida*. s.2.

¹¹⁹ Ibid. s.3.

¹²⁰ Ibid. s.47-52.

sønnesønnene og farbrors sønnene skal arve odelsjorden. Dette kan bli sett på som en måte å bestemme hvem som får hva i et arveoppgjør, men det legger fortsatt til en kjønns dynamikk til arverekfølgen, som blir viktig når vi skal se på hvilke eiendomsrettigheter en person hadde.

Dette ser veldig ulikt ut, men med i denne betraktningen må det også tas til høyde for at døtre fikk en del av deres foreldres eiendom som medgift. Så vel som at de fikk motgave fra ektemannen deres. Dette kan ha med å gjøre at døtre skulle få «sin del av arven» gjennom medgiften. Men dette forklarer ikke det faktum at fedre arver fra barna før mødre. Muligens har dette noe å gjøre med hvem som «er i kontroll» over familiens eiendom, som videre viser at han har mer rett til kontroll i ekteskapet.

Kapittel 128 gir videre bevis for dette ettersom det står at hvis det kun er døtre som er en fars nærmeste arvinger, skal de som er gift (og dermed har mottatt medgiften sin) trekke fra verdien av medgiften sin fra deres del av arven. I effekt gir dette da ugifte døtre deres medgift, slik at alle døtrene står på likt grunnlag.

Å arve ansvar

En klar ting som kan bli tatt fra loven som omhandler arv, er at så vel som materielle ting som land og løsøre kan en person også arve immaterielle ting. Dette tar oss tilbake til definisjonen av eiendom som jeg har jobbet med, hvor det er enn bare materielle goder. Det blir igjen relevant å nevne Sabeans definisjon:

*Property is nothing apart from the set of relations of which it is composed. That is to say, it is the complex totality of rights, claims, duties, and obligations between people with regard to things. Although we loosely speak of things or objects as property, what makes them so is not the relationship between themselves and persons but that between persons.*¹²¹

“Rights, claims, duties, and obligations” – Rettigheter, krav, forpliktelser og plikter er abstrakte konsepter som kan bli knyttet opp mot materielle goder. Men i essens så er det immaterielle ting. Og i dette så blir ikke bare fordelaktige ting inkludert, men også byrder.

Et tema som er fremtredende i flere av lovene er at en person kan arve ansvar. Dette er for det meste i relasjon til å oppfostre umyndige. Men denne overførselen av ansvar skjer

---

¹²¹ Sabean. *Property, production, and family in Neckarhausen*. s.184.

gjennom arverekkefølgen. Derfor kan dette ses som noe en person arver fra en avdød slektning, på lignende måte som en person kan arve gods og jord.

En sønn eller datter kan for eksempel måtte betale tilbake hva som er igjen av deres fars gjeld, hvis de har midlene til å gjøre det. Men det er ingen andre arvinger som kan arve dette ansvaret.¹²² Dette er derfor et unikt ansvar som kun kan bli arvet av barn fra deres foreldre. Ingen andre slektninger kunne bli byrdet av dette.

I kapittel 115 står det at de den avdøde tok vare på, loven sier gamle folk og personer holdt i bånd, skal bli delt mellom arvingene på lik måte som alt det andre godset som skal deles opp i arveoppgjøret. Og hvis fattige umyndige blir delt opp mellom noen for å bli tatt vare på, så skal denne oppdelingen bli opprettholdt. De er lovpålagt å ta vare på dem. Loven sier også at de skal følge arvedelen.¹²³ Deres barn og det godset de besitter skal bli tatt vare på av deres nærmeste arvinger.¹²⁴ Ansvaret blir passert gjennom arverekkefølgen. Den umyndige skulle bli forsørget for inntil det ble myndig. Dette kunne ende tidlig hvis den umyndige etablerer sitt eget bosted, erklærer på tinget at en ønsker å ta hans plass i «ætten» og ha full rettsevne, eller hvis han gifter seg.¹²⁵ Hvis ikke den umyndige gjør dette så er arvingen pålagt å ta vare på den umyndige.

Hvis kona til den avdøde ikke er død, må hun ta vare på hennes barn. Selv om det ikke er noe mer verdi igjen fra hennes avdødes ektemanns gods som kona er skyldt, og dermed ikke etterlater noe for hans barn, så må kona fortsatt ta vare på hennes fattiggjorte barn. Hvis ektemannen hadde noen andre barn enn de han hadde med kona, så skulle hans slektninger ta vare på de. Hvis konas barn hadde noen egne midler skulle de først bruke opp de før barna kunne bli gitt bort deres fars slektninger.¹²⁶

Det er visse begrensinger plassert på vergen som tilsa hva han kunne gjøre med det godset han fikk ansvar for. For det første, før denne eiendommen kunne bli gitt over til vergen så måtte den bli verdisatt. Dette var nok mest sannsynlig for å sørge for at den umyndige ikke kom til å miste noe av verdien fra godset sitt. For det står at godset må bli holdt med vedlike så det hverken øker eller minsker i verdi. Godset skulle gis tilbake i lik stand som vergen fikk det. I tillegg til dette så kunne ikke vergen ta eiendommen ut av fylket, uten en garanti fra den

---

¹²² G 115.

¹²³ G 127.

¹²⁴ G 115.

¹²⁵ *Gulatingslovi*, s.145/G 130.

¹²⁶ G 117.

han tar med eiendommen til at han kommer til å returnere eiendommen til den umyndige når den blir myndig. Vergen kan heller ikke gi bort eiendommen eller godset til den umyndige han tar vare på. Hvis vergen gjør det, har den umyndige rett til kreve godset sitt tilbake fra enten vergen som ga det bort eller den som mottok godset. Noe motstridende sier den samme loven også hvis noen gir bort en umyndigs gods, utenom hvis dette skjedde som følge av en tingavgjørelse, må den som ga godset bort bruke sitt eget gods for å få det tilbake.

Hvis den umyndige eier noe som produserer noe av verdi tilsvarende en halv mark eller mer, skal overskuddet fra det gå til å betale for å forsørge den umyndige. Hvis det ikke er nok i eiendommen til å betale for å forsørge den umyndige, så skulle den ha en halv mark hver tolvte måned til å betale for forsørgingen inntil den fyller tolv år. Etter det sier loven at den umyndige må arbeide for å forsørge seg selv. Fra eiendommen til den umyndige har den rett til den renten som overstiger hva det koster å forsørge den umyndige hvert år, og i tillegg til en halv mark av den leien som kommer på land han eier. Leien på denne eiendommen skulle bli bestemt det første året, og etter det holdes fiksert, uansett om verdien synker eller øker.

Selv før en person dør kan arverekkefølgen bli brukt som en måte å overføre ansvar på. Fordi om en bonde faller i nød og fattigdom, skal barna hans deles opp i tre grupper hvor han beholder 2/3 av dem, men de gjenværende skal kona ta med seg til de slektningene som er de nærmeste arvingene. Om arvingene har de nødvendige midlene til å ta vare på barna. Loven sier at 4 merker anses som hvor mye forsørging kostet, og at slektningen må ha dette i overskudd etter å tatt i betraktning alle de andre han må forsørge, før han eventuelt kunne ta inn hans nødlidende slektning. Han skulle da ta inn så mange som han hadde råd til å ta vare på, ved å telle 4 merker for hvert barn. Etter det skulle kona ta med barna hennes til den neste i arverekkefølgen inntil de finner nok verger for alle barna.¹²⁷

Disputer over dette ansvaret kunne oppstå. Men loven etterlater ikke noe rom for å komme seg ut av rollen som verge. Kapittel 130 sier at hvis en person tar vare på en umyndig som han i følge loven ikke er pålagt å forsørge, skulle han da oppsøke den som egentlig skulle ha tatt vare på den umyndige og plassere han under hans verge. Hvis det var umyndige som skulle deles opp mellom noen, men en av partene var uvillig til å delta i dette, skulle han bli kalt opp av de andre partene til å delta. Om den som ikke ønsket å delta ikke dukket opp når oppdelingen av de umyndige skulle ta sted, skulle de som var tilstede ved hjelp av upartiske

---

¹²⁷ G 118.

menn dele opp de umyndige som skulle bli tatt vare på. Den som ikke dukket opp måtte fortsatt ta vare på de umyndige som ble tildelt han som følge av denne oppdelingen. Om en umyndig dukker opp på en persons dørstokk kan han velge om han ønsker å ta den inn eller sende den tilbake der det kom fra. Velger personen det siste, skal den umyndige reise tilbake den samme veien som den kom på, og søke ly på de samme stedene den gjorde sist. Nekter noen å gi ly til den umyndige når de ga ly til sist, må han betale 3 øre i bot. Dør den umyndige som følge av å bli nektet husly skal den ansvarlige bli bøtelagt 3 merker.

Hvem er det som har en eiendomsrett i en slik situasjon? Går vi ut fra Munzers definisjon på eiendomsrettigheter, som er smalere definert enn hva eiendom er, kun fordelaktige hendelser, vil det være vanskelig å argumentere for at arvingen har dette som sin eiendomsrett. Derfor er det mulig å se på det som at det er barnet som har en eiendomsrett i denne situasjonen, ettersom det er barnet som har retten til å bli tatt vare på i dette tilfelle. En rett til å bli forsørget og tatt vare på. Ut fra dette synet, ville den umyndige få en eiendomsrett som følge av at personen som blir dens verge arver ansvar.

Men dette ansvaret er noe som klart blir overført gjennom arverekkefølgen. Så, på en måte, burde dette bli ansett som en form for besittelse denne personen har. Han var dermed i besittelse av ansvaret. Her kan derfor eiendomsrett bli en form for forpliktelse og et ansvar. Istedenfor en rett, blir det isteden en byrde. Kapittel 115 sier at «...for borni skal få både det gode og det leide.» Dette kan handle om et konsept hvor en person kan arve negative ting fra en person. I tilfellet hvor denne setningen var fra omhandlet det arv av gjeld, som også kan anses som en form for forpliktelse. Fortsatt er det vanskelig å si at dette ansvaret er arvingens eiendomsrett. Ettersom slik Munzer sa det (dette kommer fra et eksempel om huseiere):

*The duty, disability, and liability are disadvantageous to her. It would be odd to say that they are part of her property rights in her home. But they are part of what is involved in saying that the home is her property.*¹²⁸

Så dette er ikke en eiendomsrett, men et bi-produkt av en annen eiendomsrett, da retten til å arve. Og ettersom eiendom er et bredere konsept enn eiendomsrett, vil det, gitt definisjonen av eiendom som jeg jobber ut fra, bli rimelig å si at dette ansvaret kunne bli sett på som eiendom. Ettersom det klart er noe noen sitter i besittelse av, en eiendel, og at det kan bli overført sammen på lignende måte som annet materielt gods.

---

¹²⁸ Munzer. *A Theory of Property*. s.24.

For å ta det tilbake til Sabean, så viser arvingen av ansvar også det relasjonelt konstruerende aspektet til eiendom som også ligger i forståelsen av eiendom. Denne typen for arv skaper nye sosiale bånd og knytter folk sammen på nye måter. Ved at en umyndig blir plassert i noens omsorg som et resultat av et arveoppgjør burde være en av de mest klare manifestasjonene av dette som det er mulig å se. Som allerede nevnt, så inkluderer Sabeans definisjon også «plikter og forpliktelser». Arvingen av ansvar kan bli sett som en del av dette. Det kan diskuteres hvem det er som har eiendomsretten i dette tilfelle, som jeg har gått over, og hvordan dette burde ses som eiendom. Men faktum er fortsatt at dette viser at arv, overførselen av eiendeler og eiendom, veldig klart kan danne nye former for relasjoner mellom personer.

Dermed så arver ikke bare en person gods og land, de kan også arve rettigheter og ansvar. Dette viser at vi ikke kun kan se eiendom som materielle goder, men at vi også må se immaterielle ting som eiendom. Dette burde ikke være en revolusjonerende ide, spesielt ettersom åndsverk rettigheter, «intellectual property rights», har blitt en så viktig del av vårt moderne samfunn.

Men hvis dette skal ses i lys av «bundle of sticks» teorien, hvor eiendomsretten i sin helhet kan ses å bestå flere «sticks», som når du setter alt sammen i en bundle så fremstår helheten av hva eiendomsrett er og alt det inneholder.¹²⁹ Da går det an å stille spørsmål om ansvaret som følger med eiendom er en «stick» som er i «the bundle»? Om dette er noe som er gyldig kommer an på om en anser «disadvantages» å være en «stick». Om så kan dette ansvaret godt ses som en «stick». Jeg mener det burde ses som en «stick» nettopp fordi dette med ansvaret som følger med eiendom er en så viktig del av det. For å forstå totaliteten av hva eiendomsrett egentlig er blir dette viktig å ta med i betraktingen.

Fra de relasjonene som oppstår mellom slektninger over eiendom er det mulig å ikke bare få en forståelse av hvordan forholdet de imellom er med på å definere eiendomsforholdet i de spesifikke, gitte situasjonene, men også si noe om eiendommens natur mer generelt.

Konklusjon

Alt dette er med på å vise at krav og rettigheter til og relatert til eiendom ikke er en lett og rett frem sak. På et hvert gitt punkt og under hver omstendighet en person befinner seg

---

¹²⁹ Munzer. *A Theory of Property*. s.16.

under er det flere personer som har en eller annen rett til eiendommen i noens besittelse. Dette er alt med på å forme et intrikat nett av ulike, overlappende, og motstridende rettigheter.

Arv er et veldig egnet sted å starte på når en skal foreta en undersøkelse av den relasjonelle forståelsen av eiendom. Dette er fordi det både viser hvordan personer er knyttet sammen gjennom eiendom, og hvordan eiendom kan bli sett som en relasjon mellom mennesker.

Gjennom arverekkefølgen som den var lagt frem i Gulatingloven ser vi nøyaktig hvem det var som var involvert i disse relasjonene. Det er et klart hierarki, hvor sønner og fedre som er de første som skulle arve, etter det døtre og sønnesønner, etterfulgt av brødre og søsken med den samme faren, så mødre, og etter det går listen videre og videre, lenger ut i familietreet. Listen som den var skrevet i loven går så langt som å nevne fettere og kusiner, besteforeldre og barnebarn. Men loven åpner også opp for at andre kan arve, avhengig av hvilken relasjon de befinner seg til den avdøde. Dette kunne være hvis den avdøde etterlot gods hos noens hjem eller hos noen, og dette på et sted hvor arvingene ikke klarer å komme seg til innen tre vintre har gått. Det er også viktig å ikke glemme praksisen av odelsretten, hvor under spesielle omstendigheter får slekten utvidede rettigheter over et bestemt stykke land gjennom en form for forkjøpsrett.

Alle disse relasjonene definerer under hvilke forutsetninger en person får eiendomsrett over noe. Rettene kommer ut av relasjonene. Det viser også hvor mange personer som var knyttet sammen gjennom eiendom. For gjennom arv kan vi se nøyaktig hvem som var knyttet sammen.

Ekteskap blir det store bindeleddet i dette store nettet av relasjoner. Den viktigste funksjonen til ekteskap var å legitimere barn som kan arve. Dette er til og med sagt i den første setningen av ekteskapslovgivningen. Men ekteskap kunne også fungere til å knytte personer sammen på andre måter. Mest åpenbart her er ekteparet selv. Gjennom deres sammenslåtte eiendom, *felag*, og rettighetene og begrensingene som ble satt på det i hensyn til den andres eiendom. Vi ser også her hvordan arvtagere får noe å si over hva som kunne være deres potensielle arv, ved å få retten til å nekte et barneløst ektepar å slå sammen sin eiendom. Dette, sammen med odelsretten, viser at folk, via å være en persons arvtager, får rettigheter over en annens rettigheter.

Lovene som omhandler arv viser oss ikke bare eiendomsrettigheter, men også hva som kan bli ansett som eiendom. Hva som kunne eies. Fra disse lovene kan vi se at ikke bare

materielle objekter kunne eies, men også immaterielle ting. Som vist ovenfor, forpliktelser og ansvar kunne bli overført som arv. Dette hjelper med å vise et bilde av eiendom som et mer komplekst konsept, på samme linje som hvordan eiendom er forstått av moderne rettsteoretikere.

Denne mer komplekse forståelsen av eiendom vil bli videre utforsket i de neste kapitlene i denne oppgaven.

Kapittel 2

Relasjoner i avhengighetsforhold – Leilendinger, løysinger og treller

I det forrige kapittelet gikk jeg inn på hvordan de ulike eiendomsrettighetene og forholdene som eksisterte mellom personer i slekt var med på å skape og vedlikeholde relasjoner. De båndene hadde en horisontal natur, hvor det var slektninger som var knyttet sammen med andre slektninger. I dette kapittelet skal jeg gå videre til å dekke de eiendomsrettighetene og forholdene som eksisterte i avhengighetsforhold. Mellom leilendinger, løysinger og treller til deres respektive herre – eller drott som er ordet som blir brukt i Gulatingsloven. I motsetning til de relasjonene som oppsto mellom slekt fikk disse relasjonene en vertikal natur.

Til nå har jeg gått gjennom hvordan den relasjonelle eiendomsforståelsen kan brukes til å belyse og gi en bedre forståelse av de eiendomsrettighetene som var tilknyttet til arv, ekteskap og slekt. Dette er også hvordan denne måten å se på eiendom har i stor grad blitt brukt til nå. Både Lars Ivar Hansen og David S Sebean så i hovedsak på disse temaene. Videre i denne oppgaven ønsker jeg å utvide perspektivet for den relasjonelle eiendomsforståelsen, og bruke denne teoretiske tilnærmingen til å analysere flere aspekter og temaer av eiendomsretten. I dette kapittelet analyserer jeg de ulike avhengighetsforholdene som finnes i Gulatingsloven ut i fra den relasjonelle eiendomsforståelsen.

Hvis vi går tilbake til det relasjonelle eiendomsbegrepet til Sebean så ser vi hvordan de ulike rettighetene, kravene, pliktene og forpliktelsene det har vært snakk om ikke bare kan være knyttet til ting, som dermed skaper relasjoner mellom folk, men også kan være direkte knyttet til personer.¹³⁰ Med treller blir selve personen eiendom, som skaper et direkte bånd og relasjon til herren dens. Og med løysingene ser vi hvordan disse relasjonene er vedvarende og viderefører (avhengighets)relasjoner selv etter at trelsen slutter å være «eiendom».

---

¹³⁰ “Property is nothing apart from the set of relations of which it is composed. That is to say, it is the complex totality of rights, claims, duties, and obligations between people with regard to things. Although we loosely speak of things or objects as property, what makes them so is not the relationship between themselves and persons but that between persons.” Sebean. *Property, production, and family in Neckarhausen*. s.184.

En stor fellesnevner for eiendomsrettighetene knyttet opp mot avhengighetsforhold i Gulatingsloven er den kløyvde eiendomsretten. Vi ser at eiendomsrettigheten ble splittet opp til ulike deler, og besatt av ulike personer. Det kunne da være to eller flere eiendomsretter til den samme eiendommen.¹³¹

Et eksempel Knut Robberstad har gitt på hvordan det kunne være vanlig å se dette var i eiendomsrettene, som kunne finnes i en skog. «*Ein finn eigedomsretten oppkløyvd, so ein eig beitet, ein annen skogen, ein tridje jaktretten eller dyregravene, og so er det serskild eigedomsrett til fiskeretten, gruveretten åt grunneigaren osv.*»¹³² Men Robberstad presiserer at dette ikke er noen form for bruksrett, som vil komme med leie f.eks. Det er heller ikke snakk om noen form for sameierskap mellom de ulike partene. Det tar heller på seg mer karakteristikken av en utnyttelsesrett. Hver og en som innehar en av disse rettene har en eiendomsrett, selv om alle har rett i den samme skogen. De ulike rettene ulike parter har blir likestilt ved å kalle dem eiendomsrett. Men det blir en da formålsbunden eiendomsrett, eller en relativ eiendomsrett. Denne formen for eiendomsrett kan klart ses i motsetning til den totale, eller hele, eiendomsretten. Hvor det er en helhetlig eiendomsrett knyttet til hele stykket med eiendom, men hvor det kan være avledet noen bruksretter.

Spesielt godt kommer dette til å ses i sammenheng med leilendingene, hvor mye av det de hadde rett på var knyttet opp med det de brukte og lagde. Som gjorde at på leilendinggården hadde leilendingen og jorddrotten ulike retter til ulike ting.

Iversen trekker også fram det norrøne ordet «eiga» som blir brukt i de norrøne lovtekstene, og som i dens forståelse sikter til et syn på eiendom som ligger nærmere den relasjonelle forståelsen. I lovene så blir det siktet til at jord og gjenstander tilhører en person, men også at myndighet, rettigheter og krav tilhører personer også. I de tre lovverkene Gulatingsloven, Frostatingsloven og Landsloven opererer de med et mindre skille mellom disse to kategoriene.¹³³

---

¹³¹ Robberstad. «Kløyvd eigedomsrett». s.162-163

¹³² Ibid. s.163

¹³³ Iversen. «Jordeie og jordleie – Eiendomsbegrepet i norske middelalderlover.» s.97.

Treller

Av de tre ulike avhengighetsforholdene som skal bli dekket her var trellden den som levde under den sterkeste formen for kontroll av drotten. Trellden var også den eneste av disse tre kategoriene som vi klart kan omtale som drottens eiendom i den forstand.

Treller kan klassifiseres som en form for levende eiendom. I flere lover blir treller omtalt og listet opp som eiendom på lik måte som penger og jord. I kapittel 266 er treller noe som skal brukes av en løysingsmann til å betale for jord han kan ha krav på: «Dei pengane skal halvt vera i gull og i sølv, men halvt i herlendsk træl, ikkje eldre enn 40 eller yngre enn 15 vintrar.» Lignende kan vi se i kapittel 274 hvor treller kan brukes til å løse ut jord som har kommet under kontroll av en kvinnelig slektning som følge av et arve oppgjør: «...han skal reida det ut halvt i gull og sylv, men helvti i trælar og bufe.» Tore Iversen har tidligere pekt på at treller ut fra enkelte lover som dette i Gulatingsloven kan sidestilles med kveg.¹³⁴ I den form at de begge er en del av herrens eiendeler, som han kan bytte ut mot andre ting av lignende verdi eller leie ut. Det er klart mulig å trekke fram denne dimensjonen, men det er ikke hva jeg ønsker å fokusere på. Det spesielle med trelleene er ikke at de var levende eiendom, men at det ble skapt et veldig dypt og sterkt avhengighetsforhold mellom trellden og drotten.

Problemet med å si mye om dette ut fra Gulatingsloven er at det ikke er mange lover som omtaler treller i stor grad. Men det er mulig å trekke noe ut av de lovene som er der, hovedsakelig ut fra de lovene som sier noe om drottens ansvar for trelldens straffbare handlinger og ansvar for trellden generelt.

Trellers barn er et godt eksempel på dette. Disse barna blir ofte drottens ansvar. Om en trell blir solgt blir barna værende hos selgeren som får ansvar for dem. Og om en kjøper en trellkvinne som er med barn ved kjøpsstund uten at kjøper er klar over det, er det grunnlag for å by trellden tilbake til selgeren og barnet til faren. Eneste unntaket her er om trellden hadde et skjult barn, for om trellden har noe eget gods så skal det gå til å betale fosterlønn. Hvis ikke er barnet selgerens ansvar.¹³⁵

Samtidig så må drotten svare for trelldens straffbare handlinger. Drotten må for eksempel betale like stor rettsbot som han selv skulle gitt i andre saker om trellden hans ligger med en kvinne.¹³⁶ Slår en trell en fri mann skal trelldens drott gjøre forlik, eller gjøre trellden

---

¹³⁴ Tore Iversen. *Trelldomen: norsk slaveri i middelalderen*. s.41.

¹³⁵ G 57.

¹³⁶ G 57.

fredløs.¹³⁷ Om en trell dreper noen, drotten må utlevere trelle eller bøde 40 merker.¹³⁸ I det siste tilfellet kunne drotten forgå å måtte svare selv om trellens handling, men det kom på grunnlaget at trelle ble utlevert til den dreptes pårørende. De sto nok dermed fritt til å straffe den slik de anså passende.

At drotten fikk ansvar over trellens handlinger så kunne drotten også velge hvilke handlinger trelle hadde gjort. I kapittel 154 åpnet det opp for et tilfelle hvor en gruppe (loven sier gruppe på fire personer som reiser sammen, men hvor en av dem dreper en av de andre, så kan de gjenlevende velge å legge skylden på trelle om en av dem er det. «Er ein træl med dei på ferdi, då er han mannsbane, um dei vil skulda han for det.»¹³⁹

Drotten hadde en viss mulighet for å ta livet av trelle sin. Det står i Gulatingsloven: «No er ein mann skulda for det at han har drepe trælen sin; eit slikt dråp skal lysast, ellers er han mordar.»¹⁴⁰ Så lenge drapet ble lyst så kunne drotten drepe sin egen trelle. Og om en drepte en annens trelle så var ikke straffen noe mer enn å betale skadebot for hva trelle var verdt.¹⁴¹

Ansvar for trelle føres også over på den som leier trelle av drotten. Om en trelle rømmer når den er på vei tilbake til drotten, om den ble sendt tilbake alene, skulle han som leide trelle betale erstatning for den. Sendte han som leide trelle ut til et farlig sted (loven nevner eksempler på steder som er farlige å ferdes i, som is, berg, åer og sjø som ikke er trygge for ferdsel eller bjørnehi) så skal han betale erstatning for dette også. Blir trelle syk skal han også ta vare på den i syv netter før han kan sende den tilbake til drotten sin.¹⁴²

Dette belyser to ting. Både det at trelle var eiendom som kunne selges og bytes bort. Og det sterke avhengighetsbåndet hvor trelle ikke hadde kontroll over sine egne barn, men også hvordan de egentlig ikke var trellens ansvar, men drottens. Trellens straffbare handlinger er også noe som blir drottens ansvar.

Selv om dette avhengighets og ansvarsforholdet eksisterte mellom trelle og drotten, kommer det fram i enkelte lover at trelle ikke bare eksisterte som eiendom, men også var noe

---

¹³⁷ G 204.

¹³⁸ G 163.

¹³⁹ G 154.

¹⁴⁰ G 182.

¹⁴¹ G 182.

¹⁴² G 69.

mer enn det. Lovene rundt trelen kan ikke helt viske ut det faktum at trelen også var et menneske det også.

Alle skal ha like store sårboter for seg, fri mann som trell. Om noen skader annens trell må de også betale for kosten mens trelen ligger ufør, erstatning for tapt arbeid, og betale for kostnadene til helbredelsesprosessen.¹⁴³ Unntaket her er om trelen tilhører kongen. Misbrukte noen eller gjorde noen noe ille mot en kongstrell som arbeidet på kongsgården, skulle de bøte etter årmannsrett. I tillegg hadde en trell som dro med drotten til tings, kirkestemne, eller ølhus, buagshelge, som vil si at om noen skadet han måtte de bøte en tolvtedel av hva drotten kunne krevd i rettsbot.¹⁴⁴

Gjeldsslaveri drar denne ideen om trelles status noe lenger, ettersom det blir en form for mulig midlertidig trelldom, om personen kan klare å betale kravsmannen tilbake eller bli kjøpt fri av noen andre. For retten på å få tilbake det en skylder strakk seg langt, og man kunne kreve en person som gjeldsslave om det var nødvendig. Kapittel 71 i gulatingen dekker vilkårene og lovene rundt denne ordningen. Han skal først bys på tinget til slektningene sine, den som står nærmest av slektningene har førsterett. Ellers går han til den som kravsmannen helst vil la få han. Kvinner kan ikke tas inn i gjeldsslaveri uten godkjennelse av slektningene. Løysingsbarn kan bli budt i hvilken som helst folkeforsamling kravsmannen måtte ønske. Om *skuldspersonen* (han som står i fare for å bli gjeldsslave) ikke vil være gjeldsslave kan han dra rundt i fylket i en halv måned for å prøve å samle inn penger til å betale tilbake gjelden sin. Men prøver han å rømme blir han trell til den han skylder penger til. Om han er en myndig mann av god ætt kan han gi seg til gjeldsslaveri for så stor sum han måtte ønske. En ættboren man kan også gi barnet sitt i skuldtrelldom, om han gjør det på tinget, i et ølhus eller på kirkestevne. Han kan gi det bort for tre merker, og ikke mer, og det det skal holdets, og hverken barnet eller noen andre kan bryte det.

Han kan behandle og bruke skulds mannen sin som han ville gjort med trelen sin. Men han kan ikke drive gjeldsslaven til arbeid med våpen, med mindre han kan få det som han skylder på annen måte. Utenom dette er skulds mannen rettsløs i forhold til kravsmannen og kona hans, og alle husfolkene hans, og alle de over han. Vil ikke en skulds mann jobbe for kravsmannen kan han ta han med til tinget og tilby slektningene hans å kjøpe han fri fra gjelden. Hvis de ikke vil kjøpe han fri fra gjelden kan kravsmannen lemleste skulds mannen,

---

¹⁴³ G 215.

¹⁴⁴ G 198.

ovenpå eller nedenpå kroppen. Dette gjør at kongen ikke kan kreve rett over en skuldmann, siden han ikke har rett over seg selv. Kravsmannen kan også kreve å få bøter betalt til seg for ugjerninger gjort mot hans gjeldsslave. Om noen slår(skader) skuldmannen har kravsmannen rett på så stor del av boten som han kunne tatt for sin beste trel. Det som blir betalt over dette får skuldmannen. Han har krav på så stor rettsbot som han ville fått om han hadde vært gjeldsfri.

Vil en kravsmann ha pengene fra en skuldmann må han gjøre dette på egenhånd. Hvis ikke han vil det kan ha selge skuldmannen til slektningene hans. Om de ikke vil ha han kan kravsmannen selge han til hvem han vil innenlands, men ikke for større sum enn det han skylder. Det står ikke noe om hva som skjer om kravsmannen prøver å selge han til noen i et annet kristent land, men selger noen en fri mann til hedensk land, skal han bøte 40 merker og få mannen tilbake. Hvis ikke skal han bøte mannebot til slektningene hans.

Om en skuldmann får barn, og ikke har nok gods selv til å ta vare på det, skal kravsmannen ta vare på det og øke skuldmannens gjeld med verdi av kostnadene for det. Begge skal ta ansvar for å finne sted til barnet. Gjelden til skuldmannen skal øke til han blir sett dyr nok i pris (gjelden blir for dyr). Får skuldmannen mange barn skal slektningene ta dem imot, hvor mange de enn måte være. Klarer ikke skuldmannen å betale tilbake gjelden sin, og blir for gammel til å jobbe og umyndig, skal kravsmannen ta vare på han. Kravsmannen kan også stryke gjelden før han blir gammel og umyndig, da faller han på slektningene til å forsørge.

Gjeldsslaveriet blir en annen kategori av trelldom, som også har sitt eget navn med skuldmann, og det blir mye mildere i den typen avhengighetsbånd som dannes. Det hadde også mulighet til å være en midlertidig form for slaveri. Samtidig blir dette også et produkt av en veldig relasjonell eiendomsforståelse, ettersom gjeld kan gjøres opp med et relasjonelt bånd. En relasjon erstatter en annen relasjon. Dog så blir det av en veldig annerledes karakter. Det relasjonelle forholdet mellom gjeldshaver og gjeldsskylder endres og blir om til en relasjon mellom herre og gjeldsslave. En annen karakteristikk av at dette er veldig relasjonelt er at en kan sende en annen til å ta sin plass. Foreldre kunne sende bort barnet sitt i gjeldslaveri for seg.

Ut fra lovene om gjeldsslaveri ser man også hvor lett og fleksibelt eiendomsrett kan appliseres over på mennesker. Klarer man ikke å betale tilbake det en skylder så kan man betale det tilbake med seg selv. Hvis vi ser dette i lys av det relasjonelle eiendomsbegrepet så

er dette noe som fort gir mer mening. Det store her blir at de rettene, kravene, pliktene og forpliktelsene som allerede bundet skuldmannen og kravsmannen sammen gjennom gjelden nå bare flytter seg til å knytte dem mer direkte sammen, uten tingen som gjelden var mellom.

Å fokusere på trell som eiendom blir bare en del av det større bilde det større bildet, hvor det er relasjonen mellom trelen og drotten som er det viktige. Å lage et skille mellom disse to tingene blir også noe som ikke vil være det mest gunstige for å skape en forståelse av dette. Vi kan ikke skille eiendomsforholdet og maktforholdet. De blir det same i denne sammenhengen. Gjennom det at trelen er drottens levende eiendom får drotten en mye sterkere kontroll og makt over trelen enn hva som ville vært i andre avhengighetsforhold, som f.eks med løysinger.

Iversen har brukt disse lovene til å si at trellene manglet retter og rettsbeskyttelse. I tillegg har han tatt med at de ikke var med i de samfunnsklassene som har rett på rettsbot for seg. Den laveste standen som hadde rett til det var løysinger.¹⁴⁵ Men dette forteller bare en del av sannheten og er for så vidt ikke helt presist. Treller fikk ikke betalt ut rettsbøter til seg, men drotten kunne kreve skadebøter for trelen sin. Og de hadde rett på noe personlig eie, ofte omtalt som orke, som vi kan se fra noen av lovene. De var ikke helt rettsløse og uten rettsbeskyttelse, men for trelles vedkommende fungerte dette noe annerledes enn for frie mennesker ettersom de var eiendommen til en annen.

I følge Iversen så er det i henhold til det vage eiendomsbegrepet, som landskapslovene opererer med, ikke hensynsmessig å definere trelen kun ut fra et eierskapsforhold.¹⁴⁶ Dette er fordi trelen også blir i en viss grad sett som en handlende person. Dette spiller også inn i at ordet for en eier av en trell, *drott*, denominerer om et maktforhold, og ikke nødvendigvis eierforhold.¹⁴⁷ Men at Iversen kategoriserer dette som vagt fordi trelen er mer enn en ting blir å se dette på en upresis måte. Iversen er inne på mye riktig, men når han kaller dette for vagt så blir det ikke helt korrekt. Som vi kan se ut fra de ulike lovene så var trellens posisjon veldig klar. Det blir dermed ikke et vagt forhold, men et relasjonelt forhold. Ved å se trelen ut ifra de ulike rettighetene, kravene, pliktene og forpliktelsene knyttet opp mot dem, skap og vedlikeholdt av deres relasjon til drotten som dens eiendom, ser vi hvordan disse eiendomsforholdene er med på å skape dette person-avhengighetsforholdet. Trellene befant seg derfor i et spesielt rom. Hvor de var en form for levende eiendom, og den var en

---

¹⁴⁵ Iversen. *Trelldomen: norsk slaveri i middelalderen*. s.46.

¹⁴⁶ Ibid. s.49.

¹⁴⁷ Ibid. s.48.

handlende person som var i et sterkt avhengighetsforhold. Det var ikke noe vagt med dette. Trelten eksisterte innenfor klare rammer.

Løysinger

Etter at en trell blir fri kan den fortsatt være sterkt knyttet til sin tidligere herre. I løysingsloven er det en rekke lover som stadfester det varige forholdet en tidligere trell, eller løysing, har til sin tidligere eier. Samt en del andre lover som setter begrensninger for en løysing ettersom det tidligere har vært et eierskapsforhold over den. Mange av disse lovene er avhengig av om trelten har gjort *fridomsgildet* sitt eller ikke. Det er flere måter man kan bli fri fra trelldomen som gjør at den ikke behøver å gjøre *fridomsgildet*, som hvis eieren setter trelten fri uten skyld, eller hvis kongen gir trelten friheten sin.¹⁴⁸

Det står i loven at løysingen skal strå i tyrmsel (det vil si et avhengighetsforhold) til sin tidligere eier. Dette gjelder om den har gjort *fridomsgildet* sitt eller ikke. Mange av vilkårene står skrevet i kapittel 66. Han skal ikke være med i svik (vonde handlinger) mot *drotten*¹⁴⁹, hverken med hensyn til *drottens* gods eller liv, og skal ikke være med eller føre sak mot han med mindre han har sitt eget å verge, da skal han beskytte seg som han ville gjort mot alle andre. Han skal ikke måle ord mot han (han ikke skal måle vekten/betydningen av sine ord mot *drotten*. *Drotten* har rett). Ikke angripe han med våpen. Ikke gå i hans fiendes flokk. Ikke vitne mot han. Ikke tjene hos en som er *drottens* overmann uten at han gir tillatelse. Ikke sette opp en annen manns dom mot han. Hvis han gjør noe av dette må han betale full løysesum,¹⁵⁰ og godset hans blir forbrutt. Disse tyrmslene skal gå i to ledd. Far og sønn skal gi tyrmsler til far og sønn. Gjør sønnen noe av det overnevnte skal han betale løsesum som hans far ga. En løysings bevegelsesfrihet ble også begrenset, ettersom om han dro ut av fylket uten *drottens* godkjennelse, så hadde han rett til å tvinge han tilbake, fri eller bunden.¹⁵¹

Løysingenes giftemål og barn blir også rammet av deres status. Gifter en løysing seg med en «ættbori» kone og de skilles, skal barna alltid følge med moren inn i ætten hennes. Løysingsfaren mister da barna sine. Han får først rett til dem hvis moren dør før han. Gifter en løysing seg med en løysingskvinne, hvor hun har gjort *fridomsgildet* men ikke han, får ikke

---

¹⁴⁸ G 61.

¹⁴⁹ Herren, her den tidligere eieren til løysingen.

¹⁵⁰ Betaling for å bli fri fra trelldom.

¹⁵¹ G 67.

barna arverett etter noen av dem. Har derimot mannen gjort fridomsgildet sitt og ikke kvinnen, men *drotten* hennes ettergir arveretten til henne, blir barna deres rettkomne til arv etter begge. Gifter en løysing og en løysingskvinne seg, og *drotten* til den ene samtykker men den andre ikke gjør det, kan den som ikke samtykker regne med å få en del om det er noe å dele opp mellom dem. Om de faller i fattigdom så mister han kravene. Gifter en løysing og en løysingskvinne seg, og ingen av dem har gjort fridomsgildet sitt, og de får barn, skal de være jamrettsmenn med faren, og skal da jobbe for «kall og kjerring» istedenfor foreldrene (sikter til at de skal jobbe for foreldrenes herrer). Om barna vil dra bort fra dette skal de legge igjen tre merker for seg.¹⁵²

Forholdet mellom to løysingsbrødre var også noe som ble påvirket. I loven stod det om to brødre hadde vokst opp i treldom hos samme mann og var både brødre og fosterbrødre, og løses så fra herren uten å skille lag, har sammen arbeidet for herren, *verk*, og for seg selv, *orka*, da er hver av dem rettkomne til arv etter hverandre. Barna deres var ikke rettkomne til arven fra den andre broren med mindre de gjorde fridomsgildet sitt.¹⁵³

Om løysinger faller i nød har det også andre følger for dem som følge av den tidligere eierskapsstatusen over dem. Faller løysingen i nød skal han komme under *drotten* sin. Har han barn med en «ættbori» kone som han har hos seg, slipper de denne skjebnen og skal heller gå til morens ætt.

En løysing kan kjøpe arverett for barna sine fra *drotten* om de blir enige om det. Om foreldrene kommer i nød, og arveretten er kjøpt, skal barna jobbe for foreldrene sine så lenge de lever. Og når de er døde skal de kunne dra bort skyldsløse. Men vil de ikke jobbe for foreldrene sine, skal de betale fosterlønn for dem.¹⁵⁴

Den mest dramatiske følgen av dette ved at de kan bli «gravgangsmenn». Om en løysing og løysingskvinne er gift og begge har gjort fridomsgildet sitt, men faller så i nød, skal *drotten* grave en grav til dem og barna deres på kirkegården hvor de skal ligge og dø. Den som er den siste til å overleve skal *drotten* ta vare på.¹⁵⁵ Robberstad sier at det er uklart om det gjelder det gamle løysingsparet eller foreldreløse barn, men han sier regelen må ha vært det samme i begge tilfelle. Han sier også at dette er noe de må ha funnet på etter påvirkning fra kirkelig side, så ikke fattige skulle ligge og sulte i hjel. Om *drotten* ville forsyne den ene, men

---

¹⁵² G 63.

¹⁵³ G 65.

¹⁵⁴ G 66.

¹⁵⁵ G 63.

ikke den andre, skulle han selv gå til kirkegården og grave graven til dem, for å så vente og se hvem som «var den seigaste». Dette kunne også føre til at noen som så det kunne ende opp med å ta vare på stakkarene, når de så dem ligge der. Ut fra hva Robberstad skriver virker det dermed ut som en lov som er der for å spille på følelsene til folk og vekke sympati og skyldfølelse for å få dem til å ta vare på dem.¹⁵⁶ Det kan godt være at lovens hensikt var at flere skulle bli tatt vare på, men den sier fortsatt noe om løysingens status og situasjon når dette kunne være tilfelle.

Løysingens status og videre liv blir varig definert av at den har vært trell. Lovene viser også at en trelleiers eierskap over sin tidligere eiendom langt fra slutter ved dens frigivelse. Og båndene overføres også til neste generasjon. Eierskapet flytter seg fra å være noe fast, til å bli mer abstrakte rettigheter og krav.

Iversen betrakter frigivningen til trellesom en prosess, frigivningsprosess, ettersom den tidligere herren beholdt mye retter og kontroll over trellesom. Men gjennom det å være løysing ble trellesom stadig mer løsrevet fra drotten. Han sier at trellesom måtte gå gjennom en lang periode som fortsatt ufri før den virkelig kan komme tilbake til det sosiale liv.¹⁵⁷ Det blir i essens et endepunkt i den forstand Iversen beskriver det, i at trellesom blir en «fri person», men det blir ikke helt treffende å si at endepunktet er at trellesom/løysingen nå får delta i det sosiale livet.

Som jeg har vist nå med trellesom og løysingene var de allerede en del av det sosiale livet. Den har tydelig befunnet seg i sosiale relasjoner som drottens trell. Så her blir det ikke at trellesom, gjennom å være løysing, trer inn i den arenaen hvor andre frie mennesker befinner seg, men de relasjonene som trellesom/løysingen befinner seg i endrer seg. I og med at eiendomsrettighetene i denne relasjonen er på trellesom/løysingen, så medfører en endring i relasjonen store forandringer for trellesom/løysingens tilværelse. Det er mulig å si at det blir et endepunkt, men å fremstille frigivningen som en prosess som ender med at trellesom/løysingen får ta del i det sosiale livet blir å fokusere på det som ikke er mest treffende. Det store blir at trellesom/løysingen får ta del nye former for sosiale relasjoner. For den var aldri utenfor den sosiale verden, men dens tilværelse i den ble endret.

---

¹⁵⁶ Robberstad. *Gulatingslovi*. s.332.

¹⁵⁷ Iversen. *Trelldomen: norsk slaveri i middelalderen*. s.210.

Leilendinger

Leilendinger befinner seg innenfor en spesiell rolle i denne debatten. Hva leilendingene gjorde var å leie visse rettigheter til det jordstykket han bodde på. Men for disse leilendingene blir det mer komplisert enn å si at de fikk en eiendomsrett til jorden de leide eller bare en bruksrett. For leilendingene fikk en form for eierskap over visse deler av det som var på eiendommen. Dette var knyttet opp mot arbeidet leilendingene gjorde. Mye av hva leilendingen lagde og produserte på jorden fikk leilendingen eie. Selv om det var visse begrensinger selv på dette. Det oppstår dermed en komplisert lappeteppesituasjon for leilendingen med bruksrett og eiendomsrett til ulike ting.

En leilending eier kanskje ikke jorden han bor på, men han eier et sett med rettigheter som er med på å sikre han. Han har rett til å være på jorden han leier i 12 måneder, så lenge han betaler leien han og eieren ble enig om.¹⁵⁸ Da skal han bo der til *faredagen* (fast flyttedag for tjenere og leiefolk) våren etter avtalen ble inngått. Om leilendingen ikke betaler leia mister han retten til å være der. Han kan også miste retten til å være der om han leier ut jorden han leier til en annen uten eierens tillatelse. Er leieavtalen først inngått kan hver part kreve sitt selv om den andre endrer mening. Vil leilendingen senere ikke ha jorda kan eieren fortsatt kreve leia fra han.¹⁵⁹ Om leilendingen blir fredløs når hen leier, skal eieren av jorden fortsatt ha all leia han er skyldt og i tillegg får han all avling som står i jorden.¹⁶⁰ Leilendingen har også beskyttelse mot eieren, ettersom om han ikke gi leilendingen jorden han har leid, kan leilendingen føre sak for å tvinge eieren til å opprettholde avtalen. Dør en av dem er avtalen over. Alt som da er betalt av leia på forskudd, eller som står igjen av leia å betale, må gis til den parten som skal ha det.¹⁶¹

Leilendingen har også en noen rettigheter til gården etter han flytter og avslutter leieavtalen. Når *faredag* (etter 14.april, sommermålsdagen) kommer kan leilendingen bo i alle husene på gården i ni netter for å samle opp eiendelene sine. Har han ikke fått gjort det på ni netter, kan han fortsatt bo på gården i ni netter til, men da bare okkupere halvparten av byggene. Men han skal gå (oppholde seg) på den delen av ildstuen som var motsatt side av hvor *andvegen* (det mest anstendige sete i huset) var, og skal ikke ta seg av *budstikkebæring* (kalle folk til tinget). Han skal så dra bort fra gården, med mindre noe hindrer han fra å gjøre det eller det nye stedet han skal til er på andre siden av et fjell eller en fjord. Da kan han flytte

---

¹⁵⁸ G 72.

¹⁵⁹ G 76.

¹⁶⁰ G 80.

¹⁶¹ G 79.

inn i båthuset eller seterhuset, og bo der i ni netter. Etter det må han ha flyttet bort hvis han vil være med rett på sin side. Leilendingen skal få vann, mat og ved mens han oppholder seg så på gården.¹⁶²

Gulatingsloven lister opp en rekke ting en leilending kan og ikke kan ta med seg, hvor den nevner ting veldig spesifikt. Nedenfor her følger en liste med hva som blir tatt fram som spesifikke ting som leilendingen har krav på fra gården, eller ting som den kan ta med seg om leilendingen flytter bort:¹⁶³

- Hus leilending ikke har avtalt at han skal bygge for eieren. Han kan selge det til eieren med vitne om han tok materialene fra gården. Hvis ikke må han flytte det/fjerne det for dagen han flytter om eieren er innenfylkes. Er han ikke det skal han by huset til neste som kommer til gården for å overta. Står det fortsatt etter flyttedag, eier eieren av gården det huset, men leilendingen flytter det opp på et berg eller steinhaug før flyttedag hvor det ikke skader åkeren eller enga. Da kan han komme å flytte på det etter flyttedagen, når han får tid til det.
- Leilending kan uten straff ta med seg tre lass fôr (mat) av hvert mannsverk (9 eller 10 månedsmater for en fullgård), som kalles for «øykefôr», et lass høy og to halm, til «vårfôr» til seg selv.
- Han skal ta med seg all «emnigsveden» (tre skåret opp for å bearbeides senere) bort.
- Gulv i treskerommet/løa/låven og i fjøset, ved, bruer og tak brukt for høy eller kornstakker (*låvetile, fjostile, veddungar, hjelmar*) og hus han har lagd kan leilendingen ta med. Om han må oppbevare det på gården skal det legges på et sted hvor den ikke ødelegger for åker eller eng. Hvis den neste som kommer til gården finner det til plage, kan han flytte på dem når han vil.
- *Langtile* (løse gulvplanplanker) og *tvrtile* (panel), og alt som ikke er fast festet til hus og veg som han har laget skal leilendingen ta med seg. Alt som blir rivet bort fra bygget som ødelegger det skal bøtes med tre merker og leilendingen må fikse i stand huset igjen.
- Planter leilendingen kvann kan han ta det med bort før *fordagene* om han vil. Planter han vinterrug på åkeren, og så drar fra åkeren, skal han ikke ha den. Bryter han opp *voll* (gressgrodd flate) til rugen sin innenfor gjerdet skal han ha erstatning for såkornet

---

¹⁶² G 73.

¹⁶³ G 73, 74, og 75.

sitt. Om leilendingen bryter opp og sår rugen utenfor gjerdet, skal han som kommer til gården og han som sådde ha halvparten hver, om han gjerder det inn.

- Leilendingen har rett til *åverke* (ved, tømmer, grode og annet som har kommet til ved ulovlig bruk av en annen jord) som ikke er verdt mer en halv mork om han opplyser jordeier om det. Men ikke om han holder det skult, da skal han som gjorde åverket bøte landnåm.
- Leilendingen kan bruke det som er på gården til å bygge et skip til eget bruk, om det ikke er stort nok til at det må telles etter seter (er et større skip). Bygger han et skip som må telles etter seter, bygger han det for jordeieren.
- Leilendingen skal kunne få flå av bark for salg, men bare om han skal gjøre det for å kjøpe svart salt.

Det er også visse ting som blir nevnt som leilendingen ikke har rett til å ta med seg, bruke, eller gjøre:¹⁶⁴

- Dørene på husene på gården kan en leilending ikke ta med seg. 3 ytterdører skal stå igjen, selv om det ikke var noen der da han kom. Fjerner han en dør må han bøte landnåm og ta med døren(e) tilbake. River han med noe av dørkarmen eller dørstokken, om det så bare måtte være en flis, er det *husbrot*, og han må bøte 3 merker. Tar han med *setstokkar* (er med på å utgjøre plass langs veggen for å sitte og sove) ut fra huset eller benk festet med *grøyping* (festet ved å hule ut en stakk i veggen), skal han også bøte tre merker.
- Leilendingen skal ikke grave opp stakkestauren (stakkestang – brukt for å stakke høy i en haug) etter *fordagane*. Han kan kutte den av over jorden og ta den bort, men hvis han graver de opp må han bøte landnåm til jordeieren.
- Leilendingen skal ikke la noen andre ta mer enn to lass ved og et lass *skav* (bark) fra gården. Det har leilendingen og jorddrotten lov til å gi bort, jorddrotten selv om leilendingen ikke vill.
- Om det bor hauer i utmarken skal jordeieren ha dem, med mindre han har gitt unntak til leilendingen. Tar noen en annens hauk skal han bøte landnåm og føre hauken tilbake. Tar noen en hauk som er bundet til et rede er han tyv, om eieren kan føre vitne på at han hadde han bundet.

---

¹⁶⁴ G 75.

- Leilendingen skal ikke lage mer salt enn det han trenger for kyrene sine, eller hva han trenger for å kjøpe bark.
- Han skal ikke brenne mer tjære enn han trenger for å impregnere skipene sine.
- Ingen skal holde drikkelag på annenmanns jord, med mindre han er påbudt det. Han skal bøte tre merker for dette.

Ut fra disse punktene med hva leilendingen hadde rett på og hva han ikke hadde rett på, går det an å danne et visst bilde om hva som gir leilendingen rett på noe og hva som ikke gjør det.

Hovedsakelig knytter dette opp mot de ulike tingene leilendingen lager og bygger selv, og hva han trenger for å drive gården. Og det leilendingen ikke hadde rett på var det som var knyttet opp til gårdens verdi. Husene og de ulike delene av et hus som leilendingen bygde og lagde selv, som ikke var en del av avtalen med jorddrotten som leilendingen måtte bygge, kunne han ta med seg om han dro. De ulike plankene som blir nevnt er gulvplanker og panel, som antagelig var lette å erstatte, men mer viktig så ødela det ikke mye for huset om de plankene ble borte. Det nevnes også at leilendingen kunne ta med seg kvann som han selv hadde plantet om han gjorde dette før *faredagen*. Kvann ble brukt som både smakstilsetning og til medisin i middelalderen, og var derfor verdifull nok til at leilendingen kunne ta panten med seg om han var den som plantet den.¹⁶⁵ I tillegg har han rett til å ta med seg en viss mengde mat til seg selv når han drar fra gården, i tillegg til en mengde tømmer verdt mindre enn en halv mork. Han kunne også bruke bark til å kjøpe det saltet han ikke klarte å produsere på gården selv.

Vinterrug blir tatt fram her som noe leilendingen kan få rett til å komme tilbake og høste, men bare om han brøyt opp ny jord utenfor gjerdet til gården og sådde der. Og da fikk han bare mulighet til å hente halvparten av avlingen. Ble det sådd innenfor gjerdet skulle han kun få vederlag for kornet som ble brukt. Vinterrug sås på høsten, og blir høstet inn neste høst. Det var dermed mulig at en leilending kunne ende avtalen sin med jorddrotten og flytte vekk, ettersom faredagene var om våren, før han kunne høstet kornet sitt. Som sett fikk leilendingen lite kompensasjon for dette. Øye spekulerer at dette kan ha noe med at rug ble ofte dyrket og egnet seg godt til nyrydninger, og at som en bevist strategi for å få opp matproduksjonen når folketallet økte, så ønsket jorddrotten å sikre seg det kornet. Men jeg er litt usikker på om hun sikter til at jorddrotten ønsket å bidra til å øke matproduksjonen i seg

---

¹⁶⁵ Myhre, Bjørn. Øye, Ingvild. *Norges Landbrukshistorie 1: 4000 f.kr-1350 e.kr. Jorda blir levevei.* s.320.

selv, eller om jordrotten ønsket seg kornet selv i en tid hvor korn var i større etterspørsel.¹⁶⁶ Om jordrottene hadde slike motiver er diskutabelt, men hva som kan trekkes fra dette er at jorddottene klarte å sikre seg en ekstra rett som gagnet dem selv.

Hva vi kan se fra de rettene om hva leilendingen ikke hadde rett på er at de er knyttet opp mot opprettholdelsen av verdien på gården. Dørene var viktige nok til at leilendingen ikke fikk ta de med seg, selv om det var han som hadde lagd dem. Noen av punktene gir inntrykk av at de er begrensinger på leilendingen for at han ikke skal bruke for mye av de ressursene som er på gården. Eller så er de der for å hindre at leilendingen ikke blir for selvstendig ved å enten tjene nok på salg av ting han produserer eller på å gi bort ting i gaver. Dette kan også gi mening i sammenheng av at han ikke fikk holde drikkelag på den jorden han leier, med mindre han ble påbudt det. Drotten kunne legge tilleggsytelser på leilendingen sin, og den vanligste var at han måtte holde gjestebud for jordrotten, som gjør at dette unntaket fantes.¹⁶⁷ Men forbudet kan ha vært der for å prøve å hindre at han dannet for mange andre relasjoner som kunne svekke den avhengighetsrelasjonen som var mellom jordrotten og leilendingen.

Ved å trekke opp de store linjene med hva vi ser fra disse lovbestemmelsene så kan vi ta skille der hvor jeg har vist, men det virker ikke som det var en absolutt regel som lå til grunn, og at det var litt mer flytende mellom hva en leilending hadde rett på og ikke. Som vi ser så får ikke leilendingen rett til alt av hva den lagde og gjorde på gården. Vinterrugen er et eksempel, samt at det var noe begrensning på hva leilendingen kunne ta med seg av mat. Og med hva leilendingen fikk rett på er det en flytende mellom hva som er en bruksrett og en eierrett. Via leilendingens bruk og bearbeiding av ressursene på gården kunne den skaffe seg ulike ting den fikk eierskap over. Selv om vi kan se at hovedlinjene går på leilendingens bruksrett og jordrottens bevarelse av gårdens verdi, er det noe flytende mellom dette og et skarpt absolutt skille går det ikke an å trekke.

Dette er i samsvar med hva som tidligere har blitt dekket om leilendinger. I middelalderen hadde leilendingen rett til å rå over hele gårdsbruket, de husene som stod på det og den utmarken og innmarken som hørte til. Men det var fortsatt noen restriksjoner han hadde. Det som nok sto høyest var åbotsplikta, som tilsa at leilendingen måtte vedlikeholde bygningene på gården og gårdsbruket. Funksjonen til dette var at jordrottens eiendom ikke

---

¹⁶⁶ Myhre. Øye. *Norges Landbrukshistorie 1*. s.317-318.

¹⁶⁷ Ibid. s.272.

skulle synke i verdi under perioden den var leid ut. Landsloven hadde også noen andre spesifikke påbud leilendingen måtte følge for å ikke utpine åkrene og holde skogen vedlike.¹⁶⁸

*Ved festekontrakten gav jorddrotten frå seg det meste av råderetten over jorda mot å få avgifter frå leiglendingen. Leiglendingshushaldet rådde i utgangspunkt over heile gardsbruket med hus, driftsbygningar og dei ressursane som høyrde til i både innmark og utmark. Så langt hushaldet sjølv makta gjere seg nytte av desse ressursane, kunne det bruka det utan innblanding. Restriksjonane låg i at verdien av hus og jord ikkje måtte forringast, og at leiglendingen ikkje kunne la andre utnytta ressursar som låg til bruket.*¹⁶⁹

Ved festekontrakten gå jordeieren fra seg mye av råderetten i bytte mot utbetalingen av avgifter. Leilendingen fikk dermed i utgangspunktet retten til å råde over hele gården og ta nytte av gårdens ressurser uten innblanding, hvor restriksjonen lå i at verdien på gården ikke skulle minskes og at ingen andre skulle få nytte av gårdens ressurser. Hovedsakelig har Myking sagt dette om forholdene på 1600- og 1700-tallet, men han har vist at disse prinsippene også var gjeldende i høymiddelalderen. Hva Myking sier her, ved at leilendingene fikk bruks- og råderett over det meste på gården, så lenge det ikke gikk ut over verdien på gården og han klarte å vedlikeholde den, stemmer mye med hva vi kan se fra Gulatingsloven. De punktene som ble listet handlet om ting leilendingen fikk rett til å ta med seg, og det kom ut fra hva han hadde lagd og arbeidet med, og det han trengte for bruk.

Denne todeling av retter knyttet opp mot utleie av en gård kan også kobles opp mot datidens rettslige begreper og tankegang om dette, i for av begrepet om *dominium directum* og *dominium utlie*, den totale eiendommen og brukseiendommen.¹⁷⁰ Slik *dominium utlie* ble tenkt ut og brukt til å begynne med var knyttet opp mot og fikk gyldighet ovenfor «immobilia», fast eiendom. Men det kom også til å bli brukt for tilfeller hvor innehaveren av denne retten var forpliktet til en gjenytelse ovenfor jordherren, altså den som besatt *dominium directum*-retten. Den sterke koblingen mellom disse to rettene ble også fremhevet av den rettslige læren i sin tid.¹⁷¹ Tore Iversen sier at forståelsen rundt *dominium utlie* henger mer opp mot hvordan leilendingsforholdene var under Frostatingsloven og Landsloven enn under

---

¹⁶⁸ Myking, John Ragnar. *Herre over andre si jord?* s.36

¹⁶⁹ Ibid. s.51-52

¹⁷⁰ Iversen. «Jordeie og jordleie – Eiendomsbegrepet i norske middelalderlover.» s.87-88 og 104.

¹⁷¹ Ibid. s.105.

Gulatingsloven, ettersom leilendingen hadde større rettsbeskyttelse under de lovtekstene.¹⁷² Men det er fortsatt mulig å trekke en sterk parallell til de ulike rettene til leilendingen og jorddrotten med *dominium directum* og *dominium utlie*. Det var klart ulike eierskapsretter knyttet til begge parter, veldig klart definerte retter og plikter, som var med på å definere forholdet mellom dem og til gården og jorden de begge hadde eierrett i.

Selv om det ut fra gulatingsloven var regnet at en «rett leigeavtale» var et år, og i Frostatingsloven og Landsloven var det tre år når jorddrottens ombudsmann leide ut jord på egenhånd, var det i realiteten vanlig med lengre kontrakter. Lovene setter ikke noen absolutt grense for hvor lang en avtaletid kan være. Og Knut Helle mener at livstidskontrakter, til dels med arverett, kan ha vært vanlig bygsel-form mot slutten av høymiddelalderen. Dette skal ha vært mest vanlig på krongods og gods til sentralkirkelige institusjoner. Men det var vanlig med mange ulike typer kontrakter, også korte. Myking sier at dette må ses som at de to partene inngikk en avtale basert på deres interesser, og at det ikke hadde vokst fram noe standardisert form for leieavtale.¹⁷³

Fra dette så danner det seg et bilde av den relasjonen som var mellom leilendingen og jorddrotten. Hvor avtalen mellom dem skapte en relasjon hvor leilendingen fikk bruks- og råderett over drottens eiendom, og gjennom dette så opparbeidet han seg ulike eiendomsretter, men hvor han samtidig var forpliktet til å vedlikeholde og opprettholde jorddrottens eiendom. Her kan man se hele spekteret av Sabeans definisjon av eiendom, hvor det er summen av alle de rettighetene, kravene, pliktene og forpliktelsene knyttet mot den, kommer til lys. Hvor leilendingens og jorddrottens respektive retter og plikter skaper og definerer den relasjonen mellom dem. Dette var også med på å skape en situasjon hvor eiendomsretten ble «kløyvd» mellom partene. Ulike retter og ulike plikter blir delt opp og besatt av de to. Det ender dermed opp i en situasjon hvor leilendinger har eiendomsrettigheter i en annens eiendom. Denne kløyvde eiendomsretten i dette tilfellet kommer fra det relasjonelle forholdet.

Konklusjon

Ut ifra det jeg har trukket fram om eiendomsrettighetene knyttet opp mot avhengighetsforhold, i likhet med det som ble vist om slekt, er det mulig å se at eiendomsrettigheter kan være med på å danne sterke og vedvarende relasjoner mellom

---

¹⁷² Iversen. «Jordeie og jordleie – Eiendomsbegrepet i norske middelalderlover.» s.107.

¹⁷³ Myking. *Herre over andre si jord?* s.53.

personer. Men her ser vi hvordan dette skaper vertikale relasjoner, avhengighetsforhold, og ikke bare forbindelser og vertikale relasjoner mellom folk. Dette kommer tydeligst fram gjennom trelen, hvor eiendomsretten ikke bare knytter personer sammen, men blir festet til en person og gjør den til eiendom. I løysingsforholdet ser vi også hvordan det tidligere eierskapsforholdet fortsatte med å definere relasjonen mellom drott og løysing. Forholdet mellom løysingen og jorddroten ble noe annet enn dette, hvor det var leierskapet av en gård som var det som skapte relasjonen, men gjennom dette sikret leilendingen seg eiendomsrettigheter og bruksrett til et stykke land den i utgangspunktet ikke eide.

Den tidligere forskningen på treller, løysinger og leilendinger er veldig forenelig med hva den relasjonelle eiendomsforståelsen også fremhever. Men som vist med Iversens «vage eiendomsbegrep» er det visse aspekter av den tidligere forståelsen på dette punktet som er litt upresist, og som ved å inkludere en ny og grundig gjennomgang av Gulatingsloven sammen med en analyse gjennom bruken av den relasjonelle eiendomsforståelsen, kan gi ny og bedre forståelse av forholdene til trellene, løysingene, og leilendingene. Denne teoretiske forståelsen av eiendom kan være med på å gi et viktig innspill i forskningen på temaet videre.

Kapittel 3

Relasjoner til det øvrige samfunn – Kongen, kirken, og lokalsamfunnet

Til nå har jeg tatt opp de ulike måtene eiendomsretten i Gulatinget finnes i og skaper horisontale og vertikale relasjoner, gjennom både slekt og avhengighetsforhold. Men i dette siste kapitlet ønsker jeg å dekke de eiendomsrettene, og de relasjonene de skaper, som kommer av retter, krav, plikter og forpliktelser knyttet til ulike større institusjoner i samfunnet. Ut fra Gulatingsloven så kommer det fram tre ulike institusjoner som det er flere eiendomsretter knyttet til; det er de to formelle institusjonene som var kongen og kirken, og den uformelle institusjonen som var lokalsamfunnet.

Kongen og kirken påvirker et vidt spektrum av ting i Gulatingsloven. De har begge sine egne rettigheter, og plikter og ytelser de krever av folket. Og de var begge også med i ulike tilfeller å definere eiendomsforholdene til enkelte i folket i ulike anledninger. De relasjonene som kommer ut av deres eiendomsrettigheter kunne dermed ha en transformerende karakter.

I motsetning til det kongen og kirken så er de relasjonene som blir dannet i lokalsamfunnet ikke noe hvor en institusjon, og gjennom den personer, som får ulike rettigheter, men hvor mange personer kommer sammen med hver sine rettigheter som sammen skaper et større nettverk av relasjoner som binder alle sammen.

Kirken

I Gulatingsloven var kristendomsretten innlemmet i den verdslige loven. Dette er ikke unikt for Gulatingsloven, ettersom alle de andre landskapslovene også inneholder kristenretter. Fra Eidsiva- og Borgartingsloven er kristendomsretten de eneste delene som har overlevd til i dag. Denne integreringen av kirkeretten inn i den verdslige retten er noe Per Sveaas Andersen var med på skape et sterkt bånd mellom folket og kirken, og var med på å integrere den inn i det verdslige samfunnet.

Gjennom kristenretten var kirken bygget inn i landskapslovgivningen. Ved prestenes rekruttering fra bygdesamfunnet og ved prestenes giftermål var de knyttet til det verdslige samfunn med sterke bånd. Ved bygdefolkets lovfestede ansvar for

*gudshusenes oppførelse og vedlikehold hadde hver enkelt bonde påtatt seg å gi støtte til kirkene konkret og økonomisk ved eget arbeid og materielle ytelser.*¹⁷⁴

Som Andersen sier så har dette sterke båndet historikerne har sett vært delvis dannet gjennom landskapslovene og innlemmelsen av kristenretten i de verdslige lovbøkene. Hvor det ble slått fast hvilke plikter og forbud kirken la på folk, og hvilke retter kirken hadde.

I denne oppgaven er den største interessen de pliktene kirken legger på folk i relasjon til eiendom. Mye av dette handler om de ulike pliktene kirken legger på allmenheten. Og kristendomsboken inneholder et stort antall plikter og påbud. En av pliktene som er oppført i kristendomsboken er å brygge øl for ølgjerd, og ølet skal signes til Kristus og Sankta Maria, til godt år og fred.¹⁷⁵ Det er også flere påbud kirken legger på allmenheten. Et av disse var at folk ikke skulle jobbe på søndag eller helligdager. Gjorde man det måtte en bøte 6 øre, skrifte og gjøre kirkebot.¹⁷⁶ Et annet påbud var at en ikke kunne spise kjøtt på fredager. For førstegang overtredere var boten på 3 øre, men har en person måtte bøte for det 2 ganger før og blir tatt for det en tredje gang, kan han miste alt han eier om han ikke skrifter.¹⁷⁷ Men det er ikke rett å si at alle påbud og plikter kirken legger på folket var av en eiendomsnatur, selv om de kan straffes med eiendomsoverførsler eller å miste alt en eier. Det er derfor ikke disse pliktene og påbudene som er av særlig interesse for denne oppgaven. Det som er av interesse er de pliktene som kirken påla folk for eiendommen sin.

I hvilken grad vi kan se kirkens eiendomsrett komme fram i Gulatingsloven er gjennom lovene som omhandler kirkebygg og tienden. Begge disse er for det meste en ytelsesrett kirke eier. Og den pålegger en ytelse universelt på hele samfunnet.

I henhold til kirkebygg kommer denne ytelsesretten i form av en forpliktelse til å bygge og vedlikeholde. Folket er ifølge loven pliktig i å opprettholde både kirkene og kristendommen.¹⁷⁸ De kirkene som står oppført som at folk er pliktige i å opprettholde er *fjordungskyrkjor, åttungskyrkjor, heradskyrkjor og høgjendeskyrkjor*.¹⁷⁹ Til disse kirkene må det også bygges og vedlikeholdes gjerder.¹⁸⁰ Disse kirkene må bygges og vedlikeholdes av allmenheten, det er ikke kirken som organisasjon som har ansvar for det. Loven sier det også

---

¹⁷⁴ Andersen, Per Sveaas. *Samlingen av Norge og kristningen av landet 800-1130*. s.304

¹⁷⁵ G 6.

¹⁷⁶ G 16, 17, 18.

¹⁷⁷ G 20.

¹⁷⁸ G 10.

¹⁷⁹ G 12.

¹⁸⁰ G 13.

skal være en fylkeskirke i hvert fylke, kalt hovedkirke, som alle i fylket var pliktige i å opprettholde. De var også pliktig i å bygge gjerde rundt fylkeskirken.¹⁸¹ Utenom at gjerder ble nevnt så spesifiserer ikke loven noe annet spesifikt som må gjøres for å vedlikeholde kirkene som er nevnt. Dette kan dermed ses mer som en generell vedlikeholdsplikt, hvor folket var pliktet til å vedlikeholde kirken som en helhet og som det trengtes, og ikke som ble vist med leilendingenes situasjon i kapittel 2 at det var veldig spesifikke ting rettene var knyttet opp mot. Dette er noe som er gjentakende for de påleggelsene kirken gjorde og dens retter, de hadde en mer universell karakter.

Rettene rundt disse kirkene ender opp med å få en interessant karakteristikk. Sveaas Andersen sier at de tidligste bøndene sto som eiere av disse tidligste kirkene og dermed hadde et medfølgende ønske om å vedlikeholde kirkene.¹⁸² Men å vedlikeholde kirkene er en plikt folket er pålagt fra geistligheten gjennom kristendomsloven, ikke et eierskap. Med det denne vedlikeholdsplikten gjorde var at den dannet en direkte relasjon mellom folket, som skulle vedlikeholde kirken, og kirken. Ikke bare knyttet det dem til kirken som en institusjon, men her kunne det være med på å forme en åndelig relasjon til det gudommelige og muligens kirkens skytshelgen.

Dette kan bli bedre utdypet ved å se dette i lys av «bundle of sticks» teorien som har blitt tatt opp i tidligere kapitler, hvor den totale eiendomsretten består av mange forskjellige retter som til sammen utgjør helheten.¹⁸³ For å forstå eierskapsforholdet rundt disse kirkene blir da denne plikten til vedlikehold kirken pålegger en viktig del av denne eiendommen. Folket fikk dermed en stor begrensning på hva de kunne gjøre med kirkene sine ettersom de ikke har noe valg enn å holde den vedlike.

Relasjonen mellom folk og kirke tilsier hva de kunne og ikke kunne gjøre med sin egen eiendom. Den store samfunnsinstitusjonen som eksisterte på utsiden av de gruppene som har blitt omhandlet fram til nå, slekten og de i et avhengighetsforhold, er med på å påvirke rettene og pliktene på en bredere og mer universell måte. Det blir en relasjon alle har med den ene tingen, i motsetning til flere individuelle relasjoner som ligner.

Den andre store plikten kirken la på folk som er relevant for denne oppgaven var tienden. Ut ifra loven så er tiende noe folket betaler en tiendedel av kornavlingen, mot at

---

¹⁸¹ G 11.

¹⁸² Andersen. *Samlingen av Norge og kristningen av landet 800-1130*. s.326-327.

¹⁸³ Munzer. *A Theory of Property*. s.16.

biskopen utfører sine tjenester han skylder folket.¹⁸⁴ Biskopen må også derfor reise rundt til alle fylkene for å få tienden hvert år, hvor han også skal utføre de tjenester biskopen skylder. Hvilke spesifikke tjenester biskopen skal yte nevner ikke loven.¹⁸⁵

Det er to forskjellige versjoner av lovteksten om dette i Gulatingsloven. Kapittel 8 følger hva som står i Magnustekst og kapittel 9 følger hva som står i Olavstekst. For det meste er det kun formuleringen som er annerledes i de to kapitlene, men det er to ting som skiller dem sterkt fra hverandre. Den første er at i Olavstekst står det at det skulle gis en *ertog* for hver 40. mann for å kjøpe de ytelsene som biskopen skulle yte. Den andre er at i Magnustekst står det at tienden skal deles i fire, hvor biskopen, fattigfolk, kirken, og presten hver skal få en fjerdedel av tienden. Her er det mulig å se en utvikling, hvor Magnustekst dekker tienden mens Olavstekst nevner den gamle biskopsreida ordningen.¹⁸⁶ Biskopsreida gikk ut på at biskopen skulle yte ulike religiøse tjenester for folket mot en betaling som her var fastsatt. Det fantes også en lignende prestereide hvor betalingen ikke var lovlig bestemt.¹⁸⁷ Tienden ble en mer fast og sikker inntekt for kirken, men det sies fortsatt i Gulatingsloven at biskopen var pliktig å yte vise religiøse tjenester for folket i lagdømmet. I tillegg til tienden står det også senere i Kristendomsbolken at de også var pliktige i å yte bispeskyss. Når biskopen kommer for å vigsle kirker skal bøndene gi han skysshester, for å dra fra båten og til kirken.¹⁸⁸

Her har kirken både en rett, rett til teiende, men også en plikt, plikt til å gjennomføre sine tjenester til menigheten. Dette blir ikke da en eiendomsrett i en enkel forstand, hvor kirken har rett på tiende, men heller en rett som medfører en ytelse plikt. Det tar derfor på seg mer karakteristikken av en gjensidig relasjon, hvor begge parter får og gir noe. De fleste relasjoner som har blitt tatt opp har denne karakteristikken, men det kommer veldig tydelig fram her.

Gjennom disse to ulike pliktene kirken legger på allmenheten ser vi interessante karakteristikker av kirkens retter på 1200-tallet. Kirken har rett på å kreve tiende og krever vedlikehold av kirkebygg. Men denne retten medfører også vise plikter av kirken, som at

---

¹⁸⁴ Orning, Hans Jacob. «Innføringen av kristendommen».

<https://www.norghistorie.no/hoymiddelalder/0911-Innf%C3%B8ringen-av-kristendommen.html> (hentet 07.11.2020)

¹⁸⁵ G 8 og G 9.

¹⁸⁶ Bjørkvik, Halvard. «Nefgildi». *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid 12: Mottaker-orlogsskib*. Oslo, Gyldendal 1967. s.281.

¹⁸⁷ Risbøl, Thomas. *Prestens status på 1100-tallet i Norge. En komparativ undersøkelse av de fire kristenrettene*. s.50-51.

¹⁸⁸ G 33.

biskopen skal yte de tjenester som er pålagt han og et pålegg om vedlikehold av bygninger de selv ikke eier som er del av deres organisasjon.

Denne måten å skape et bånd til den verdslige verden gjennom eiendom er ikke en uvanlig ting i kirkesammenheng. Hva jeg har vist fra Gulatingsloven minner mye om hva Barbara Rosenwein har skrevet om overførsel av jordeiendom til Cluny klosteret på 900- og 1000-tallet. Hun viser der at den mer moderne oppfatningen av eiendomsoverførsel, som tilsier at når noe er gitt bort forsvinner det fra de forrige eiernes hender for godt, ikke var gjellendene for den eiendommen som ble gitt til klosteret. Diplomene fra Cluny viser ikke en økende erverving av land, men heller at noe ble donert, tatt tilbake, og donert igjen. Diplomene viser at de samme gruppene, eller relaterte grupper, var stadig involvert med klosteret i tvister, salg, bytter, og donering av land. Noen ganger flere av disse samtidig. Og dette kunne gå over flere generasjoner. Dette førte til at, som Rosenwein sier det: «The “property of Cluny” was property in flux.”¹⁸⁹ Kirkens eiendom var av en mer flytende natur.

Land fungerte derfor ifølge Rosenwein som en arena der klosteret og omverden møttes. Dette er hva Rosenwein kaller for den «sosiale» meningen for eiendommen til Cluny klosteret. Hun valgte å kalle det for den «sosiale» meningen, «*social*» *meaning*, og ikke for den religiøse meningen til eiendommen for to grunner:

First, the word points to the importance of the relationship that property created or affirmed, a relationship that stretched beyond the mundane world. Second, it stresses the normalness of that association. For Saint Peter figured so prominently in most of the transactions with Cluny, as if a nearby landholder, that to “deal” with him was indeed to do business with a neighbor.¹⁹⁰

Klosteret tar på seg en veldig verdslig karakter når den danner bånd til verden rundt seg gjennom eiendom.

Hva Rosenwein har vist med klosteret i Cluny, med hvordan klosteret dannet bånd med omverden gjennom eiendom, kan vi se klare likhetstrekk med hva som står i Gulatingsloven. I Gulatingsloven blir dette båndet skapt på en annen måte enn hvordan det ble i Cluny, men sluttresultatet er det samme. Gjennom de ulike pliktene som kirken la på allmenheten, som vedlikehold av kirken, tiende, og bispeskyssen, danner det et bånd mellom

---

¹⁸⁹ Rosenwein, Barbara. *To be the neighbor of St. Peter*. s.4

¹⁹⁰ *Ibid.* s.5

kirken og allmenheten gjennom disse pliktene i relasjon til eiendom. De blir knyttet sammen på en verdslig måte for å kunne fullføre sine åndelige mål.

Nå må ikke dette tas for at denne relasjonen gjennom eiendom er den eneste som relasjonen som hadde noe betydning. Kirken hadde også et sterkt bånd til folket gjennom kristendommen i seg selv også. Men å se på denne relasjonen faller utenfor denne oppgavens omfang.

Kongen

Som nevnt er den andre store formelle institusjonen som spiller inn i det store bilde om eiendomsrett kongen. I motsetning til kirken og de geistlige er kongen nevnt mye mer i Gulatingsloven, og har lagt flere og ulike retter. For denne oppgavens del er det to ulike tematiske inndelinger av de ulike lovene som er relevante for denne undersøkelsen. For det første de ulike rettene kongen har. De rettene kan igjen deles inn i tre ulike kategorier: retten på allmenningen og der ingen andre har en eiendomsrett; rett på bøter; og rett på ytelser. Den andre er hvordan det at kongen ga ut veitslejord.¹⁹¹

Dette er de to hoved typene av relasjoner som kongen befinner seg i som er relevant for denne oppgaven. Det er ikke å si at kongen ikke har andre eiendomsrettigheter som er noe mer «normalt». Som at han er eier av kongsgården. Men det som jeg skal trekke fram her er hvordan kongen, i kraft av å være kongen, får særegne rettigheter og er med på å forme eiendomsretten til de han trer inn i enkelte relasjoner med.

Allmenningen og der ingen har eiendomsrett

Kongens hoved inntekt kom gjennom bøter, inntekt fra kongsgårder, og veitsler, men kongen hadde også vise andre retter som ga han inntektskilder uten om dette. Per Andersen omtaler de som «mer eller mindre tilfeldige inntekter» som kom i form av rikdommer vunnet i hærferd, finnskatt, myntinntekter, handelsavgifter, herreløst og arveløst gods samt hvalfunn og havrek.

Retten på herreløst og arveløst gods samt hvalfunn og havrek kan se ubetydelig ut ved første blick. Historisk sett var den mest sannsynlig det også. Dette var en rett som kom inn i spill veldig tilfeldig for kongens del og kan derfor ikke ha spilt en viktig del av hva han hadde

---

¹⁹¹ Veitsle - Forlening av kongelig jordegods (særlig til lendmann) til avkastning eller bruk. *Norsk Akademisk Ordbok*. «Veitlse». <https://naob.no/ordbok/veitsle> (hentet 12.11.2020)

å spille på. Det er nok derfor dette er omtalt veldig sparsommelig i historiografien, ettersom det ikke har spilt mye inn i oppbyggingen av kongemakten. Men i denne oppgaven som fokuser på selve rettene, kan betydningen av denne retten for kongen få spille seg mer ut.

Kongens rett på hvalfunn gjelder ikke alt av hval som ble strandet langs kysten. Kongen hadde rett på en hval om den ble skyldt i land utengjerdes på en persons eiendom. Var ikke jordeieren en hvald eller «bedre mann» hadde han bare enerett på en hval som han fant som var 9 alen eller kortere. I denne situasjonen eide da kongen halvparten av hvalen, og jordeieren halvparten.¹⁹² I tillegg om en hval driftet på land i allmenningen så hadde kongen rett på hele hvalen.¹⁹³ Det er mange andre tilfeller som blir nevnt i *Kvalrett* bolken hvor andre enn kongen fikk rett på hval, hovedsakelig ulike særtilfeller eller jakt som ikke er av særlig relevans for denne oppgaven.¹⁹⁴ Kongens rett til skipsvrak var mer absolutt enn hva hans rett til strandet hval var. De som eier noe i et skipsvrak hadde rett til å hente det, men alt annet eide kongen.¹⁹⁵

Det er ingen lov i Gulatingsloven som sier at kongen har rett på arveløst eller herreløst gods. Indirekte kan det bli lest ut fra lovteksten som omhandler arverekkefølgen, hvor den lister opp alle i den som skal arve «fyrr arven kann gå til kongen.»¹⁹⁶ I loven om løysingsarven står det også at arven skal gå helt ut til «niande kne fyrr enn hen går til kongen», og om hele slekten til en løysing er død ut skal arven gå ut til niende «kne» i den tidligere herrens slekt før arven skulle falle til kongen.¹⁹⁷ Disse lovene setter et minste krav for hvor langt de må lete etter noen som kan bli arving før de kan erklære en person arveløs og gi eiendommen til kongen. Det er ingen lover som omtaler herreløs eiendom, men det kan ses mye i likhet med arveløs eiendom.

---

¹⁹² G 149.

¹⁹³ G 150.

¹⁹⁴ Kvalrett bolken er en av de korteste bolkene i Gulatingsloven og inneholder bare to lover. Hovedsakelig tar loven for seg hvem som eier en hval som har driftet i land, men det nevnes også noe om å jakte på hval. Det er flere andre enn kongen som har rett på en hval som er strandet, som den som finner hvalen, jordeieren der hvalen drifter på land, eller jegeren som drepte hvalen. Med det er to spesielle tilfeller hvor kongen får rett på noe eller alt av den strandete hvalen. Men mesteparten av loven involverer ikke kongen.

¹⁹⁵ G 145.

¹⁹⁶ G 104.

¹⁹⁷ G 106.

Hvordan kongen får rett på tingene i alle disse tilfellene deler alle et klart fellestrekk, alt er ting som ikke har noen som eier det. I den forstand så får kongen en eiendomsrett i de tilfellene det mangler en eiendomsrett.

Dette som framkommer som en rett der ingen andre har en rett kan ses også i sammenheng med allmenningen i norsk middelalder. Ifølge Heimskringla skal Harald Hårfagre ha tilegnet seg eierskap på alt land i Norge, som da inkluderer allmenningen. Men selv om kongen hadde rett til allmenningen var ikke det en rett som han benyttet seg mye av. Ifølge diplom materialet så blandet kongen seg så å si ikke inn i saker om allmenningen. Hvor han grep inn var for det meste bare i å gi bort jord i allmenningen til nyrydninger.¹⁹⁸

Selv om kongen hadde den grunnleggende eierretten til allmenningen så har ikke han en full ekskluderende rett. Alle har rett etter Gulatingsloven å nyte av vann og ved i allmenningen. Alle får dermed en bruksrett til allmenningen, men ingen kan få en eierskapsrett der ettersom ingen kan lage seg en nyrydning der. Om noen lager seg gård i allmenningen så eier kongen den ifølge Gulatingsloven, som igjen forsterker den eiendomsretten til kongen.¹⁹⁹

Det danner seg dermed et komplisert rettighetsbilde rundt allmenningen. Hvordan allmenningen fremstår så har allmenheten en bruksrett, men ikke nødvendigvis en eiendomsrett. Kongen har eiendomsretten til allmenheten, som han står alene om og ingen andre kan erverve seg eiendomsrett i den, men alle andre har en bruksrett i, hvis vi går ut fra denne argumentasjonen, hans eiendom. Dette synet vil også passe godt med hva diplom materialet viser til at kongen som oftest bare blandet seg inn i saker om nyrydning, ettersom det er hva som ville gått ut over kongens eiendomsrett.

Allmenningen og hvalretten har fått lite oppmerksomhet i historiografien, noe som gjør det vanskelig for denne oppgavens skyld å komme med mer sikre påstander grunnet kildematerialet jeg jobber med. Ut ifra hva som jeg har vist til nå er det dette bilde som blir stående. Men dette er et felt som det fortsatt står igjen mye forskning på.

Rett på bøter

En av de store rettene kongene hadde var retten på bøter. I Gulatingsloven var bødeleggelse den vanligste formen for straff som ble gitt. Bøtene skulle oftest gis til den

---

¹⁹⁸ Reinton, Lars. «Alminding». s.100-102.

¹⁹⁹ G 145.

fornærmede i saken, men i flere tilfeller hadde også kongen krav på noe av bøtene, som jeg kommer til å vise i dette delkapittelet.

Det har blitt hevdet at kongens rett på bøter var viktig for kongedømmet ettersom det var en kilde for inntekter. Per Sveaas Andersen har sagt at alt fra tidlig sagatid så har bøter vært en viktig inntektskilde for kongen.²⁰⁰ Men denne retten som kongen hadde i sitt eierskap var ikke en absolutt rett på alle bøter gitt i landet, men en mer nyansert rett hvor kongen i vise tilfeller fikk en rett på bøtene. Det er dermed ikke sikkert hvor fast og sikker denne inntektskilden var. Men for denne oppgavens tilfelle er det selve retten som blir dekket og hvordan vi kan forstå den.

Bli en drept mens den er i flokk med mennesker så er dette en situasjon hvor kongen ender opp med å få bøter. Om en mann kaller på hjelp av andre mot en person, og en av dem ender opp med å drepe personen, skal de andre skille seg fra drapsmannen og bøte en baug til kongen for å være med på det. Men om de ikke skiller seg fra drapsmannen må alle bøte 40 merker.²⁰¹ Men er det en situasjon der to flokker med menn sloss, skal den flokken som startet slagsmålet bøte 40 merker, men ikke de som forsvarte seg. Men om begge insisterer på at den andre gruppen startet det, skal de bøte mannebøter til slektningene til de døde og hver flokk bøte 40 merker til kongen.²⁰² Dette virker som at det hadde som hensikt å skille ut gjerningsmenn fra flokken og oppløse den. Dette kan ha vært ønskelig for kongen for å hindre flokk vold eller at flokkene holdt sammen i etterkant. Men dette ønske fra kongen medførte også at han fikk denne retten på bøter i disse tilfellene, som ikke bare satt dem i relasjon ved at kongen ønsket å slå ned på vold fra grupper, men også i en relasjon som følge av den eiendomsretten denne retten på bøter ga.

Det er flere andre tilfeller enn kun bøter for skade og drap hvor kongen får rett på bot. Om noen lar en fanget tyv gå udømt fra tinget skal det bøtes 15 merker til kongen fra de ansvarlige for dette.²⁰³ Kjøper noen noe av en fredløs man, eier kongen det godset og han må bøte 3 merker.²⁰⁴

Loven nevner også noen spesifikke tilfeller hvor kongen ikke hadde rett på bøter. Dette er om noen kaster noe ned fra hus eller skip eller fra et sted han ikke kan se hvor han

---

²⁰⁰ Andersen. *Samlingen av Norge og kristningen av landet 800-1130*. s.298

²⁰¹ G 162.

²⁰² G 167.

²⁰³ G 253.

²⁰⁴ G 140.

kaster, og ender opp med å drepe noen, skal han måtte betale mannebot men kongen skal ikke ha noe for dette.²⁰⁵ Ulykker som fører til død når noen utfører vedlikehold, arbeid på, eller bidrar til sjø eller landsetting av skip skal bøtes mannebot for, men kongen skal ikke få noe.²⁰⁶ Skjer det en kollisjon mellom to båter ute på vannet og den ene har fiskesnøre ute, skal de betale mannebot om noen dør om de seiler på den, og halv mannebot om de andre ror framfor båten til hverandre. Kongen skal ha ingenting.²⁰⁷ Om to men er ute og hogger tre, og treet faller på den ene, skal den andre bøte halv mannebot. Kongen skal ikke ha noe.²⁰⁸ Om en firer seg ned med tau og faller til sin død, er han selv drapsmannen sin. Men om andre firer han ned i tau og han dør må de bøte mannebot. Men kongen skal ikke ha noe bot for dette.²⁰⁹ Dette er de lovene som klart sier at kongen ikke har rett for bot i disse tilfellene. Et klart fellestrekk med disse lovene er at det blir framstilt som formidlende omstendigheter ved at dødsfallet blir framstilt som vådeverk, men hvor det fortsatt kan pekes ut noen som er skyldig. Og i disse formildende omstendighetene er det ikke slektningene som må ta tapet i reduksjon av mannebot, men kongen som mister sin rett på bot.

Det er også flere bøter som kongen og biskopen deler seg imellom. Disse rettene står listet opp i tillegg delen av Gulatingsloven. Om det ikke kommer tømmer til stedet der en hovedkirke skal bygges innen 12 måneder, skal det bøtes 15 merker, kongen og biskopen skal ha halvparten hver. Spiser noen kjøtt på fredag mer en to ganger skal kongen og biskopen ha alt godset hans. Spiser noen hestekjøtt i langefasta er han fredløs og kongen og biskopen skal ha hver «pening av godset hans.» Spiser trell som nevnt over, og husbonden spiser med han etter det, må han bøte 40 merker til kongen og biskopen. Om noen har en hedning i huset i mer enn 12 måned så eier kongen og biskopen alt han eier. Om noen gir mat til en hedning må han bøte 40 merker til kongen og biskopen. Om noen ikke gjør tiende eller kristendoms påbudene sine på 3 vintre skal kongen og biskopen ha alt han eier. Om noen lar et lik råtne i huset sitt og ikke fører det til kirkegården skal han bøte 40 merker til kongen og biskopen. Om noen tar moren eller søsteren sin, eller noen andre kvinner det gjelder slike påbud for, til kone er han fredløs og kongen og biskopen skal ha alt han eier. Om en mann får mer enn en kone, skal han sende den siste bort. Om han ikke vil det skal både mannen og den siste kona gjøres fredløse, og kongen og biskopen ha alt han eier. Om menn driver med

---

²⁰⁵ G 172.

²⁰⁶ G 173.

²⁰⁷ G 174.

²⁰⁸ G 175.

²⁰⁹ G 176.

spådom er de fredløse, og kongen og biskopen skal ha alt han eier. Om kvinner driver med spådom er de fredløse, og kongen og biskopen skal ha alt hun eier. Om menn eller kvinner er blir anklaget for å være troll eller heks, eller å «rid folk eller bufe» (kan bety angripe), og det er bevist sant og ord om det har kommet fra 3 eller 4 gårder, skal de tas med ut på sjøen, hogges i ryggen, og senkes ned til bunnen. Kongen og biskopen skal ha alt personen eier. Om noen blander seg med bufe (betyr mest sannsynlig å ha sex med det) skal han dra ut av kongeriket, aldri komme tilbake, og kongen og biskopen skal ha alt personen eier. Gjør noen blot, mann eller kvinne, skal kongen og biskopen ha alt personen eier. Alt skal deles likt mellom kongen og biskopen. Likt står det om noen dreper seg selv. Det menes kanskje at kongen og biskopen skal ha alt personen eier. Loven er vag på dette punktet.²¹⁰ Fellesnevneren for alle disse bøtene er at dette er brudd på kristendomsretten, men hvor kongen får rett på halve boten.

Selv om kongen ikke får rett på bøter i alle saker er hans rett i de sakene det gjeler veldig sterk. Går en person utenom den vanlige rettsgangen for å løse en sak, på en måte som gjør at en bot ikke blir gitt til kongen der han skulle ha fått en, vil det medføre en egen straff for å frarøve kongen de bøtene han hadde rett på. Uansett hvordan saken blir løst på skal lovforbryteren straffes sånn at kongen skal kunne få det han har rett på. Hvordan det står skrevet i Gulatingsloven er om en person tar tilbake godset sitt fra en tyv, skal dette gjøres uten å «slå ned på retten til kongen». Tyven skal fortsatt straffes og være skyldig. Tar han godset sitt tilbake og lar ikke tyveriet stå skal han bøte 15 merker til kongen.²¹¹ Å frarøve kongen sine retter og bøter er dermed i seg selv en straffbar handling. Med tenke på, som er nevnt tidligere, hvor inntekter fra bøter var en av kongens inntektskilder, er det ikke vanskelig å skjønne hvorfor denne loven eksisterer. Uansett hva som var grunnen bak denne loven så medfører dette at kongens rett ble en veldig sterk eiendomsrett. Når han først hadde retten så var den ikke å komme unna.

Kongens rett på bøter blir fra hva som er vist, ikke som en enkel rett på bøter i straffesaker, men en mer nyansert rett som trer inn i noen saker, ikke i andre, og i noen tilfeller deles med biskopen. Men der kongen hadde rett på bøter ble retten veldig sterk. Og gjennom denne retten på bøter ser vi enda en eiendomsrett som kongen har som knytter han sammen med resten av befolkningen. Denne retten var universal, ikke for alle saker men for

---

²¹⁰ Dette står oppført i delen av Gulatingsloven som står markert som «Tillegg. Disse bøtene skal kongen og biskopen ha sammen». Robberstad. *Gulatingslovi*. s.301-303.

²¹¹ G 256.

alle personer. Som gjorde at kongen kunne bli satt i relasjon med hvemsomhelst på Vestlandet teoretisk sett, bare de gjorde noe som tilsvarte at de måtte betale kongen en bot.

Rett på ytelser

Kongen har en veldig klar ytelsesrett i Gulatingsloven, hans rett til å kalle opp leidangen. «Kongen skal råda for bod og for bann og for utferdene våre. Me skal ikkje nekta han leidang til landsenden, når han byd ut for di han treng det og til gagn for oss.»²¹² I motsetning til retten på bøtene er dette en rett som angikk mer allment enn en rett som kun slo inn i enkelte tilfeller. Alle skulle oppgis i manntall for å bestemme hvor mange som skulle stille til leidangen, ingen kunne nekte å stille om kongen kalte den opp, og de som snek seg unna ble fredløse.²¹³

Leidangen utviklet seg utover middelalderen fra å være en militærytelse for bøndene til å bli en skatt.²¹⁴ Dateringsdebatten blir derfor i dette tilfellet også viktig for å forstå dette. Det er ingen lover i selve Gulatingsloven som sier noe om materielle ytelser til kongen i relasjon til leidangen, men det står noe om materielle ytelser til å utstyre skip og mannskap. Så selv om vi har kilder som kan tilsi at leidangen også ble brukt til en form for beskatning for denne tiden, da særlig mot slutten av perioden Gulatingsloven var gjellende, så er det ikke noe i loven som tilsier at dette nødvendigvis skulle være tilfelle.²¹⁵ Derfor kan vi se Gulatingsloven som del av en overgangsfase, hvor kongen fikk omgjort det relasjonelle båndet han hadde med sinne undersåtter gjennom denne eiendomsretten.

Hva kongen fikk rett til blir ulik hva det er i andre tilfeller som ved bøtene og skipsvrak, hvor han fikk rett på en materiell ressurs, men her blir retten mer til å kunne utnytte og disponere leidangen. En form for bruksrett. Men leidangen blir fortsatt en ressurs som kongen har rett til å utnytte. Leidangen er et stort påbud på folket, men i likhet med tienden gir den også en del retter tilbake til de som skal yte leidangen, i form av beskyttelse som nevnt tidligere. Retten får dermed enn lignende karakteristikk til tienden, i den form at den er universell og med en institusjon, kongen eller kirken, har ene rett på å hente. Samtidig er det en rett som setter kongen og kirken i en relasjon med hele befolkningen. Men folket og bøndene blir også satt i relasjon her gjennom bøndenes plikt til å bygge hærskip for å delta i

---

²¹² G 295.

²¹³ G 295 og 296.

²¹⁴ Bjørkvik, Halvard. «Leidang» s.438-442.

²¹⁵ Krag, Claus. *Norges historie fram til 1319*. s.122-123.

leidangen.²¹⁶ Samtidig må folket passe på vetene.²¹⁷ Kongens rett til å kalle leidang å ha vetene bemannet medfører plikter av andre til å opprettholde dette.

Veitslejord

De ulike rettene kongen har og de medførende pliktene er ikke de eneste måtene folk kan komme i relasjon med kongen gjennom eiendom. Om kongen gir eiendom til en person, kan denne relasjonen og måten en person får eierskapsretten på, føre til at personen får en helt spesiell posisjon i samfunnet. Her er det snakk om lendmannen, årmannen, og hauld. Denne relasjonen personen blir satt i med kongen definerer eierskapsforholdet, men sprer seg også ut til å berøre mange andre deler av personens liv.

Årmenn og Lendmenns status og rolle kommer fra at de sitter på jord som de har fått av kongen. Men det er en stor forskjell mellom dem. Årmenn bestyrer jord som tilhører kongen, mens lendmenn har fått jord av kongen i veitsle. Det ble derfor et klart skille mellom årmannen og lendmannen. Disse to ulike forholdene som var til jorden kongen ga ut reflekteres også i samtiden hvor det var ulike termer på jorden. Årmenn vil ha bli sett som å ha tjent på *bona patrimonalia*, kongens egen personlige eiendom, i motsetning til lendmenne som satt på *bona regalia*, kongedømmets institusjonelle eiendom.²¹⁸

Når en person ble gjort til årmann av kongen så gikk han inn i et helt spesielt relasjonelt bånd med kongen ettersom han måtte opptre for kongen i ulike samfunnsfunksjoner og fikk en rekke oppgaver. Gjennom flere lover fremtrer det at årmannen hadde en stor rolle i ulike deler av rettsprosessen. Men i disse lovene så fungerer lendmannen som regel som en reserve. Om det ikke er en årmann i nærheten, så skal lendmannen ta på seg rollen han skulle hatt. En av disse oppgavene kunne være å passe på en drapsmann inntil han kan bli tatt med til tinget for å bli dømt. Dette kommer ut av en situasjon hvor folk har vært vitne til drapet og fanget gjerningsmannen før den kunne rømme. Inntil tinget tar sted skal egentlig den dreptes slektninger ta vare på drapsmannen. Om de ikke vil skal kongs-årmannen. Er det ikke en årmann der skal lendmannen. Vil hverken av dem ta imot drapsmannen må de bøte 40 merker.²¹⁹

---

²¹⁶ G 297 og 306.

²¹⁷ G 311.

²¹⁸ Iversen, Frode. "The Beauty of Bona Regalia and the Growth of Supra-regional Powers in Scandinavia" s.226-228.

²¹⁹ G 152.

I tillegg til disse arbeidsoppgavene som årmannen fikk kom det også med sterke syn på at han skulle gjøre jobben sin skikkelig også ettersom det kunne medføre store straffer om årmannen gjorde feil i jobben sin. Inndrar en årmann eller lendmann eiendommen til en bonde «utald eller udømd» skal han føre alt tilbake og gi bonden 40 merker. For loven sier «...for lov er kvar mann verd for sitt.»²²⁰

Prosessen med å kvitte seg med veitslejorden er også mer tungvint enn vanlig. Den jorden en årmann får fra kongen må han selge på tinget. Hvis ikke er personen som kjøper det å regne som tyv.²²¹ Dette fremhever det faktum at denne jorden ikke er vanlig jord, og derfor må klart offentliggjøres om noen gir den fra seg.

I tillegg til det som alt er tatt opp med lendmenn og årmenn så er det en til måte jord kan få særegen status. Ved at kongen gir en person jord i belønning blir det automatisk gjort om til odelsjord. Sammen med situasjonen til lendmennene viser dette hvordan det å få jord fra kongen, eiendomsretten blir gitt av og kommer fra relasjon med kongen, medfører et spesielt eierskapsforhold.

Gjennom de ulike pliktene kongen har danner han et sett med relasjoner, men i tillegg er også eierskapsforhold der kongen er involvert med på gjøre at den relasjonen påvirker og skaper en helt annen realitet enn hva som vanlig ville vært tilfelle. Kongens eiendomsrett til allmenningen, herreløst gods, bøter, og ytelser skaper relasjoner mellom kongen og resten av folket ved at de blir pliktige i å opprettholde kongen rett og yte den han har krav på. Og som følge av at en persons eiendom har blitt gitt til den av kongen, medfører det at siden den eiendommen har kommet ut av den relasjonen så tar eiendommen på seg en ny karakteristikk, og den former de nye relasjonen som denne personen trer inn i som følge av sin nye status.

Lokalsamfunnet, allmenningen og naboer

Til nå har jeg vist de ulike rettene kongen og kirken hadde, og de ulike pliktene de påla den «alminnelige» befolkningen. Dette var viktige bindeledd mellom dem, og var en av måtene hvordan de ble satt i relasjon med hverandre. Men i tillegg til dette med kongen og kringen har også Gulatingsloven flere lover som regulerte forholdet mellom naboer og andre

---

²²⁰ G 141.

²²¹ G 264.

personer i lokalsamfunnet. Disse lovene hadde en veldig annerledes karakteristikk enn de som jeg har dekket i forhold til kongen og kirken. I motsetning til der, hvor det handlet i stor grad om å regulere forhold mellom den allmenne befolkning og en større institusjon, som kongen og kirken var, handler disse lovene mer om å regulere mulige konflikts punkter mellom to mer likeverdige parter og sikre ulike retter personer kan ha til ting i allmenningen. Gjennom disse lovene kommer det fram at det ikke bare var de større formelle institusjonene som kongen og kirken som var der eiendomsretter skapte relasjoner mot det videre samfunn, men at det også var mange eiendomsretter knyttet til det å være naboer, bo i samme bygd, og til utmarken som lå rundt der folk bodde.

Naboer

En av de relasjonene en person naturlig vil komme inn i, selv om de eier eller leier gården, er den relasjonen med de andre som bor rundt en. Dette var et av de viktige punktene som Sabean tok opp i sin bok om eiendomsforholdene i Neckarhausen. Når personer tar over et nytt stykke land så trådte de også inn i en relasjon med alle de andre personene som bodde rundt. Og det er flere lover i Gulatingsloven som omhandler de tvistene og sakene som kan oppstå mellom de som har jord som ligger helt inntil hverandre, deler på jord, eller bor i samme bygd. I Gulatingsloven er det de ulike konfliktpunktene som kunne oppstå mellom disse personene som blir dekket, men dette sier oss noe om de ulike rettene og pliktene som en hadde ovenfor naboen sin.

En god del av de lovene som står i Gulatingsloven handler om å bevare de forholdene som har vært mellom naboene fra før av. I flere av kapitlene i Landsleigebolken blir det ramset opp flere ting som skal bevares og holdes som «det var fra gammelt av». Alle veier og åpninger i gjerder skal holdes som de var, som de var fra gammelt av.²²² Gjerder er noe som naboene skulle være enige om. Bor to sammen på en gård, skal de sette gjerdet som de har jord til, og som det har vært fra gammelt av.²²³ Markørene for setrene skal var det samme som fra gammelt av, og skal bare flyttes hvis det ikke kommer noen til plage. Samme gjelder tilhold på setrene, hvor fe ikke skal sendes hjem med advarsel til eier, men heller kunne gå fritt. Det står: «der skal horn møta horn og hov møta hov.»²²⁴ Det var fritt fram, selv for dyrene som beitet. Som gjorde at de kunne sloss mellom seg også.

---

²²² G 81.

²²³ G 82.

²²⁴ G 84.

I tillegg skal alt vann renne som det har gjort fra gammelt av. Ingen skulle grave grøft eller renne for å lede vann bort fra egen gård eller inn på annen manns gård, om ikke vannet selv laget seg vei fram. Gjorde noen det måtte de lede vannet tilbake som det var og betale landnåm.²²⁵ Ingen skulle ødelegge eller gjøre noe som minker fiskestedet til en annen mann som han hadde hat fra gammelt av.²²⁶ Disse lovene handler om å bevare noe av de tingene i lokalsamfunnet som berører alle, og som flere kan ha interesse av å holde som det er. Som hvor vannet renner. Og åpninger i gjerder som kanskje flere en eieren benytter seg av. Samtidig kan det være begrensende for konflikt om det holdes som det var og ikke ble flyttet på. Her blir det snakk om en type felles eiendomsrett som flere har som medfører en forpliktelse til enkelte om ikke å endre på disse tingene.

Men alt var ikke statisk og uforanderlig i bygda. I tillegg til å bevare mye av de tidligere tingene som berørte personene i lokalsamfunnet, så er det også flere kapitler som omhandler disputer og endringer av grenser og forhold mellom naboer.

Et viktig punkt her er oppdeling av jord. Og det er flere måter som nevnt i Gulatingsloven for bakgrunnen til hvordan en oppdeling kunne komme til. Bor to naboer på samme gård, og leier av samme mann, og jorden ikke er delt, skal delingen de avtaler seg imellom stå så lenge de bor der. Flytter den ene men den andre blir værende, kan den som blir ikke nekte å dele jorden med den nye som kommer.²²⁷ Om to parter vil dele opp jord og odelsjord mellom seg, og de er enige om oppdelingen, skal den oppdelingen være gjeldende. Ut fra loven virker det vanskelig å nekte noen som ønsker å dele opp jorden å gjøre det.²²⁸ Når to parter er uenige om markering og oppdeling av seter eller et stykke av utmark. Klarer det ikke komme til noe dom deler de den bestridende delen på midten. Men hvis den ene parten har hatt stedet ubestridt i 20 vintre eller mer skal han vinne saken, og ha den ubestridte delen.²²⁹

Men er det først en oppdeling så er overtramp av den veldig alvorlig. Å grave opp merkesteinene og flytte på dem ble sett på som en alvorlig forbrytelse. Om personen bare gravde dem opp og så dyrket jorden, skal han betale erstatning for motpartens tapte avling og

---

²²⁵ G 85.

²²⁶ G 85.

²²⁷ G 81.

²²⁸ G 87.

²²⁹ G 86.

bøte landnåm. Men om han gravde dem opp og satt dem ned på et annet sted og tok den jorden inn i sin egen eiendom, er han å regne som landtyv og fredløs.²³⁰

I tillegg til oppdeling av jorden kommer også byggingen av gjerder. Bor to menn på hver sin gård, men som ligger i en gruppe sammen, og den ene vil dele opp med gjerde men den andre vil ikke, da skal han kalle han til «gjerdeskifte». Kommer ikke den andre, skal han kast lodd om den foran vitne, og bygge gjerde på den delen som faller på hans lodd. Vil ikke han lage gjerde, og et fe kommer inn og spiser av åkeren eller engen, uansett hvem som eier feet, skal han som ikke ville bygge gjerdet betale for alle skadene. Samme gjelder for hagen rundt gården. Gjerdet er bygget ordentlig hvis det rekker opp til munnhøyde. Da kan fe sendes tilbake til eieren med advarsel om å gjete det bedre om det begynner å gjøre skade på gjerde eller hagen. Han kan gi advarselen hvor som helst han vil eller hvor enn han møter feets eier. Om feet kommer inn i hagen igjen da kan han drepe det. Han må ikke bøte eller gi skadebot for å drepe feet når han i forkant har gjort det han skulle for å holdet feet ute, men hvor naboen ikke gjør sitt for å holde feet under kontroll.²³¹

Gjerdet skal være i stand til fardagene, hver har ansvar for sin del av gjerdet om avlingen, til vinternettene. Den som ikke gjør det må svare på skaden på avlingen, om det er hans eller en annens fe som gjør skaden. Er det en ku som har til vane å komme seg forbi gjerdet, skal den som setter i stand gjerdet få naboen til å bedømme det. Finner naboen at gjerdet er i lovlig stand skal den som eier kua betale for skaden. Bryter en ku ut fra innhegningen sin og gjøre skade på andres eiendom skal eieren av kua betale for skaden, etter verdsetting.²³² Åpner noen porten i gjerdet, og ikke lukker den, må den betale for alle skadene som fe eller hest som kommer inn gjør på åker og eng.²³³

Det er ikke bare lover om oppdelinger av de ulike jordstykkene, men også om de ulike pliktene, ansvaret og det samarbeidet som er ved å bo på samme gård eller bygd. En av disse er at en ikke skal overgå forbruk så at det blir til skade for andre. For bor to men på en bondegård skal de ikke ha mer fe om sommeren enn de kan fø om vinteren uten å måtte høste inn fra eller gjøre arbeid på en annens gård. Har han mer, om så bare et lam, uten lov fra den

---

²³⁰ G 89.

²³¹ G 82.

²³² G 82.

²³³ G 83.

andre, skal han bøte «grasransbaug», landnåm til jordeieren, og erstatning for gresset til eieren.²³⁴

Bor flere sammen i en gruppe gårder (grend) må de flytte ut av hagen nærmest gården (heimehage) når det har gått to måneder av sommeren, om ikke alle synes det hadde vært bedre å gjøre noe annet. Blir en værende lenger skal naboen forby den å sitte der. Blir han fortsatt værende skal naboen stemme han til tings for ran og ulovlig opphold. Han må betale kongen en baug, dobbel landnåm til jordeieren, og 6 øre til naboen for gressran. Han skal kreve hjelp fra så mange bønder og bygdemenn han trenger til å drive feet til den andre vekk. Alle som nekter må betale 3 øre. Det samme gjelder han som drar ned fra setren før tvimånad.²³⁵ Begge har også rett til gresset om høsten, men hvis noen beiter tilskade for den andre må den bøte grasransbaug.²³⁶

Et naboskapsforhold har mange ulike rettigheter og plikter knyttet opp mot seg. Og som visst er det mange av rettene direkte knyttet opp mot den andre parten. Lovene som jeg har tatt opp her viser alle at det var mange ulike retter knyttet opp mot mange ulike ting. Men det er en veldig klar forståelse over hvem som har rett eller en forpliktelse i relasjon til alle de ulike tingene. Det var et komplekst nett med mange ulike rettigheter og krav på diverse ting som bandt mange sammen på ulike måter, men det var alltid veldig klart for aktørene i dette hvem som var knyttet sammen, hvordan de var det, og hvilke retter og forpliktelser de ulike personene hadde. Ved å ta dette tilbake til Sabean, så viser disse lovene mye av det samme som han har vist når eiendomsrett er med på å binde naboer sammen. Bare ved en så enkel ting som et gjerde så blir man satt i relasjon med mange andre, de på andre siden av det og alle som støter på det. Og når eiendommen er uskilt, som en del av disse lovtekstene omhandler, så kommer dette fram enda tydeligere.

Allmenningen

Skogen, fjellet, de områdene utenfor hva som var i noens eie, allmenningen, var en stor arena for menneskene i middelalderen. Det var mange som hadde ulike retter i den. Allmenningen har tidligere blitt nevnt i dette kapitlet, hvor det ble tatt opp de ulike rettene kongen hadde i allmenningen, hvilken relasjon dette skapte til resten av befolkningen, og den grunnretten som kongen hadde. Men utenom hva som var kongens rolle i dette, så var det

---

²³⁴ G 81.

²³⁵ I følge Robberstad er tvimånad perioden mellom 14. august – 14. september. Robbersta.

Gulatingsslovi. s.334.; G 81.

²³⁶ G 81.

mange andre forhold som var knyttet til og rundt allmenningen. Og disse involverer de som bruker den, og deres relasjon til alle de andre i samfunnet som også er med på å bruke den. Å få med de rettene og relasjonene som de som bruker allmenningen har er vel så viktig som å dekke kongen rolle i dette.

I likhet med det som ble vist med lovene om naboer er det handler det som kommer fram i Gulatingsloven i relasjon til allmenningen hovedsakelig om å bevare ulike ting «som det har vært fra gammelt av.» Det er flere ulike ting som blir nevnt med fellesnevneren er at det er lover som var med på å sikre adgang til ulike ting.

Veier skal være sånn som de var fra gammelt av. Går veien over ens gård kan han lage en ny vei som går rundt, om den nye veien er i like god stand. Ut ifra loven ser det ut til at disse veiene skulle være av en viss standard. Hvis noen skader eng eller åker ved å Allmannsvei, setervei og reksterveier (vei dyr følger i skog/utmark) vedlikeholde bredden skal den personen bøte skaden. Hinder noen en annen å bruke veien må den bøte 3 merker til kongen og bøte handran. Ødelegger noen en bro må den fikse den tilbake i like god stand og bøte 3 merker til eieren av kongen. Hindrer noen en å bruke setervei og rekstervei som har vært fra gammelt av skal han bøte en baug til kongen og den andre ha veien sin som han hadde til bruk før.²³⁷

Alle skal ha sine vann og jaktområder som en har hatt fra gammelt av. I tillegg var det ikke lov å sette opp feller på en annens jord.²³⁸ I Gulatingloven står det: «Med våpen skal mannen veida dyr kvar han karm, kven det so er som eig utmarki.» Å jakte i utmarken, selv om det var noen andre som eide den utmarken, var det lov til å gjøre. Den som begynner jakten på dyret, altså fikk det til å løpe, eier det om det blir drept, uansett hvem som dreper det. Hvis den flykter på en måte sånn at den svømmer, får den som feller det retten til noe av kjøttet, *skotbog*. Løper det bort fra «veidestigen» eier den som feller den og han som fikk det til å løpe halvparten hver. Finner noen fisk som ligger utenfor vannet, eier den som eier jorden den ligger på dem. Men finner noen et dødt dyr eier han som finner det.²³⁹

Ingen skal ødelegge eller gjøre noe som minsker fiskestedet til en annen mann som han har hatt fra gammelt av. I tillegg så står det at alt vann skal renne som det har gjort fra gammelt av. Ingen skal grave grøft eller renne for å lede vann bort fra egen gård eller inn på

---

²³⁷ G 90.

²³⁸ G 93.

²³⁹ G 95.

annen manns gård, om ikke vannet selv lager seg vei fram. Gjør noen det må de lede vannet tilbake som det var og betale landnåm. Renner en å (mindre elv) mellom gårdene til to folk, og det er fisk i den, eier de halvparten hver, ut til midten av vannet, hvis de har jord på hver sin side. Utenom dette hadde ingen lov til å fiske i en annens å, utenom han fisker for eieren. Gjorde noen dette måtte den bøte landnåm.²⁴⁰

Endrer vannet retning og bryter inn i den enes gård, eier den da elven, mens den andre eier den elvavsetningen som kommer hvor vannet engang rant mellom gårdene. Hvert sted hvor noen eier en lakseelv (eller en del av en elv hvor det er laks), skal de sette opp fiskeutstyret sitt sånn at fisken kan komme seg oppover hver del av elven. Stenger noen igjen en å (demme den opp), skal de høyere opp gi han fem dagers frist på tinget til å fjerne oppsettet. Hvis ikke kan de kreve folkehjelp på å fjerne det, og få 3 øre fra alle som ikke vil hjelpe. All fiskefangsten (som er igjen eller å hente fra der, som fyren som stengte av åen ulovlig fikk) skal gå til de som bor ovenfor.²⁴¹

Det er ikke mye som blir nevnt, men det er enkelte ting som sier noe om tilgangen til de ressursene som eksisterte utenfor en gårds inngjerding. Retten i allmenningen burde også ses i lys av de andre lovene i Gulatingsloven som jeg tok opp i relasjon til naboer. Selv om jeg har satt det opp under to forskjellige punkter i denne oppgaven, kan vi se at det er mye glidende overgang her. De som måtte ta hensyn til en persons krav var også den persons nabo eller en annen fra nærområdet. Denne forståelsen passer også godt opp mot det som har blitt forsket på om utmarkens betydning for husholdningen og vareproduksjonen i middelalderen. I ulik grad etter hvilke gårder og ressurser det er snakk om, og tatt i betraktning at det kunne gå i bølger med hvor mye den ble tatt i bruk, så hang utmarken sammen med innmarken i et kulturelt, sosialt og økonomisk system.²⁴² Å sikre de rettene en hadde til denne arenaen ble dermed veldig viktig.

Samtidig så var ikke allmenningen statisk, og alt ble ikke bevart «som det hadde vært fra gammelt av.» Øye sier at retten i allmenningen var svekket i høymiddelalderen og noe begrenset enn hva som ville vært en helt fri rett for alle til å bruke og ta nytte av allmenningen. Det kan i middelalderen ha vært at det var de omkringliggende gårdene, i tilgrensende bygdelag, som hadde åpen tilgang til allmenningen. i tillegg så ser det ut til at det

---

²⁴⁰ G 85.

²⁴¹ G 85.

²⁴² Rundberget, Bernt. *Jernets dunkle Dimensjoner. Jernvinna i sørlige Hedmark. Sentral økonomisk faktor og premiss for samfunnsutvikling c.AD700-1300.* s.16-18.

ble opparbeidet spesielle hevdsretter i allmenningen, hvor enkelte fikk enerett på noe. Og på toppen av dette kommer inngrep med nyrydninger, med godkjennelse fra kongen eller ei. Fremstillingen blir ikke da en statisk del av verden, men en dynamisk arena hvor ting kan endre seg over tid.²⁴³ Å se allmenningen slik passer godt overens med det relasjonelle eiendomssynet, hvor det er relasjonene mellom menneskene rundt allmenningen som har noe å si, ikke menneskers relasjon til allmenningen. Og relasjoner endrer seg. Nye relasjoner oppstår og gamle faller bort ettersom omstendighetene rundt mennesker endrer seg.

De relasjonene som ble dannet i bygda gjennom de eiendomsrettene som var knyttet til både inn og utmark var også med på å danne relasjon til og skape forbindelser til samfunnet rundt. Og i motsetning til de relasjonene som ble dannet til de mer formelle institusjonene som var kongen og kirken, ble det gjennom disse eiendomsrettene dannet relasjon til den mer uformelle institusjonen som var bygda og lokalsamfunnet.

Konklusjon

Disse institusjonene i samfunnet hadde og skapte eiendomsretter som hadde ulikt utsende, men i det helle så var de med på å danne relasjoner og bandt ulike personer sammen. og gjennom disse eiendomsrettene ser vi hvordan eiendom skapte relasjoner mellom enkeltpersoner, som til en fetter, ektefelle eller leilending, men også mer generelt til det øvrige samfunn, til kirken og de geistlige, til kongen, og til naboene i lokalsamfunnet.

I Gulatingsloven er det mulig å se et klart bilde av hvordan kirken og kongens retter og plikter de pålegger har en påvirkning for de folkene som bodde i landet. Og disse lovene danner disse klare relasjonene mellom disse store formelle institusjonene og alle andre. Dette er ikke et komplet bilde av alle rettene kirken og kongen har, men hvordan de gjennom disse rettene blir knyttet sammen med folket i denne verdslige loven.

Det er mulig å se en forskjell mellom kongen og kirken i de relasjonene de danner med allmenheten. Det som fremtrer sterkest er at kirken har en nærere og mer universell relasjon, ved at de ulike pliktene skal ytes med jevne mellomrom, men kongen kommer inn kun mer i spesifikke tilfeller, ettersom folk først kommer inn i relasjon med kongen når en av hans spesifikke retter kommer inn bildet. Dette blir komplisert med inkluderingen av leidangen, ettersom den tar en lignende form som tienden, en mer universell plikt som berører alle.

---

²⁴³ Myhre. Øye. *Norges Landbrukshistorie 1*. s.367-368.

Selv om disse to har litt ulike karakteristikk er de i det store veldig like i hvordan de danner relasjoner med resten av folket. De er to store institusjoner som gjennom sine rettigheter pålegger plikter og ytelser på hele befolkningen.

Eiendomsrettene som oppsto i relasjon med lokalsamfunnet, naboer og allmenningen blir veldig annerledes enn hvordan det var med kongen og kirken. Disse rettene gikk mer ut på å sikre folks tilgang til allmenning og utmark, eller andre ressurser som ferdselsveier, og de barrierene som var mellom folk. Men de var i likhet med hva som ble vist med kongen og kirken, med på å sette folkene i lokalsamfunnet inn i et relasjonelt system. Og selv lovene om barrierer og grenser mellom personer var med på å binde dem sammen.

Selv om alle disse lovene hadde ulik utsende, med forskjellige typer og former for retter, så hadde de alle effekten av å skape relasjoner ute i det øvrige samfunnet. Relasjoner som ikke var kun mellom enkeltpersoner, men som bandt større deler av eller hele samfunnet sammen eller til noe.

Konklusjon

Hele masteroppgaven bygger på teorien om den relasjonelle eiendomsforståelsen, og jeg har anvendt denne teorien på Gulatingsloven i en dyptgående analyse. Gjennom analysen gjort i denne oppgaven, hvor jeg har gått grundig gjennom de ulike lovtekstene i Gulatingsloven, og sett den i lys av denne teoretiske tilnærmingen, og sett det sammen med sekundærlitteraturen om høymiddelalderen, i Europa, Norden, og i Norge, er dette alt med på å bygge opp en forståelse av samfunnet på Vestlandet på 1100 – 1200-tallet. Dette bringer oss dermed tilbake til hovedfokuset for oppgaven, som er å legge fram en mer helhetlig teoretisk forståelse av eiendomsretten i middelalderen. Via den relasjonelle eiendomsforståelsen kan det konstrueres en mer helhetlig forståelse av eiendomsrett for middelalderen hvor mye av den eksisterende forskningen på temaet kan være veldig forenelig med, og kan være med på å bygge opp under denne helhetlige forståelsen.

Den relasjonelle eiendomsforståelsen bygger på definisjonen av eiendom som et relasjonelt fenomen. Denne måten å forstå eiendom på er hentet fra antropologiens verden, og definisjonen på eiendom som har blitt brukt i denne oppgaven er hentet fra David Sabean.

*Property is nothing apart from the set of relations of which it is composed. That is to say, it is the complex totality of rights, claims, duties, and obligations between people with regard to things. Although we loosely speak of things or objects as property, what makes them so is not the relationship between themselves and persons but that between persons.*²⁴⁴

Via denne forståelsen av eiendom så ser man at eiendom har egentlig veldig lite med «eiendom» å gjøre, men veldig mye å gjøre med mennesker. Det handler ikke om forholdene til de materielle tingene, men om forholdene mellom mennesker.

Eiendom er noe som både kun eksisterer i forhold mellom mennesker, men også er med på å skape forhold mellom mennesker. Det kan virke litt selvmotsigende at det er noe som det selv er med på å skape. Men i realiteten er det nettopp det det er. Eiendom er noe som kun eksisterer i en relasjon mellom to eller flere mennesker. En enkeltperson kan hevde så mye den vil at den eier en ting, men om resten av samfunnet ikke er enig i dette så er det lite den personens «eiendomsrett» har å si. Som Jon Davis har sagt det: “*A hectare cannot be sued at law, nor is a boundary dispute a quarrel with a boundary.*”²⁴⁵ Eiendomstvister er

---

²⁴⁴ Sabean. *Property, production, and family in Neckarhausen*. s.184.

²⁴⁵ Ibid. s.18.

alltid en sak mellom folk, ikke mellom folk og tingen det er snakk om. Mange av lovtekstene i Gulatingsloven handler nettopp om når det er uenigheter mellom personer om eiendom, eller hvordan en person skal gå fram for å kreve noe som er anerkjent som den personens eie men hvor en annen person nekter å gi det fra seg. Flere av disse sakene går ut på å legge fram krav med vitner, sverge eder, og få tinget med seg til å hjelpe med å ta tingen tilbake om det ikke gis frivillig. Det er altså en veldig klar sak mellom mennesker.

I tillegg er eiendom med på å skape relasjoner mellom mennesker. Som nevnt tidligere i oppgaven har den sekundærlitteraturen som har tatt til bruk denne teoretiske tilnærmingen fokusert på å vise hvordan eiendom var med på å forme relasjoner. Lars Ivar Hansens arbeid er særlig å trekke frem her. Han la frem hvordan gårder i indre Telemark ble delt opp i ulike skylddeler, hvor flere kunne ha eierskap i samme gård, og denne oppdelingen kunne komme til på mange ulike måter. Det kunne skje som følge av et arveoppgjør hvor gården ble delt mellom flere arvinger, men også at den ble delt opp for å gi i giftningsgave, selges, eller brukes til pant. Men det at gårdene var delt i ulike skylddeler gjorde at de ble til møteplasser og knutepunkter, hvor ulike personer møtes og kom inn i relasjoner med hverandre på grunn av de ulike skylddelene de eide eller arvet, eller som en arena hvor man kunne bruke disse relasjonene til å erverve seg mer eiendom.²⁴⁶ Sabean selv brukte også forståelsen sin av eiendom til å se hvordan eiendom skapte disse relasjonene, men i en annen setting enn middelalderen.

Det er skapningen av relasjoner som har fått hovedfokus. Hvordan de ulike lovene i Gulatingsloven som omhandlet eiendom var med på å skape relasjoner og bånd av ulike slag for menneskene som levde på Vestlandet på 1100 -1200-tallet. Dette skjedde i hovedsak i tre ulike settinger; i horisontale relasjoner, vertikale relasjoner, og relasjoner til det øvrige samfunnet.

Alle disse typene for relasjoner var med på å utforme viktige deler av samfunnet i middelalderen. Slekt, avhengighetsforhold, forholdet mellom kongen og kirken på den ene siden og folket på den andre, og den relasjonen som ble dannet til lokalsamfunnet. Dette var alle former for relasjoner hvor eiendom og eiendomsrett spilte en stor rolle i hvordan de så ut og hvordan de fungerte.

---

²⁴⁶ Hansen. «Arkaiske bønder eller alternativ sosial logikk? Om telemarksbøndenes forhold til stat, eiendom, kirke og helvete i middelalderen.» s.144-146.

Slekt, arv og ekteskap

For både Sabean og Hansen var arv noe som var med på å skape bånd mellom folk og knytte familier sammen i et jordbrukssamfunn. Det var arv som de så på når de skulle vise denne teoretiske forståelsen. Derfor har arv også tatt opp en stor del av denne oppgaven. Det som kommer fram fra Gulatingsloven og sekundærlitteraturen er at en slekt ikke bare var knyttet sammen av familiære bånd og blod, de var også knyttet sammen gjennom eiendomsinteresser. Arv er en viktig del av slektskapsrelasjonen. Arvingers rettigheter knytter slekten sammen med materielle bånd, i tillegg til det familiære båndet som er der allerede.

Det meste om arv kommer fram i Arvebolken, hvor det også ble fastslått en klar og hierarkisk arverekkefølge. Det var sønner og fedre av den avdøde som hadde førsterett på å arve, deretter fikk døtre og sønnesønner rett til å ta arv, etterfulgt av brødre, og etter det mødre, også gikk arverekkefølgen videre gradvis utover i slekten.²⁴⁷ Arverekkefølgen i Gulatingsloven fulgte dermed ut fra hvordan man regnet slektskap med parental prinsippet, hvor slekt blir regnet ut fra hvor nær man er en annen på slektstreet, men her også med en mannlig forrang for å arve.²⁴⁸ Gjennom arv ser vi dermed hvem som var linket sammen i disse slektskapsrelasjonene, men også i hvilken grad de var det.

Odelsrett spiller også en viktig rolle i dette. Ettersom det er en rett som gir de i slekt en form for forkjøpsrett til jordeiendom som retten er knyttet til.²⁴⁹ Da er det ikke bare eieren av eiendommen som har en rett i eiendommen, men hele slekten får også en sterk rett til eiendommen. Samtidig så gir odelsretten innehaveren av den en høyere status enn hva andre fri bønder hadde. Det var en rettslig distinksjon mellom odelsbønder og «vanlige» bønder som Knut Robberstad har skrevet, og i Gulatingsloven kan vi se uttrykk for dette ved at odelsbonden hadde rett på en høyere skadebot for seg enn en alminnelig fri bonde.²⁵⁰ Eiendom av jord kunne dermed få en til sosial karakter. Ikke bare satt det deg i relasjon med andre personer, men om du eide odelsjord kunne man komme i en høyere sosial posisjon enn andre.

Ikke bare arvelover er relevante for slekten. Ekteskap spiller også en viktig rolle i slekt. Primært handler dette om at barn som blir født av ekteskapet skal bli regnet som

---

²⁴⁷ Arverekkefølgen i Gulatingsloven blir lagt fram i kapittel 103-105.

²⁴⁸ Hansen, Lars Ivar. "Slektskap, eiendom og sosiale strategier i nordisk middelalder" s.119-120.

²⁴⁹ G 276.

²⁵⁰ Robberstad, Knut. *Frå gamal og ny rett: 1.* s.20.; G 200.

legitime og ektefødte. Som vi kan se fra arverekkefølgen så setter det barna på toppen av listen, i motsetning til 7 plass for mannlige uekte barn, og enda lenger ned for kvinnene.

Men i tillegg til dette har ekteskap også mye å si for hvordan eierskapsforholdene er mellom ekteparet. Hvor mye av eiendommen til ekteparet eier konen og hvor mye eier mannen. Om et ektepar velger å legge eiendommen sin sammen til en felles enhet kaltes dette for *felag*. Det ser ut til å ha vært noe åpenhet om hvor stor del mannen og konen eide av det hele, men det vanlige var til 2/3 for mannen og 1/3 for kona. Men mens de var gift var det mannen som var den som disponerte eiendommen til kona.²⁵¹

I tillegg til dette så kommer det også fram fra lovene om ekteskap den sterke retten som arvinger har. Om et gift par ikke har fått barn så må de ha samtykke fra de nærmeste arvingene om de skal slå eiendommen sin sammen.²⁵² Dette kan forstås i sammenheng med Amy Livingstones konsept om antatte rettigheter, hvor en arving antatte mulighet om å arve noe gir den en hvis form for eierskapsrett i den tingen, som kommer da til uttrykk ved å sikre at den tingen er der for personen å arve en gang i fremtiden.²⁵³ I Loire i høymiddelalderen kom det til uttrykk i diplomer hvor arvinger måtte gi samtykke for at jord kunne doneres til kirken, men i Gulatingsloven kom det til uttrykk gjennom lovtekster som denne, hvor arvinger måtte gi samtykke for å slå eiendommen til et barneløst ektepar sammen. For om ekteparet hadde et barn så ville det bli arvingen, og arve fra begge forelderen sine, som ville gjøre at det hadde lite om si om eiendommen var slått sammen eller ikke ettersom barnet arvet alt uansett.

Alt dette er med på å vise hvordan arv er med på å skape relasjoner innenfor en slekt, er det noe annet viktig som arv viser oss i Gulatingsloven, og det er hva som kan bli arvet. Ikke bare gjelder dette loven som sier at odelsjorden går til mennene, og løsøren til kvinnen, men hva som er mulig å arve. Hva som blir overført fra den avdøde til arvingen. I en forlenget versjon, altså hva som er mulig å eie. Det som virkelig står ut er muligheten til å ikke bare arve materielle ting, men også immaterielle ting. I Gulatingsloven er det mulig å arve ansvar. Flere lovtekster sier klart at en arving skal ta på seg noe av ansvaret den døde hadde i sitt liv. Det ansvaret som blir dekket av loven er om å ta vare på og forsørge folk som var avhengige

---

²⁵¹ G 52, 53.

²⁵² G 53.

²⁵³ Livingstone. "4 Inheritance in the lands of the Loire, 1050-1200: a contrast to Nordic and Roman practice." s.116.

av den personen til å overleve. Loven sier dette er gamle folk, treller og fattige umyndige barn.²⁵⁴

Alt dette er med på å vise at krav og rettigheter til og relatert til eiendom ikke er en lett og rett fram sak. På et hvert gitt punkt og under hver omstendighet en person befinner seg under er det flere personer som har en eller annen rett til eiendommen i dens besittelse. Dette er alt med på å forme et intrikat nettverk av ulike, overlappende, og motstridende rettigheter.

Arv er et veldig egnet sted å starte på når en skal foreta en undersøkelse av den relasjonelle forståelsen av eiendom. Dette er fordi det bade viser hvordan personer er knyttet sammen gjennom eiendom, og hvordan eiendom kan bli sett som en relasjon mellom mennesker. Det er nok derfor arv, og ekteskap som en del av det temaet, har vært de som har blitt fokusert på tidligere for å vise og forklare den relasjonelle eiendomsforståelsen. Som jeg har vist så passer denne forståelsen også til å analysere eiendom i Gulatingsloven ut fra arv og ekteskap også. Dermed kan vi se at ved å inkludere lovtekster i en større grad gjennom en grundig analyse også kan være med å gi en forståelse av eiendomsforholdene i middelalderen og hvordan det var med på å danne relasjoner mellom folk. Hansen og Sabean lente seg i stor grad på jordebøker og diplomer for sin forskning, men som vist kan lovbøker også inkluderes blant de kildene som kan si noe om eiendommens relasjonelle karakter.

Avhengighetsforhold

Den relasjonelle eiendomsforståelsen har kommet ut av analyser av slektskap, ekteskap og arv, men denne teoretiske forståelsen egner seg godt til å analysere andre sider ved eiendom. Det er ikke bare mellom slektninger som den relasjonelle eiendomsforståelsen er med på å gi en god forståelse av de ulike sidene og karakteristikken av eiendom. Hvor denne teoretiske tilnærmingen også kan komme svært godt med er når man ser på relasjonene i avhengighetsforhold. Og da er det snakk om treller, løysinger, og leilendinger. I motsetning til når vi så på slekten, hvor det også er det andre familiære båndet mellom personene, så er dette relasjoner kun skapt av de ulike partenes relasjon til en eller annen form for eiendom. For treller og løysinger er det veldig klart. Her blir relasjonen mellom trell/løysing og drotten skapt av at trellen er å regne som eiendom.

---

²⁵⁴ G 115, 117, 118, 127, 130.

Det sterkeste avhengighetsforholdet var mellom trelldom og drott. Ut fra flere lover kan vi se at de var sterkt knyttet sammen at drotten var ansvarlig for trelldoms handlinger.²⁵⁵ Drotten hadde et stort ansvar ovenfor trellden. Vi kan derfor se det som et veldig relasjonelt bånd og hvordan dette passer inn med den relasjonelle eiendomsforståelsen, ettersom drotten får vise retter og krav over trellden, men det fører også med seg denne ansvarsplikten.

Noe som også demonstrerer hvor relasjonelt trelldom var er gjeldsslaveri. Ikke bare viser det hvor sterk retten på eiendom var, men også hvor relasjonelt det var ettersom en person kunne ta plassen til det som var skyldt. Men ikke nok med det, for en ættboren man kunne gi barnet sitt i skyldtrelldom istedenfor seg selv.²⁵⁶ Dette viser klart hvor relasjonelt trelldom og skyldtrelldom var, men også i forlengelse hvor relasjonelt eiendom var.

Dette relasjonelle båndet er såpass sterk at det henger igjen selv etter trellden er frigitt. En løysing blir definert ut fra at den har tidligere vært eiendom. Den har da krav som blir hengende igjen langvarig på seg. Det ble dermed fortsatt et dypt bånd, en sterk relasjon, mellom den tidligere eieren, drotten, og løysingen. Selv om løysingen var «fri», så hadde den ikke full selvstendighet og var fortsatt knyttet i et avhengighetsbånd til drotten. I essens kan det ses som at en løysing er fanget i det relasjonelle eiendomsnett.

Leilendinger befinner seg innenfor en spesiell rolle i denne debatten. Hva leilendingene gjorde var å leie vise rettigheter til det jordstykket personen var på. Men for disse leilendingene blir det mer komplisert enn å si at de fikk en eiendomsrett til jorden de leide eller bare en bruksrett. For leilendingene fikk en form for eierskap over vise deler av det som var på eiendommen. I Gulatingsloven er den en lang liste med veldig spesifikke ting som leilendingen fikk og ikke fikk rett på. Som for eksempel kunne han ta med seg gulvplanker og paneler so ikke var fest fast til huset, så det kunne fjernes uten å ødelegge noe, men han kunne ikke ta med seg dørene.²⁵⁷ John Ragnar Myking har skrevet at det som var tilfelle på 1600- og 1700-tallet var at jordeieren ga fra seg råderetten over gården, hvor han kunne ta nytte av de ressursene han klarte å bruke, i bytte mot avgifter fra jorden og det som ble kalt for åbotsplikta, hvor leilendingen pliktet seg i å vedlikeholde gården så den ikke falt i verdi.²⁵⁸ Vi kan se at det var veldig lignende under Gulatingsloven, hvor leilendingen fikk mye råderett

---

²⁵⁵ G 57, 204, 163.

²⁵⁶ G 71.

²⁵⁷ G 73, 74, 75.

²⁵⁸ Myking. *Herre over andre si jord?* s.36 og s.51-52.

over gården, og vi kan se en hvis eiendomsrett over det han klarte å ta nytte av og bruke, mot at gården skulle holdes vedlike og verdien ikke skulle synke.

Ut fra de ulike tingene leilendingen fikk rett på fra gården kan vi se en tendens mot at det fulgte ut fra hva leilendingen lagde og brukte selv, men det var ikke en absolutt regel. Vi kan se at i flere tilfeller kunne jorddrotten få retten på ting leilendingen hadde skap, slikt som dører og at det var vise mengde begrensinger på hva leilendingen kunne ta med seg av mat.²⁵⁹

Tore Iversen har i sin forskning på eiendomsrettigheter i middelalderen pekt på mye av det samme som jeg har trekket fram i min analyse, men det enkelte deler av det Iversen legger fram som ikke blir helt treffende og kan dermed forbedres ved å inkludere en grundig analyse basert på den relasjonelle eiendomsforståelsen. Han har brukt trelles, løysingenes, og leilendingenes situasjon til å hevde at landskapslovene opererer med et vagt eiendomsbegrep.²⁶⁰ Men ut fra hva vi kan se fra å analysere lovene om treller, løysinger og leilendinger i Gulatingsloven så var det ikke noe vagt med dem. Det var veldig klart definerte retter, krav, plikter og forpliktelser knyttet opp mot alle tre og de alle befant seg i et klart relasjonelt eiendomsforhold med sin respektive drott. Å fremheve dette so vagt blir derfor lite presist. Iversen har også beskrevet hvordan treller blir løysinger før de blir helt frie som en prosess, en frigivningsprosessen, hvor den har som endepunkt at trelle/løysingen trer inn i det sosiale liv.²⁶¹ Men ved å se treller og løysinger fra et relasjonelt perspektiv så vil de aldri ha vært utenfor det sosiale liv, ettersom relasjonen mellom trelle/løysing og drott må ses som del av det sosiale liv. Å si det blir et punkt hvor de kan komme inn i det sosiale liv blir da ikke helt korrekt, ettersom de aldri var utenfor det sosiale livet til å begynne med. Dermed kan vi se hvordan den relasjonelle eiendomsforståelsen kan bli anvendt på temaer som den tidligere ikke har blitt brukt til. Denne teoretiske forståelsen av eiendom egner seg godt og kan gi nyttig innsikt i flere aspekter av eiendomsforholdene i middelalderen.

Kongen, kirken og lokalsamfunnet

I de tidligere punktene har jeg vist hvordan vi kan eiendomsforholdene som er i de mer personlige forholdene ut i fra den relasjonelle eiendomsforståelsen, men vi kan trekke dette enda lenger ved å løfte blikket fra det personlige å se litt mer generelt på samfunns nivå. Vi kan se at eiendomsrett er med på å danne relasjoner, ikke bare mellom to enkelt personer

---

²⁵⁹ G 75.

²⁶⁰ Iversen. *Trelldomen: norsk slaveri i middelalderen*. s.49.

²⁶¹ *Ibid.* s.210.

som vi så med avhengighetsforhold, men mellom flere personer i hele samfunnet. Relasjoner ble dannet mellom personer i lokalsamfunnet, men også mellom personer og større institusjoner som kongen og kirken. Gjennom disse relasjonene ble mange flere koblet sammen en fra de relasjonene som har blitt tatt opp tidligere i denne oppgaven. Noe lignende ble vist når jeg tokk opp slekt, men der var det veldig spesifikke personer som ble koblet sammen, men her er det snakk om relasjoner dannet mer generelt mellom personer. Som for eksempel mellom alle i et lokalsamfunn, eller mellom kongen eller kirken mellom hele befolkningen.

Vi kan skille mellom kongen og kirken på den ene siden, og lokalsamfunnet på den andre siden. Relasjonen som blir dannet mellom kongen og kirken til resten av befolkningen var en hvor en institusjon dannet et relasjonelt bånd med hele befolkningen. Dette relasjonelle båndet var veldig hierarkisk. I motsetning til dette var den relasjonen som ble dannet i lokalsamfunnet mye mer horisontalt, hvor alle ble koblet sammen med hverandre.

I det store har de en lik utforming på hvordan kongen og kirken dannet bånd med folket gjennom større universelle påleggelses der folket måtte yte en og samme plikt til dem. For kongens del var det leidangen, og for kirken var det tiende og vedlikehold av kirker. Leidangen var rett kongen hadde på ytelse fra folket, og den fikk utsende til en form for bruksrett hvor kongen hadde rett til å kalle opp og lede leidangen, men det er ikke noe i loven som skulle tilsi at han var eier av skipene eller leidangen for den del. Folket var pliktig derimot til å stille og bygge skip for leidangen når kongen kalte den opp, og bemanne vetene.²⁶² Tienden og vedlikehold av kirker var de universelle ytelsene kirken påla. Alle mennene var pliktige å bygge og vedlikeholde *fjordungskyrkior*, *åttungskyrkior*, *heradskyrkior*, *høgjendeskirkior* og en hovedkirke, eller fylkeskirke, i fylket sitt.²⁶³ Tienden var en fast materiell ytelse som folket var pliktig å betale til kirken. For dette skulle biskopen i gjengjeld yte de religiøse tjenestene som han var pliktig i å utføre, selv om loven ikke spesifiserte hvilke tjenester dette var.²⁶⁴ Disse var alle universalistiske, i den forstand at alle måtte være med å bidra til disse tjenestene. Loven nevner kun menn, men hele husstanden var med å betale inn tienden og bidra med de ressursene som trengtes til leidangen. Det ble dermed dannet en relasjon gjennom disse eiendomsrettighetene mellom kirken/kongen og hele folket. Alle ble berørt av disse rettene.

---

²⁶² G 295, 296, 297, 306, 311.

²⁶³ G 11, 12.

²⁶⁴ G 8, 9.

Samtidig hadde de en rekke andre retter som ville sette dem i en relasjon med folket, men de kom mer inn i enkelt saker enn hva det andre gjorde. Dette var de mange ulike rettene kongen hadde, som rett på bøtter fra vise saker, rett på havvrak og noe strandet hval, veitsle, rett på arv om ingen kunne arve. Kirken hadde mye mindre av denne typen retter enn hva kongen hadde. Bispereida og rett på bøtter ved visse kristendomsrett brudd er det som fremstår fra Gulatingsloven.

I tillegg til dette så kunne eiendom ta på seg en spesiell karakter om den var gitt av kongen. Om jord var gitt i gave av kongen så ble jorden regnet som odelsjord.²⁶⁵ I tillegg har vi hele ordningen med veitslejord og statusen og rollen til lendmenn og årmenn. Her er det ikke bare en relasjon som blir dannet til kongen, men den relasjonen er med å endre statusen og forholdene personen har til de andre i samfunnet. Relasjonen endrer dermed de andre relasjonene personen har.

Dette betyr ikke at dette er den eneste måten kongen og kirken er knyttet til folket på. Troen på gud og kristendommen kan vel sies å være mer betydningsfull for den vanlige bonde enn at han måtte vedlikeholde en eller annen kirke. Men disse lovene kan være med på belyse noe om hvordan bindeleddene mellom folket på den ene siden og disse større samfunnsmessige institusjonene kunne manifestere seg.

I tillegg til disse relasjonene som ble dannet til disse formelle institusjonene, ble også relasjoner dannet mer horisontalt gjennom eiendomsrettigheter i lokalsamfunnet. Lovene som omhandlet dette fokuserte på å regulere mulige konflikts punkter som kunne oppstå og sikre de ulike rettene personer hadde i allmenningen.

Mye handler om å holde ved retter folk har. I loven blir det ofte uttrykt ved å si at ting skal holdes som det var fra gammelt av. Dette medfører at folk ikke skal lede vann bort eller inn på andres gårder, beholde retten sin til fiskesteder, alle har rett til setrene, og åpninger i gjerder skal holdes der de har vært.²⁶⁶ Rettene i allmenningen fungerer mye på samme måte. Allmannsvei, setervei og reksterveier (vei dyr følger i skog/utmark) skal holdes åpne slikt de var fra gammelt av.²⁶⁷ Alle har rett på vann og jaktområdene sine.²⁶⁸ Man får heller ikke lov til å gjøre noe som minsker eller ødelegger noens fiskested.²⁶⁹

---

²⁶⁵ G 270.

²⁶⁶ G 81, 82, 84, 85.

²⁶⁷ G 90.

²⁶⁸ G 93.

²⁶⁹ G 85.

Men det tilsier ikke at dette var veldig statiske forhold. Mye av litteraturen har fokusert på at dette var dynamiske arenaer med mye endring. Vi kan se noe av dette reflektert i lovene som tar seg ulike konflikter som kan oppstå mellom naboer. Dette kunne være jordoppdeling, konflikter rundt og setting av gjerder, og overforbruk så det kom til skade for naboen.²⁷⁰ Men det disse eiendomsrettighetene viser er hvordan personer ble satt i et system av relasjoner som følge av sine egne, og alle andres, rettigheter med alle de som levde i samfunnet rundt deg. Enten om dette gikk ut på at noen hadde plikt til å overholde det noen andre hadde rett og krav på, eller om via å ha grensende eiendommer så kom man inn i en relasjon med sin nabo, enten sosialt eller hvor ulike plikter og krav til hverandre dro fram konflikter eller samarbeid.

Avslutning

Eiendom er et bredt tema, og ved å se eiendom gjennom den relasjonelle eiendomsforståelsen gir det en god forståelse for ikke bare hvordan eiendomsrettighetene var, men også hvordan den var med på å skape relasjoner mellom folk og til ulike institusjoner. Gjennom lovene i Gulatingloven ser vi de ulike rettighetene, kravene, pliktene, og forpliktelsene som oppgjør eiendom, og hvordan de er med på å skape og opprettholde relasjoner. Vi kan dermed se, i likhet med hva Tore Iversen mente, at Gulatingsloven egner seg godt som kilde til å skrive samfunnshistorie.²⁷¹ Ved å tolke lovene som Nordby gjorde, som produkt av sin sosiale og kulturelle kontekst, kan de dermed studeres som uttrykk for nettopp dette. Så kan vi se hvordan lovene kan være med på å belyse eiendomsrettighetene på sent 1100-1200-tallet og dens sosiale natur.²⁷²

I denne oppgaven har jeg brukt Iversen og Sebean sin teoretiske tilnærming på eiendom og anvendt den på områder hvor den tidligere ikke er blitt tatt i bruk. Denne måten å se eiendom på, denne relasjonelle eiendomsforståelsen, gir oss et godt teoretisk grunnlag til å analysere den kompliserte realiteten av eiendomsforholdene og relasjonene i middelalderen, nærmere bestemt på Vestlandet på sent 1100 - 1200-tallet.

Karakteristikken disse relasjonene får blir som et stort nettverk, med koblinger dannet mellom personer som følge av de eiendomsrelasjonene og rettene ulike aktører har. En person er ikke dermed kun koblet til en annen person, men til et vidt spekter av folk fra hele

---

²⁷⁰ G 81, 82, 86, 87

²⁷¹ Iversen, Tore. «Jordeie og jordleie – Eiendomsbegrepet i norske middelalderlover.» s.84.

²⁷² Nordby. *The judicial oath in medieval Norway.* s.43.

samfunnet. Disse personene har igjen et vidt spekter av relasjoner til et vidt spekter av folk. Eiendomsrettens natur får dermed ett bilde av et stort nett som kobler personer sammen, hvor alle de ulike trådene i nettet er en relasjon dannet som følge av en persons eiendomsrett.

Gjennom forskningen som har blitt presentert, ser vi hvor treffende den relasjonelle eiendomsforståelsen og Sabeans definisjon av eiendom er. Alle de ulike rettighetene skaper og opprettholder et bredt spekter av relasjoner, men samtidig så er ikke disse rettighetene noe annet enn disse relasjonene. Trelen og drotten hadde et mye sterkere relasjonelt bånd, mens relasjonen til en tremenning som kunne arve fra en slektning, ikke hadde like mye å si i dagliglivet. Uansett så var disse relasjonene der, og det var en måte folk kunne bli knyttet sammen på.

Selv om dette er en oppgave som handler om eiendom, så er ikke eiendom i seg selv så viktig for hva jeg har snakket om. Det er ikke det fysiske jordstykket, men alle de rettighetene, kravene, pliktene og forpliktelsene som er knyttet opp mot det. Det er disse som skaper de relasjonene som jeg har tatt opp i oppgaven. Dermed kan vi se hvordan å inkludere denne teoretiske tilnærmingen i diskusjonen om eiendom er noe som bidrar godt og gir en veldig fruktbar teoretisk tilnærmelse for videre forskning.

Bibliografi

Primærkilder:

- *Gulatingslovi*. Oversatt av Knut Robberstad. Oslo: Det Norske Samlaget 1937.
- *Gulatingslovi*. Oversatt av Knut Robberstad. Oslo: Det Norske Samlaget 1952.
- «Lovtak av Kardinal Nicolaus Brekespears Gaverettsstatutt». Bagge, Sverre. Helle, Knut. Smedsdal, Synnøve Holstad. *Norske Middelalder Dokumenter*. Oslo: Universitetsforlaget 1973.
- Magnus Lagabøters Landslov. Oversatt av Absalon Taranger. Oslo: Universitetsforlaget 1915.
- *The earliest Norwegian laws: being the Gulathing law and the Frostathing law*. Translated by Laurence M. Larson. New York: Columbia University Press 1935.

Sekundærlitteratur:

- Andersen, Per Sveaas. *Samlingen av Norge og kristningen av landet 800-1130*. Oslo: Universitetsforlaget 1977.
- Arnórsdóttir, Agnes S. *Property and Virginité. The Christianization of Marriage in Medieval Iceland 1200-1600*. Århus: Aarhus University Press 2010.
- Rosenwein, Barbara. *To be the neighbor of St. Peter*. London: Cornell University Press 1989.
- Bourdieu, Pierre. *Ungkarsballet. Krise I bondesamfunnet*. Norsk overs. Erik Ringen. Oslo: Pax 2004.
- Bjørkvik, Halvard. «Leidang». *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid 10: Kyrkorätt-Ludus de Sancto Canuto duce*. Oslo: Gyldendal 1965.
- Bjørkvik, Halvard. «Nefgildi». *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid 12: Mottaker-orlogsskib*. Oslo: Gyldendal 1967.
- Dübeck, Inger. “Concubinage and marriage in Denmark between the Viking age and the reformation. A comparison between Danish and European law”. Edt. Per Andersen, Kirsi Saloen, Helle Møller Sigh, and Helle Vogt. *Law and Marriage in*

- Medieval and Early Modern Times. Proceedings of the Eight Carlsberg Academy Conference on Medieval Legal History 2011.* Copenhagen: DJØF Publishing 2012.
- Dørum, Knut. «Leilendingsvesenet i Norge i eldre tid». *Heimen* bd. 32 1995.
  - Esmark, Kim og Vogt, Helle. «Introduction to part two» i Red. Esmark, Hermanson, Orning, Vogt. *Disputing Strategies in Medieval Scandinavia*. Leiden: Brill 2013.
  - Hansen, Lars Ivar. “Slektskap, eiendom og sosiale strategier i nordisk middelalder”. *Collegium Medivale* 1994/2.
  - Hansen, Lars Ivar. “The Concept of Kinship According to the West Nordic Medieval Laws”. i Edt: Per Andersen, Ditlev Tamm, Helle Vogt. *How Nordic are the Nordic Medieval Laws? Proceedings from the first Carlsberg Conference on Medieval Legal History. Second edition*. Copenhagen: DJØF Publishing 2011.
  - Hansen, Lars Ivar. «Arkaiske bønder eller alternativ sosial logikk? Om telemarksbøndenes forhold til stat, eiendom, kirke og helvete i middelalderen.» i Orning, Esmark, og Hermanson. *Graver, ritualer, konflikter. Et rettsantropologisk perspektiv på nordisk middelalderhistorie*. Bergen: Fagbokforlaget 2010.
  - Hansen, Lars Ivar. “The Concept of Kinship According to the West Nordic Medieval Laws”. *How Nordic are the Nordic Medieval Laws? Proceedings from the first Carlsberg Conference on Medieval Legal History. Second edition*. Edt: Per Andersen, Ditlev Tamm, Helle Vogt. Copenhagen: DJØF Publishing 2011
  - Hansen, Lars Ivar. “Marriage Among the Land-Owning Peasants of Suthern Norway: A Device for Social Reproduction of the Peasant Elite.” i Edt. Per Andersen, Kirsi Saloen, Helle Møller Sigh, and Helle Vogt. *Law and Marriage in Medieval and Early Modern Times. Proceedings of the Eight Carlsberg Academy Conference on Medieval Legal History 2011*. Copenhagen: DJØF Publishing 2012.
  - Helle, Knut. *Gulatinget og Gulatingslova*. Leikanger: Skald 2001.
  - Helle, Knut. «Den primitivistiske vendingen i norsk historisk middelalderforskning». *Historisk tidsskrift* 2009.
  - Hertzberg, Ebbe. Storm, Gustav. *Norges Gamle Love indtil 1387 vol.5*. Christiania: Kongelige Norske Videnskabers Selskab 1895.
  - Iversen, Frode. “Royal manors and estates in Western Norway in the late Iron Age and Middle Ages” i Iversen, Tore og Myking, Ragnar. *Land, Lords and Peasants. Peasants’ right to control land in the Middle Ages and Early Modern Period –*

Norway, Scandinavia and the Alpine Region: Report from a seminar in Trondheim, November 2004. NTNU Trondheim: Department of History and Classical Studies, Norwegian University of Science and Technology 2005.

- Iversen, Frode. “The Beauty of Bona Regalia and the Growth of Supra-regional Powers in Scandinavia”. i *Viking Settlements and Viking Society: Papers from the Proceedings of the Sixteenth Viking Congress*. Reykjavík and Reykholt 2009.
- Iversen, Tore. «Fremveksten av det norske leilendingsvesenet i middelalderen – en forklaringskisse» *Heimen* bd. 32 1995.
- Iversen, Tore. *Trelldomen: norsk slaveri i middelalderen*. Bergen: Historisk Institutt, Universitetet i Bergen 1997.
- Iversen, Tore. «Jordeie og jordleie – Eiendomsbegrepet i norske middelalderlover.» *Collegium Medievale* Vol.14 2001.
- Jenssen, Torstein Bredal. «Ingen har krav på rettsbot for seg meir enn tri gonger, korkje kar eller kvinne, um han ikkje hemner seg innimillom.» *Hva er vold i Mannehelgebolken i Gulatingsloven? Masteroppgave i historie ved Institutt for arkeologi, konservering og historie*. Oslo: Universitetet i Oslo 2019.
- *Jusleksikon.no* - Sedvanerett. <https://jusleksikon.no/wiki/Sedvanerett> (hentet 06.06.2019).
- Krag, Claus. *Norges historie fram til 1319*. Oslo: Universitetsforlaget 2000.
- Kuehn, Thomas. “Intestate Inheritance as a Family Matter: *Ius Cimmune*, Statutes and Cases from Florence”. i *How Nordic are the Nordic Medieval Laws? – Ten Years After*. Proceedings of the Tenth Carlsberg Academy Conference on Medieval Legal History 2013. Copenhagen: DJØF Publishing 2014.
- Lambert, Tom B. *Law and Order in Anglo-Saxon England*. Oxford: Oxford University Press 2017.
- Livingstone, Amy. “4 Inheritance in the lands of the Loire, 1050-1200: a contrast to Nordic and Roman practice.” i Rønning, Sigh, Vogt. *Donations, Inheritance and Property in the Nordic and Western World from Late Antiquity until Today*. New York: Routledge 2017.
- Munzer, Stephen R. *A Theory of Property*. New York: Cambridge University Press 1990.
- Myhre, Bjørn. Øye, Ingvild. *Norges Landbrukshistorie 1: 4000 f.kr-1350 e.kr. Jorda blir levevei*. Oslo: Det Norske Samlaget 2002.

- Myking, John Ragnar. *Herre over andre si jord?* Bergen: Historisk institutt, Universitetet i Bergen 2002.
- Nordby, Ole-Albert Rønning. *The judicial oath in medieval Norway : compurgation, community and knowledge in the thirteenth century.* Oslo: Universitetet i Oslo, Det humanistiske fakultet 2018.
- Norseng, Per G. «Odelsrett – the Norwegian reitrait lignager». Iversen, Tore og Myking, Ragnar. *Land, Lords and Peasants. Peasants' right to control land in the Middle Ages and Early Modern Period – Norway, Scandinavia and the Alpine Region: Report from a seminar in Trondheim, November 2004.* NTNU Trondheim: Department of History and Classical Studies, Norwegian University of Science and Technology 2005.
- *Norsk Akademisk Ordbok.* «Felage» - <https://www.naob.no/ordbok/felage> (Hentet 01.11.2020.)
- *Norsk Akademisk Ordbok.* «Frille» - <https://www.naob.no/ordbok/frille> (24.02.2019)
- *Norsk Akademisk Ordbok.* «Gilde» - https://www.naob.no/ordbok/gilde_2 (26.04.2019)
- *Norsk Akademisk Ordbok.* «Hauld» - <https://www.naob.no/ordbok/hauld> (24.11.2019)
- *Norsk Akademisk Ordbok.* «Løsøre.» - <https://www.naob.no/ordbok/1%C3%B8s%C3%B8re> (hentet 05.06.2019).
- *Norsk Akademisk Ordbok.* «Mannebot» - <https://www.naob.no/ordbok/mannebot> (30.04.2019)
- *Norsk Akademisk Ordbok.* «Risunge» - <https://naob.no/ordbok/risunge> (hentet 11.11.2020).
- *Norsk Akademisk Ordbok.* «Veitlse». <https://naob.no/ordbok/veitlse> (hentet 12.11.2020)
- Nygård, Berit Marie. «*Ok óksu allir upp heima þar*». *Fostringsinstitusjonens form, innhald og funksjon på Island i fristatstida.* Universitetet i Bergen 1997.
- Orning, Hans Jacob. “Norsk middelalder i et antropologisk perspektiv. Svar til Knut Helle”, *Historisk tidsskrift* 2 2010.
- Orning, Hans Jacob. «Innføringen av kristendommen». <https://www.norgeshistorie.no/hoymiddelalder/0911-Innf%C3%B8ringen-av-kristendommen.html> (hentet 07.11.2020)

- Reinton, Lars. «Alminding». I *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid: 1: Abbed-blide*. Oslo: Gyldendal 1956.
- Risbøl, Thomas. *Prestens status på 1100-tallet i Norge. En komparativ undersøkelse av de fire kristenrettene*. Universitetet i Oslo, Det Humanistiske Fakultet 2010.
- Robberstad, Knut. *Frå gamal og ny rett: 1*. Oslo: Samlaget 1950.
- Robberstad, Knut. «Kløyvd eigedomsrett» i . Red. Bratholm, Anders. *Lov og Rett: Norsk Juridisk Tidsskrift 1963*. Universitetsforlaget 1963.
- Robberstad, Knut. “Odelsrett”. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder, fra vikingtid til reformationstid. Bind 12. Mottaker – Orlogsskib*. København: Rosenkilde og Bagger 1967.
- Rundberget, Bernt. *Jernets dunkle Dimensjoner. Jernvinna i sørlige Hedmark. Sentral økonomisk faktor og premiss for samfunnsutvikling c.AD700-1300*. Det Humanistiske Fakultet, Universitetet i Oslo 2012.
- Sabean, David W. *Property, production, and family in Neckarhausen, 1700-1870*. New York: Cambridge University Press 1990.
- Sandvik, Gudmund. *Prestegard og prestelønn : studiar kring problemet eigedomsretten til dei norske prestegardane*. Oslo: Universitetsforlaget 1965
- Seip, Jens Arup. *Lagmann og lagting i senmiddelalderen og det 16de århundre*. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi 1934.
- Skre, Dagfinn. «Eiendom og hierarki i det før- og tidligstatlige norske samfunnet» *Heimen bd. 36* 1999.
- *Språkrådet*. «Gilde» - <https://ordbok.uib.no/gilde> (26.04.2019)
- Sunde, Jørn Øyrehagen. *Speculum legale: rettsspegele : ein introduksjon til den norske rettskulturen si historie i eit europeisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget 2005.
- Wickham, Chris. *Courts and Conflict in Twelfth-Century Tuscany*. Oxford: Oxford University Press 2003.
- Wickham, Chris. *Framing the Early Middle Ages: Europe and the Mediterranean, 400–800*. Oxford: Oxford University Press 2005.
- White, Stephen D. *Custom, Kinship, and Gifts to Saints. The Laudatio Parentum in Western France, 1050-1150*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press 1988.